

FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XXVIII. Č. 2

MÁJ—AUGUST 2019

NEPREDAJNÉ

OBSAH

EDITORIÁL

Juraj Šedivý Vzdelávanie archivárov, archívy a vzdelávanie /04

OZNAMY

Mária Feješová Z činnosti odborovej organizácie /06

Seminár z cyklu Osobnosti slovenského archívnickva V. Pri príležitosti
nedožitej storočnice PhDr. Otmara Gergelyiho (1919 – 1995) /07

XXIII. archívne dni v SR v Nitre /08

VÝBOR(N)OVINY

Zápisnica zo zasadania výboru Spoločnosti slovenských archivárov z 19. júna 2019 v Bratislave /10

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV ŠTÁTNYCH ARCHÍVOV ZA ROK 2017 (2. ČASŤ)

/11

NOVINKY Z ICA

Katarína Kučerová Bodnárová Blog Medzinárodnej rady archivov /16

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY A ROZHOVORY

Už 50 rokov. Spomienky na profesora Alexandra Húščavu (1906 – 1969) /16

Mária Feješová Milan Rastislav Štefánik v Štátnom archíve v Bratislave /24

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

Veronika Pauková Seminár Slovensko pri vzniku Česko-Slovenska /27

Jana Kafúnová Konferencia Veľký malý muž Milan Rastislav Štefánik /28

– *Michal Bartal*

Michaela Weinštuková Veľký malý muž Milan Rastislav Štefánik
– výstava Slovenského národného archívu /30

Štefan Hrivňák Otázky zemepanského hospodárenia a správy v novoveku /32

Petra Bubeníková Výstava Ja sa prebijem... v Štátnom archíve v Trenčíne /33

Gabriel Szeghy Vedecká konferencia Európsky unikát /35

Martin Bošanský Stretnutie členov Spoločnosti cirkevných archivárov Maďarska /37

Adriána Klincová Seminár o ochrane fotografií a súvisiacich predmetov z plastu /38

Richard Pavlovič Boje o Slovensko v roku 1919
a Francúzska vojenská misia, Košice 21. mája 2019 /39

Edina Turanová XXIII. archívne dni v Slovenskej republike v Nitre /41

Valéria Solčániová Dni otvorených dverí v kremnickom archíve /44

Mária Feješová Športový deň v Modre /45

Alžbeta Gabríková Deň otvorených dverí v Slovenskom národnom archíve /46

Daniela Ihnátová Deň otvorených dverí v Archíve Vranov nad Topľou /48

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

Jakub Roháč K dejinám Štátneho archívu v Trnave /49

Ján Žucha Prierez dejinami martinského archívu /55

Kolektív autorov Archív rozhlasu a televízie Slovenska /59

z Archívu RTVS

DO VAŠEJ KNIŽNICE – RECENZIE

Mária Feješová	SITÁR, Tomáš. Osídlenie Novohradskej stolice v stredoveku	/62
Mária Feješová	Historia gentis Slavae. Juraj Papánek. Prvé dejiny slovenského národa. 1780	/64

DO VAŠEJ KNIŽNICE – ANOTÁCIE

Ludmila Čelková	MICHÁLEK, Slavomír (zost.). História zadnými dverami: Nezvyčajné príbehy zo slovenských a svetových dejín	/65
Ludmila Čelková	MICHÁLEK, Slavomír (zost.). Muži diplomacie: Slováci na významných postoch československej zahraničnej služby.	/66
Daniela Tvrdoňová	KRCHNÁKOVÁ, Lucia. Kremnické čipkárске školy 1888 – 1953	/68
Ivana Červenková	SLÍVOVÁ, Lenka. Charlotta. Žena T.G.M. Doslov Josef Císařovský	/70
Štefan Hrivňák	Kol. autorov. Od Uhorského kráľovstva k Československej republike. Dokumenty z fondov slovenských regionálnych archívov k udalostiam v rokoch 1918 – 1919	/72
Petra Pavlovičová	JARINKOVIČ, Martin – KÁRPÁTY, Vojtech – DULOVIČ, Erik. Košice 1918 – 1938: Zrod metropoly východného Slovenska	/73
Juraj Roháč	Jubilujúci Jožko Hanus?!	/76

JUBILANTI

FÓRUM ARCHIVÁROV

2019, roč. XXVIII, č. 2
ISSN 1339-8423 (online)
ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie)

Vydáva:
Spoločnosť slovenských archivárov
Adresa: Drotárska cesta 42
P. O. BOX 115
840 05 Bratislava 45
Slovenská republika
www.archivari.sk

E-mail redakcie:
forum.archivarov@gmail.com

Šéfredaktorka:
Katarína Kučerová Bodnárová

Redakčná rada:
Marta Bednárová, Ivana Červenková, Mária Feješová,
Štefan Hrivňák

Jazyková korektúra: Ivana Červenková, Mária Feješová

Grafická úprava: Bronislava Porubská, Miroslava Polačková

Texty: © Michal Bartal, Martin Bošanský,
Petra Bubeníková, Ludmila Čelková, Ivana Červenková,
Mária Feješová, Alžbeta Gabríková, Štefan Hrivňák,
Daniela Ihnátová, Jana Kafúnová, Adriána Klincová,
Katarína Kučerová Bodnárová, Veronika Pauková,
Richard Pavlovič, Petra Pavlovičová, Jakub Roháč,
Juraj Roháč, Valéria Solčániová, Gabriel Szeghy,
Juraj Šedivý, Edina Turanová, Daniela Tvrdoňová,
Michaela Weinštuková, Ján Žucha,
kolektív autorov z archívu RTVS

Vychádza trikrát ročne v elektronickej podobe,
nepredajné. Povolilo: MK SR 1 472/96.

Autorské práva vyhradené.
Akékoľvek rozmnožovanie textu a fotografií len
s predchádzajúcim písomným súhlasom vydavateľa.

Staršie čísla na www.archivari.sk.

Na obálke: Župný dom v Nitre, miesto konania
XXIII. archívnych dní v Slovenskej republike.
Foto: Boris Zábrazný.

VZDELÁVANIE ARCHIVÁROV, ARCHÍVY A VZDELÁVANIE

Laická verejnosť vníma niekedy archivárov ako trochu sofistikovanejších skladníkov. No odborníci vie, že kvalifikovane spravovať informácie znamená (a vždy aj znamenalo) byť vzdelanejší než ten, kto tie informácie vytvoril. Lebo materiál v archívoch je rôznorodý, menili sa kancelárske zvyklosti, jazyk, (s)právne podmienky a pod.

Keďže na našom území vznikali najstaršie archívy v prostredí cirkevných inštitúcií, tak prví archivári boli klerici a ich „archívne vzdelávanie“ bolo čisto praktické. Kanonik-kustód v kapitule alebo brat, ktorý mal v kláštore na starosti *scrinium* s pár stovkami a koncom stredoveku už možno tisíckami jednotlivín, ukázal svojmu nástupcovi kožené kapsy zavesené kdesi vo veži kostola a vysvetlil mu, čo v ktorej je. Ak archivári ovládali jazyky prameňov, tak si s takýmto „praktickým vzdelávaním“ mohli vystačiť ešte aj v Uhorskej kráľovskej komore či v stoličných archívoch.

Elévom archívniectva, ktorí mali ambíciu kriticky porozumieť „dávnyim písomnostiam“, začali od 17. storočia pomáhať spisy učencov typu Jeana Mabillona. Naozajstné – **profesionálne** – **vzdelanie archivárov** však možno datovať až od 19. storočia. Vtedy vznikali štáty na občianskych princípoch, a tak bolo potrebné vytvoriť (či aspoň výrazne posilniť) historické povedomie národov. To urobili veľkí „národní historici“ ako L. Ranke, J. Michelet, F. Palacký a iní. Materiál pre ich konštrukcie im poskytovali v tom čase ešte mladé „národné archívy“. Nie je preto náhoda, že elitné „vysokoškolské“ vzdelávanie archivárov podporovali hlavy štátov. A tak v Paríži založili *École nationale des chartes* (1821), vo Viedni *Institut für österreichische Geschichtsforschung* (1854) a ďalšie vzdelávacie inštitúty nasledovali. Klasická príprava archivára bola postavená na pomocných vedách historických (najmä diplomatike a paleografii), národných dejinách, dejinách správy a edičnej technike. Práve edície v archívoch sa nachádzajúcich prameňov mali dokazovať starobylosť národov a štátov a legitimizovať tým ich existenciu. Aj kvôli tomu bola už krátko po vzniku novej ČSR založená aj *Státní archivní škola v Prahe* (1919).

Vzdelanie archivárov na Slovensku suplovala Univerzita Komenského (založená do istej miery tiež ako prostriedok „čechoslovakizácie“ Slovenska). Už v roku 1923 vznikol seminár PVH vedený V. Chaloupeckým. Po ňom nastúpil V. Klecanda (absolvent parížskej ENC), no v roku 1938

musel Slovensko opustiť. Žezlo po ňom prevzal A. Húščava, pod ktorého vedením vznikol v roku 1950 študijný program archívniectvo. K tejto zakladateľskej osobnosti sa postupne pridali J. Novák, D. Lehotská, z mladšej generácie M. Tischlerová, L. Sokolovský, neskôr k nim pribudli J. Roháč a Z. Nemcová. Mladšiu generáciu reprezentujú J. Šedivý, F. Federmayer a J. Valo. Vzdelávanie archivárov a historikov v Bratislave sa orientovalo na české, menej na nemecké/rakúske a francúzske vzory. Gros štúdiá tvorili pomocné vedy historické, dejiny správy a ostatných asi päť desaťročí aj archívniectvo (dejiny, teória, prax, neskôr aj manažment, správa registratúry).

Od roku 1991 pribudla možnosť študovať archívniectvo aj v Prešove (štúdium založil F. Uličný, výučbu zabezpečovali 2 až 3 interní pedagógovia: k stabilným patria M. Bodnárová a M. Domenová, krátkodobejšie prednášali či prednášajú J. Kotrusová, M. Petrovičová, F. Uličný ml., K. Fábrová). Na iných slovenských univerzitách archívniectvo ako študijný program nie je, no blízko k profilu absolventa archívniectva majú napr. historici z Trnavskej univerzity („Marsinovsko-Sedlákovská škola“ V. Rábika a M. Mareka ponúka slušný prehľad z PVH a edičnej techniky). Je samozrejme, že dobrým archivárom sa môžu stať aj absolventi iných študijných programov, no pravdepodobnosť úspechu by mala byť väčšia u univerzitne školeného archivára.

Vzdelávanie je vždy obrazom svojej doby. Ak si porovnáme študentov dnes s tými z roku 1990, tak možno konštatovať, že vedomosti, ale (paradoxne) aj jazykové schopnosti priemerného študenta klesli. Zrejme kvôli tomu, že internetové zdroje majú neustále pri sebe, nemajú študenti motiváciu učiť sa „suché fakty a poučky“, či biflovať sa latinské alebo maďarské slovička. Z praxe sa zároveň ozývajú hlasy po zjednodušení štúdiá a odbúraní príliš špecializovaných kurzov („Načo je nám latinčina?“).

Náš porovnávací priestor však nie je len prax, ale aj nám podobné inštitúcie v Prahe, Viedni, Budapešti či Krakove. Vidíme podobné trendy: 1) rozširuje sa počet inštitúcií poskytujúcich vysokoškolské vzdelávanie pre budúcich archivárov (po Nežnej revolúcii pribudol k Bratislave Prešov, v ČR sa k Prahe a Brnu pridalo Ústí, České Budějovice, Hradec Králové a Olomouc); 2) s istými výkyvmi možno badať znižujúci sa záujem o štúdium (na UK sa pred 30 rokmi hlásilo 150 až 200 záujemcov na 10 miest, v súčasnosti je to cca 15 záujemcov na 20 miest); 3) všetky inštitúcie prešli zmenou na

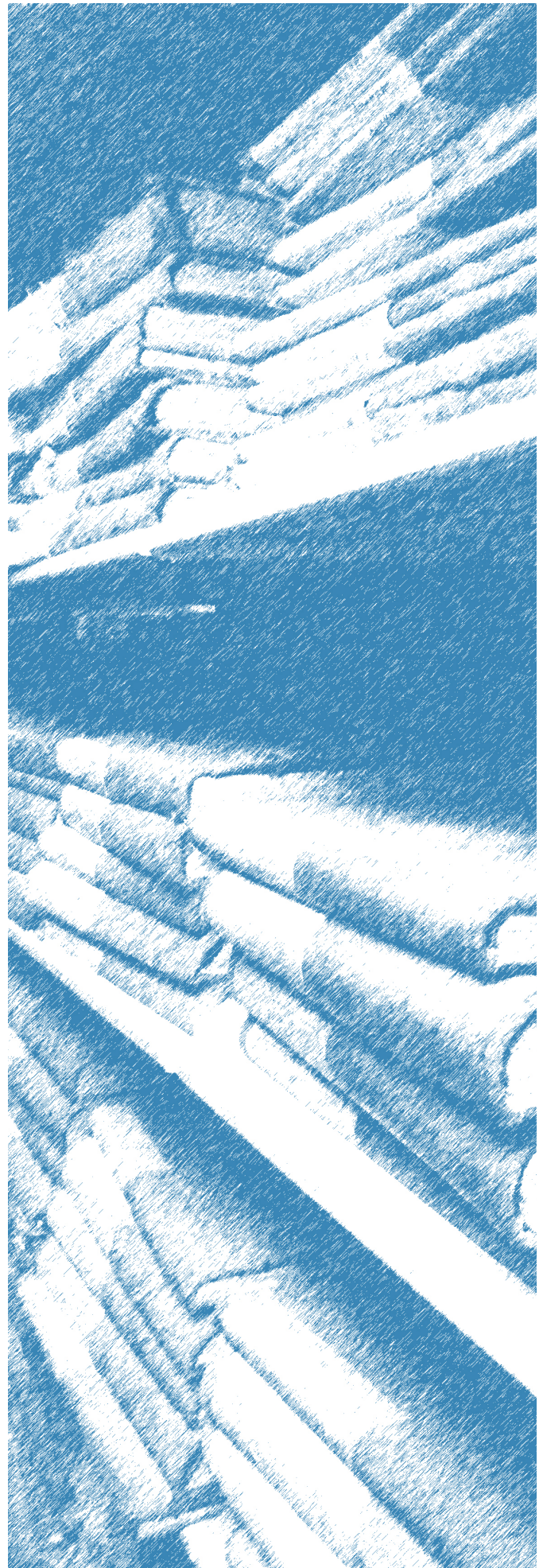
Bolonský systém a stali sa súčasťami univerzít (aj viedenský IOeG), teda ponúkajú 3-ročné bakalárske, 2-ročné magisterské a 4(5)-ročné doktorandské štúdium s istým počtom ECTS-kreditov. Vďaka tomu by sa malo dať študentom ľahšie prechádzať z jednej školy do druhej (aspoň v rámci krátkodobej stáže); 4) univerzitné inštitúty prispôsobujú viac či menej svoje študijné plány novým trendom (digitalizácia, nové formy dokumentov).

Za bratislavskú katedru môžem povedať, že **naša koncepcia** v súčasnosti ráta naďalej s výrazným podielom PVH a dejín správy. Uvažujeme však už dlhšie o posilnení prípravy na prácu s novším materiálom (katedra odštartovala už etablovaný rad konferencií na tému *Formy a premeny novovekej diplomatiky* – 2016: Bratislava, 2017: Brno, 2018: Praha). Uvažujeme o posilnení kurzov pripravujúcich na správu registratúry. Už dlhšie sú v tlači prvé dva zväzky edičného radu *Documenta Posoniensia*, v ktorom chceme sprístupňovať archívne pramene k dejinám Bratislavy a jej okolia – aj formou priamej spolupráce s archivármi (2. zv. pripravil náš doktorand s pracovníkom ŠA BA). Vedecky pokračujeme v ťažiskových témach (*Corpus inscriptionum Slovaciae*, heraldika a sfragistika, genealógia a iné). Katedra pripravuje historickú topografiu a atlas Bratislavy, v spolupráci s nami pracuje UPJŠ na historickom atlase mesta Košice. Iniciovali sme a naplníme pamäťový portál s najlepším vyhľadávaním – PamMap.sk. Sprístupnili sme na ňom niekoľko unikátnych osobných fondov, ktoré ostali u majiteľov, no zároveň sú online prístupné. Testujeme tak virtuálny archív, ktorý by v budúcnosti mohol byť zaujímavým doplnkom reálneho archívnictva. Novým impulzom pre vzdelávanie archivárov by mohli byť pripravované alebo už hotové učebné texty (Učebnica PVH, dve učebnice epigrafie, skriptá z paleografie).

Radi by sme **viac spolupracovali s archívmi a OAaR** (praxe, námety na záverečné práce, ktoré by boli prospešné aj pre archívy, reálna pomoc pri digitalizácii v archívoch, väčšie zapojenie odborníkov z praxe ako externých prednášajúcich). Ďakujeme aj na tomto mieste všetkým archivárkam a archivárom, ktorí nám pomáhajú pripravovať svojich budúcich kolegov. Sme otvorení nielen spolupráci, ale i radám a návrhom. Archívnictvo a vzdelávanie archivárov sú totiž spojené systémy. Ak chcú prosperovať, tak sa to dá len vo vzájomnej spolupráci...

Juraj Šedivý

Katedra archívnictva a PVH, FiF UK

OZNAMY

Z ČINNOSTI ODBOROVEJ ORGANIZÁCIE

Na zasadnutí členov výboru základnej organizácie (ZO) sekcie verejnej správy (SVS) MV SR SLOVES v apríli 2019 v Bratislave sa rokovalo o zástupcoch bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci (BOZP) spomedzi zamestnancov štátnych archívov a ich pracovísk, ktorí by boli ochotní venovať sa agende BOZP na úrovni poskytovania základných informácií týkajúcich sa problematiky. Zatiaľ sa našli len traja zástupcovia (zo Štátneho archívu v Nitre, Slovenského národného archívu a modranského pracoviska Štátneho archívu v Bratislave). Členovia výboru tiež diskutovali o potrebe vykonať revíziu členských kariet, o parite zastúpenia členov SLOVES v Komisii pre sociálnu politiku SVS. Mária Feješová informovala o novinkách zo školenia funkcionárov základných organizácií SLOVES, ktoré sa konalo 8. apríla 2019 v Bratislave. Jednou z nich je zmena štatútu SLOVES, ktorá priniesla zánik právnej subjektivity základným organizáciám, a tým okrem iného aj zložitejší postup pri zriaďovaní nových bankových účtov. Výborová schôdza tiež otvorila otázku benefitov pre svojich členov v podobe Multisportkarty a možnosť spoločného výletu do Hronského Beňadika.

O mesiac nato, 16. mája 2019, sa v Bratislave konala výročná členská schôdza. Programom bolo hlasovanie o nových a vylúčení neaktívnych členov, správa o činnosti a hospodárení ZO za uplynulé obdobie (od 27. 6. 2018 do 16. 5. 2019), hlasovanie o zmenách v zásadách hospodárenia ZO (navýšenie finančného daru pri životnom jubileu, výška ročného jednorazového príspevku a iné), hlasovanie o návrhu rozpočtu na rok 2020 a predstretie plánu aktivít na najbližší rok. Keďže o Multisportkartu neprejavil nikto záujem a o celodenný výlet iba 9 členov, obe aktivity boli zrušené. Výlet sa ukázal neatraktívny pre veľkú geografickú rozptýlenosť členov ZO po celom Slovensku. Ohľadne benefitov sa bude výbor ZO ďalej angažovať. K výzvam a plánom na najbližšie obdobie patrí posilnenie postavenia ZO v rámci SVS MV SR a posilnenie postavenia

Komisie pre sociálnu politiku SVS, aby sa uľahčil prístup členom ZO k sociálnym aktivitám zamestnávateľa.

Keďže sa stále nepodarilo vyriešiť problém pohotovosti zamestnancov štátnych archívov pri pohotovostných udalostiach v pulte centrálnej ochrany, výbor ZO sa zišiel 8. júla v Bratislave, aby sa dohodol na ďalšom postupe. Predseda Jozef Meliš informoval, že list zaslaný v októbri 2018 generálnemu riaditeľovi SVS MV SR Adriánovi Jenčovi sa po trištvrtoročnom nekompetentnom „putovaní“ zo SVS MV SR na odbor archívov a registratúr a odtiaľ na sekciu systemizácie a mzdovej politiky MV SR vrátil generálnemu riaditeľovi A. Jenčovi. Výbor sa dohodol na iniciovaní stretnutia s A. Jenčom, na ktorom mu predostrie návrh na zabezpečenie príplatku pre konkrétnych zamestnancov archívov za vykonávanie pohotovosti, čo by malo pre rozpočet SVS predstavovať finančný nárok asi 61 tisíc eur. Na návrh Ladislava Holečku výbor rokoval aj o chýbajúcich elektronických požiarňach systémoch v archívnych budovách, prípadne ich obmedzenej funkčnosti, ale riešenie tejto problematiky ponechal ako výzvu do budúcnosti.

Všetky informácie o dianí v ZO sú pravidelne aktualizované na stránke MV SR v záložke Verejná správa – odborová organizácia.

Mária Feješová

Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

Spoločnosť slovenských archivárov
a Štátny archív v Nitre

Vás srdečne pozývajú

4. decembra 2019

Regionálne múzeum v Mojmírovciach

na seminár z cyklu
Osobnosti slovenského archívnictva V.

pri príležitosti nedožitej storočnice

PhDr. Otmara Gergelyiho
(1919 – 1995)

Príspevky sa budú týkať Gergelyiho prínosu pre slovenské archívnictvo, muzeológiu a organológiu.

Záujemcovia o aktívnu účasť prosím kontaktujte tajomníka SSA
Štefana Hrivňáka - stefan.hrivnak@bratislava.sk

Organizátori:

Spoločnosť slovenských archivárov a Ústredný archív Slovenskej akadémie vied

Č.AD. 2020

Vec:

XXIV. Archivne dni 2020

Archontológia v archívnom a historickom výskume

Dátum: ~~26. - 28. máj 2020~~

05. - 07. máj 2020

Smolenický zámok

Značka nutnosti, dôvernosti spisu:

VOĽNE ŠÍRITEĽNÉ

Príloha:

Výzva na predkladanie príspevkov !!!

Lehota na vybavenie:

31. január 2020

Vybavuje:

Meno:

Jana Gubášová Baherníková

E-mail:

ad2020@savba.sk

t.č.

02/54775665

Návratka prístupná:

www.archiv.sav.sk/AD2020

Pokyny na vybavenie:

Záujemcov o aktívne vystúpenie na konferencii prosíme, aby vyplnenú návratku zaslali najneskôr do 31. januára 2020 na uvedenú kontaktnú adresu.

Organizátori si vyhradzujú právo výberu príspevkov. Dĺžka referátu je stanovená na 20 minút.

Tešíme sa na Vaše príspevky.

Spoločnosť slovenských archivárov / Ústredný archív Slovenskej akadémie vied

Číslo: AD 2020

Predmet: XXIV. Archívne dni 2020

Archontológia v archívnom a historickom výskume

„Pokrútený paragraf viaže ľudí, ale úradník je na to,
aby ho rozplietol na srdce a nie bič,
aby ním láskal a nie práskal.“

Janko Jesenský

Všetkým archivárom a priateľom archívov!

Archontológia (z gréc. αρχων /archon/ znamenajúce vládca a λόγος /logos/ v preklade reč, slovo) ako vedecká disciplína ponúka možnosť pre výskum hodnostárov, funkcionárov, úradníkov, zamestnancov úradov a inštitúcií. Otvára tak priestor na poznávanie úlohy a významu elít v rôznych sférach spoločnosti, či už z chronologického, biografického, teritoriálneho, sociálneho, etnického, alebo iného hľadiska. Svojim zameraním na personalitu významne dopĺňa výskum verejnej správy, samosprávnych orgánov a úradov štátnej správy, politických, hospodárskych, vedeckých, kultúrnych, vzdelávacích, cirkevných a iných inštitúcií. Okrem primárneho vlastného uchopenia personálneho obsadenia úradov a funkcií umožňuje hlbšie pochopenie organizačných štruktúr skúmaných ustanovizní, definovanie činností a kompetencií, ako aj ich fungovanie v danom politicko-spoločenskom kontexte.

Archontológia je mimoriadne prínosnou disciplínou pre odbornú archívnu prácu. Pomáha archivárom v precizovaní štruktúry úradu či inštitúcie ako základného východiska pre usporiadanie archívneho fondu. Spolu s inými pomocnými historickými vedami má archontológia nezanedbateľný význam pri genealogickom výskume elít z kráľovských, stoličných a cirkevných inštitúcií, ale aj personálneho obsadenia v správe panstiev a magistrátov miest, kultúrnych a hospodárskych korporácií.

Archontologický výskum nadobúda svoje opodstatnenie aj pri skúmaní dnes veľmi populárnej každodennosti. V rámci vývoja verejnej správy je nepochybne zaujímavé upriamiť pozornosť na profesionalitu v priebehu dejín, čiže fenomény dedičných úradov, nepotizmu, simónie, stranickosti a konexií rôzneho druhu. V tejto súvislosti je tiež vhodné všimnúť si osobné dokumenty v archívnych fondoch úradov a úradné dokumenty v osobných archívnych fondoch a z toho vyplývajúce rozličné problémy alebo kuriozity.

Berúc na zreteľ pokrok v oblasti digitalizácie a elektronizácie, treba osobitne spomenúť elektronické databázy a s nimi súvisiace problémy s novými formami spracúvania údajov, analýzou sietí, množstvom dát, filtrovaním, prístupnosťou atď.

Tézy:

- metodologické a terminologické problémy archontológie
- efektívne prístupy a postupy archontologického výskumu
- pramene a zdroje archontologického výskumu
- druhy archontologických výstupov a ich interdisciplinárne využitie
- spracovanie a prezentácia archontologických dát - tabuľky, grafy, diagramy, databázy
- Digital Humanities (interaktívne elektronické výstupy) a ich využitie v archontologickom výskume, resp. ako výstup archontologického výskumu
- personálne obsadenie úradov a inštitúcií, ich vzájomné prepojenie
- funkcie, hodnosti, tituly v premenách času
- archontologicko-biografické profily

VÝBOR(N)OVINY

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSÝCH ARCHIVÁROV Z 19. JÚNA 2019 V BRATISLAVE

Program:

1. XXIII. archívne dni v SR v roku 2019 – zhodnotenie a príprava na XXIV. archívne dni v SR v roku 2020
2. Zimný seminár venovaný O. Gergelyimu
3. Jesenná exkurzia
4. Edičná činnosť
5. Webová stránka
6. Cena Elemíra Rákoša
7. Rôzne

Na zasadnutí sa zúčastnilo osem členov výboru, traja sa ospravedlnili, jeden sa neospravedlnil. Ohľadom zhodnotenia XXIII. archívnych dní v SR výbor konštatoval, že podujatie bolo úspešné a ohlasy boli prevažne pozitívne. Predsedníčka M. Orosová vyzdvihla organizačný vklad P. Keresteša a jeho tímu, ktorí podujatie zvládli bez problémov. Výdavky na archívne dni predstavovali 3 200 €, spoločnosť vyzbierala na vložnom 2 700 €. Časť výdavkov uhradili sponzori a spoluorganizátori.

Vo veci prípravy na XXIV. archívne dni privítala predsedníčka Kristínu Majerovú z Ústredného archívu SAV, ktorý bude spoluorganizátorom podujatia. K. Majerová najskôr predstavila tému konferencie: archontológia. Výbor s touto témou súhlasil, Š. Hrivňák a J. Šedivý žiadali, aby bola téma obohatená aj o prosopografiu, pričom vyžiadané by boli dve kľúčové metodologické prednášky – jedna z archontológie a druhá z prosopografie. Tému treba vypísať čo najskôr, aby sa mohli záujemcovia prihlásiť. Archívne dni sa uskutočnia v Kongresovom centre SAV na zámku v Smoleniciach v dňoch 5. – 7. mája 2020. Kapacita sály, v ktorej sa bude konať konferencia, je obmedzená na 100 miest. Priamo na zámku je približne 120 miest na ubytovanie, možnosti sú aj priamo v obci Smolenice.

Ohľadom zimného seminára, ktorý bude venovaný osobnosti Otmara Gergelyiho, budú vyžiadané príspevky od konkrétnych osôb, no možnosť prihlásiť sa dostane každý. Vo Fóre archivárov 2/2019 bude publikovaný oznam o konaní tohto podujatia.

Vo veci jesennej exkurzie M. Orosová predstavila výboru program a ponuku autobusovej exkurzie do Holandska, ktoré pripravila Marta Bednárová. Členovia výboru rozhodli, že e-mailom sa pošle výzva a zistí sa predbežný záujem. Vo výzve bude uvedený termín exkurzie a archívy, ktoré sa navštívia. Problémom je veľký počet potrebných účastníkov (min. 50-55) pre zachovanie cenovej ponuky.

O postupoch prác na Zborníku SSA 2018 informoval F. Chudják. Príspevky už má zozbierané, ešte čaká na príspevok Andrey Farkašovej z Maďarského národného archívu. Zborník nebude rozsiahly, jeho veľkosť odhadol na cca 100 strán po zalomení. Zatiaľ nebol určený grafík, aktuálna úloha je osloviť recenzentov. Výbor skúsi osloviť Michala Duchoňa a Karin Šišmišovú, o jazykovú korekciu požiada Júliu Ragačovú.

Š. Hrivňák informoval, že historickú biografiu Jozefa Watzku už má napísanú. Rozsah je 350 normostrán. Projekt na získanie dotácie od Bratislavského samosprávneho kraja zatiaľ nebol podaný, lebo stále neboli dodané potrebné podklady od MV SR. Až po kompletizácii dokladov bude možné projekt odoslať.

Predsedníčka M. Orosová ďalej informovala, že hostingu, na ktorom existovala stránka www.archivari.sk končí doba platnosti. V spolupráci s webmasterom Matejom Kotálom tak vytvára novú stránku s novou štruktúrou, obsahom a dizajnom. Pod hlavným hostingom budú ešte vedľajšie domény: Biografický slovník slovenských archivárov a Osobné fondy. Suma za ročný hosting je 56,00 €.

Výbor sa opätovne zaoberal aj otázkou znovuoobnovenia Ceny Elemíra Rákoša. Táto súťaž a ocenenie je určené pre mladých archivárov – vedcov a pre ich nepublikovanú štúdiu, ktorú posúdi odborná porota. Členovia výboru sa zhodli, že súťaž by mala byť honorovaná a štúdie by mohli byť publikované v časopise Archívny almanach. Prvým krokom bude najst' štatút ceny a novelizovať ho.

M. Orosová ďalej predstavila výboru štatút grantového systému spoločnosti BACH systems, s. r.o. určený na sumu 400 € pre členov SSA do 30 rokov. Členovia výboru žiadali štatút rozšíriť o ďalšie články, napr. kto rozhoduje o tom, kto dostane projekt.

Na záver predsedníčka SSA M. Orosová poďakovala členom výboru za účasť na zasadnutí. Budúce zasadnutie sa stanovilo na 3. septembra 2019 o 11:00 hod.

Zapísal: Štefan Hrivňák
Overila: Martina Orosová

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV ŠTÁTNYCH ARCHÍVOV ZA ROK 2017 (II. ČASŤ)

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE

- MARHEFKOVÁ, Kamila. Najstaršia mestská kniha Prešova (1424-1509) diplomaticko- obsahová analýza. In BORZA, Peter (ed.). *Nové Obzory 33: Prešov v priestore a čase*. Prešov: Krajské múzeum v Prešove, 2017, s. 70-78, ISBN 978-80-899-5200-7.
- MARHEFKOVÁ, Kamila. Najstaršia mestská kniha Sabinova (1446-1923) – katalógové heslo. In NOVOTNÁ, Mária – PIATROVÁ, Alena (eds.). *Majster Pavol z Levoče, ruky a zlato v službe ducha*. Bratislava: Slovenské národné múzeum-Historické múzeum, 2017, s. 132-133, ISBN 978-80-8060-415-8.
- MARHEFKOVÁ, Kamila. (Anotácia). PELLOVÁ, Daniela – BURAL, Miroslav – CAPOVÁ, Viktória. *Kaštieľ v Snine*. Košice: Viena, s. r. o., 95 s., ISBN 978-80-8126-140-4. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 2, s. 106-107, ISSN 1339-8423.
- PELLOVÁ, Daniela. Dejiny obce Brekov od prvej písomnej zmienky do roku 1848. In MOLNÁR, Martin (ed.). *Brekov*. Michalovce: Polygrafické práce Jaroslav Mihaľko, 2017, s. 40-119, ISBN 978-80-89925-02-5.
- PELLOVÁ, Daniela. 770. rokov od prvej písomnej zmienky o Prešove. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 1, s. 56-62, ISSN 1339-8423.
- PELLOVÁ, Daniela. Z histórie Štátneho archívu v Prešove. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 87-90, ISSN 1339-8423.
- PELLOVÁ, Daniela. História obce Poša od prvej písomnej zmienky do roku 1918. In MOLNÁR, Martin (ed.). *Poša*. LOJAN EXCEL PLUS, s. r. o., 2017, s. 39-99, ISBN 978-80-89508-23-5.
- In *Limka. Informačný magazín mesta Levoča*, máj 2017, s. 20.
- KREDATUSOVÁ, Alena. O významných levočských lekároch a lekárnikoch v 17. až 19. storočí. In CINTULOVÁ, Erika – ŽIFČÁK, František (eds.). *Z dejín zdravotníctva na Spiši (k 150. výročiu Spišského spolku lekárov a lekárnikov)*. Spišský dejepisný spolok, 2017, s. 7-27, ISBN 978-83-811-1029-7.
- KREDATUSOVÁ, Alena. Bratia Engelovci z Levoče. In *Limka. Informačný magazín mesta Levoča*, júl 2017, s. 8-9.
- SÁMELOVÁ, Slávka. Gustáv Herrmann (1817-1898). In *Limka. Informačný magazín mesta Levoča*, marec 2017, s. 18-19.
- SÁMELOVÁ, Slávka. Košická brána. In *Limka. Informačný magazín mesta Levoča*, jún 2017, s. 18-19.
- SÁMELOVÁ, Slávka. Druhý Thurzov dom v Levoči. In *Limka. Informačný magazín mesta Levoča*, december 2017, s. 12.
- ŽIFČÁK, František. Obecné symboly. Obec v stredoveku. In GONDA, Martin – ŠPIC, Peter – KOSTELNÍK, Martin – SOJÁK, Marián – ŽIFČÁK, František. *Spišské Tomášovce (1217-2017)*. Kežmarok: Jadro, 2017, s. 25-31, s. 83-153, ISBN 978-80-89426-45-4.
- ŽIFČÁK, František. Katalógové heslo č. 29, 31. In NOVOTNÁ, Mária – PIATROVÁ, Alena (ed.). *Majster Pavol z Levoče, ruky a zlato v službe ducha*. Bratislava: Slovenské národné múzeum-Historické múzeum, 2017, s. 30, 34, ISBN 978-80-8060-415-8.
- CINTULOVÁ, Erika – ŽIFČÁK, František (eds.). *Z dejín zdravotníctva na Spiši (k 150. výročiu Spišského spolku lekárov a lekárnikov)*. Spišský dejepisný spolok, 2017, 166 s., ISBN 978-83-811-1029-7.

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, ŠPECIALIZOVANÉ PRACOVISKO SPIŠSKÝ ARCHÍV V LEVOČI

- FEKIAČOVÁ, Monika. Pramene k dejinám zdravotníctva v Spišskom archíve v Levoči. In CINTULOVÁ, Erika – ŽIFČÁK, František (eds.). *Z dejín zdravotníctva na Spiši (k 150. výročiu Spišského spolku lekárov a lekárnikov)*. Spišský dejepisný spolok, 2017, s. 29-45, ISBN 978-83-811-1029-7.
- FEKIAČOVÁ, Monika. Ako začať s rodokmeňom.
- PETROVIČ, Jozef. Fričkovce v rokoch 1918-1990. In LUKÁČ, Gabriel (ed.). *Fričkovce, dejiny obce*. Fričkovce, 2017, s. 89-131, ISBN 978-80-972701-9-3.
- PETROVIČ, Jozef. Dejiny reformácie v archívnych dokumentoch. In *Bardejovské novosti*, 21. 2. 2017, č. 8, s. 1-2.

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV BARDEJOV

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV HUMENNÉ

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV POPRAD

- BARÁTHOVÁ, Nora (ed.). *História Kežmarku od 2. polovice 18. storočia*. Kežmarok: JADRO, 2017, 495 s., ISBN 978-80-89-426-46-1 (spoluautorka: Božena Malovcová).
- BEDNÁROVÁ, Marta. PhDr. Ján Šulavík v klube šesťdesiatnikov. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 1, s. 92, ISSN 1339-8423.
- BEDNÁROVÁ, Marta. Od svedectiev k záznamu: Problémy a výzvy v orálnom archíve Študentskej federácie Čilskej univerzity. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 1, s. 32, ISSN 1339-8423.
- BEDNÁROVÁ, Marta. Archivári v Budapešti. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 69-71, ISSN 1339-8423.
- BEDNÁROVÁ, Marta. Ing. Eva Jergová – archivárka z Rožňavy. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 133, ISSN 1339-8423.
- MALOVCOVÁ, Božena (ed.). *Gánovce, Filice*. Krakov: Vydavateľstvo a tlačiareň Spolok Slovákov v Poľsku, 2017, 352 s., ISBN 978-83-8111-025-9 (spoluautorky: Marta Bednárová, Zuzana Kollárová, Martina Šlampová).
- MALOVCOVÁ, Božena. „Pražská jar“ a spišské exody v roku 1968. In POLLÁK, Miroslav – ŠVORC, Peter (eds.). *Spišské exody v 20. storočí*. Občianske združenie Krásny Spiš, 2017, s. 305-325, ISBN 978-80-972534-4-8.
- MALOVCOVÁ, Božena. (Anotácia) KOLLÁROVÁ, Zuzana. (ed.) *Hradisko – obec v lone levočských hôr*. Kežmarok: Vydavateľstvo Jadro, 2016, 144 s., ISBN 978-80-89426-43-0. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 1, s. 84-85, ISSN 1339-8423.
- MALOVCOVÁ, Božena. 500 rokov reformácie. Evanjelici na Spiši po Tolerančnom patente. In *Poprad*, roč. 28, 3. 5. 2017, č. 17, s. 5.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana – LABUDA, Vladimír (eds.). *Lučivná história a súčasnosť*. Huncovce: Vladimír Labuda – VL-GRAFIK, 2017, 416 s., ISBN 978-80-970053-3-7 (spoluautorky: Alena Kredatusová, Božena Malovcová, Martina Šlampová).
- KOLLÁROVÁ, Zuzana – JANIGOVÁ, Ingrid (eds.). *Mesto Vysoké Tatry včera a dnes*. Poprad: Popradská tlačiareň a vydavateľstvo, s. r. o., 2017, 560 s., ISBN 978-80-89613-18-2 (spoluautorky: Marta Bednárová, Darina Javorská, Božena Malovcová, Martina Šlampová).
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Vystahovalectvo spod Vysokých Tatier na prelome dvoch storočí. In POLLÁK, Miroslav – ŠVORC, Peter (eds.). *Spišské exody v 20. storočí*. Občianske združenie Krásny Spiš, 2017, s. 43-58, ISBN 978-80-972534-4-8.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. K exodom Rómov na Spiši od vzniku Československej republiky do roku 1989. In POLLÁK, Miroslav – ŠVORC, Peter (eds.). *Spišské exody v 20. storočí*. Občianske združenie Krásny Spiš, 2017, s. 279-304, ISBN 978-80-972534-4-8.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Z histórie mesta Poprad. In *BEDEKER. Sprievodca mestom Poprad*, 2017, s. 54-60.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Boží dom ostane pamätníkom na veľa storočí. In *Evanjelický posol spod Tatier*, roč. 107, 21. 6. 2017, č. 24, s. 13.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Spomienka na všestranného športovca Vladimíra Jančeka. In *Noviny Kežmarok*, roč. 2, 2017, č. 2, s. 19.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Zložitá cesta k samoidentifikácii archivárov alebo Som hrdý na to, že som archivár? In HRIVŇAK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov*. Bratislava: Spoločnosť slovenských archivárov, 2017, s. 347-350, ISBN 987-80-971356-3-8.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. O ľuďoch, na ktorých sa nesmie zabudnúť I. časť. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 1, s. 70-74, ISSN 1339-8423.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Jubilantka PhDr. Božena Malovcová. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 1, s. 89-90, ISSN 1339-8423.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. O ľuďoch, na ktorých sa nesmie zabudnúť II. časť. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 2, s. 85-89, ISSN 1339-8423.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. O ľuďoch, na ktorých sa nesmie zabudnúť III. časť. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 109-114, ISSN 1339-8423.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana – BEDNÁROVÁ, Marta. Konferencia Myšlienka a tradícia mecenášstva od Zaujských do ZAIKS-u. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 72-73, ISSN 1339-8423.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Reformácia a protireformácia na území súčasného Tatranského seniorátu (1). In *Podtatranské noviny*, roč. 57, 25. 7. 2017, č. 30, s. 6-7.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Reformácia a protireformácia na území súčasného Tatranského seniorátu (2). In *Podtatranské noviny*, roč. 57, 22. 8. 2017, č. 34, s. 8.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 11. 1. 2017, č. 2, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 15. 2. 2017, č. 7, s. 6.

- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 22. 2. 2017, č. 8, s. 8.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 8. 3. 2017, č. 10, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 5. 4. 2017, č. 14, s. 8.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 26. 4. 2017, č. 16, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 31. 5. 2017, č. 21, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 28. 6. 2017, č. 25, s. 8.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 19. 7. 2017, č. 28, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 26. 7. 2017, č. 29, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 16. 8. 2017, č. 32, s. 5.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 23. 8. 2017, č. 33, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 6. 9. 2017, č. 34, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 20. 9. 2017, č. 36, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 8. 11. 2017, č. 43, s. 7.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 22. 11. 2017, č. 45, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 13. 12. 2017, č. 48, s. 6.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 28, 15. 11. 2017, č. 44, s. 9.
- KOLLÁROVÁ, Zuzana. Dejiny evanjelickej a. v. cirkvi v Matejovciach. In *Poprad*, roč. 28, 15. 11. 2017, č. 44, s. 9.
- ŠLAMPOVÁ, Martina. Stretnutie k 500. výročiu reformácie v Poprade a ocenenie pamätnou medailou. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 2, s. 33, ISSN 1339-8423.

ŠLAMPOVÁ, Martina. (Anotácia) POLLÁK, Miroslav – ŠVORC, Peter (eds.). *Spišské exody v 20. storočí*. Levoča: Občianske združenie Krásny Spiš, 2017, 336 s., ISBN 978-80-972534-4-8. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 126-127, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV STARÁ ĽUBOVŇA

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV SVIDNÍK

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV VRANOV NAD TOPĽOU

IHNÁTOVÁ, Daniela. Deň otvorených dverí v Štátnom archíve v Prešove, pracovisko Archív Vranov nad Topľou. In *Vranovské novinky*, roč. 21, 12. 6. 2017, č. 24, s. 5.

IHNÁTOVÁ, Daniela. „Archívy sú pamäťou každého národa – od sna ku skutočnosti“. In *Vranovské novinky*, roč. 21, 23. 9. 2017, č. 43, s. 16.

ŠTÁTNY ARCHÍV V TRNAVE

ČERVEŇOVÁ, Katarína – RAGAČOVÁ, Júlia. Chuť a vôňa minulosti v Štátnom archíve v Trnave. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVIII, 2017, č. 5, s. 32.

FRIDRICHOVÁ, Darina. Mestskí zamestnanci Trnavy v prvej polovici 16. storočia I. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVIII, 2017, č. 5, s. 21-24.

FRIDRICHOVÁ, Darina. Mestskí zamestnanci Trnavy v prvej polovici 16. storočia II. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVIII, 2017, č. 6, s. 17-20.

FRIDRICHOVÁ, Darina. Mestskí zamestnanci Trnavy v prvej polovici 16. storočia III. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVIII, 2017, č. 7, s. 18-22.

FRIDRICHOVÁ, Darina. Mestskí zamestnanci Trnavy v prvej polovici 16. storočia IV. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVIII, 2017, č. 8, s. 17-21.

- FRIDRICHOVÁ, Darina. Trnavskí richtári v prvej polovici 16. storočia I. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVIII, 2017, č. 9, s. 16-20.
- FRIDRICHOVÁ, Darina. Trnavskí richtári v prvej polovici 16. storočia II. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVIII, 2017, č. 10, s. 18-19.
- FRIDRICHOVÁ, Darina. Mestské hradby Trnavy do polovice 16. storočia v písomných prameňoch. In *Pamiatky a múzeá*, roč. 66, 2017, č. 3, s. 43-45.
- FRIDRICHOVÁ, Darina. Finančné riadenie Trnavy v prvej polovici 16. storočia. In KOHÚTOVÁ, Mária (ed.). *Studia Historica Tyrnaviensia XIX*. Spolok Slovákov v Poľsku v spolupráci s Filozofickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave, 2017, s. 165-174, ISBN 978-83-8111-013-6.
- FRIDRICHOVÁ, Darina. Mestské brány a ich napojenie na cestnú sieť v stredoveku. In ŠIMKO, Peter (zost.). *Dejiny cestnej dopravy II*. Žilina: Považské múzeum v Žiline, 2017, s. 69-82, ISBN 978-80-88877-78-3.
- KOŠTIALOVÁ, Jana. O jednom komornom podujatí v Trnave. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI, 2017, č. 4, s. 49, ISSN 1339-8423.
- LANČARIČ, Adrián. Bývalé vodné mlyny mesta Trnava. In *Pamiatky a múzeá*, roč. 66, 2017, č. 3, s. 57-60.
- LANČARIČ, Adrián. Zbierka Pavla Jedličku sa stala základom archeologického oddelenia múzea. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVIII, 2017, č. 9, s. 21-25.
- LANČARIČ, Adrián. Od 15. storočia tam mleli múku, dnes tu nájdete klince a skrutki. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVIII, 2017, č. 10, s. 27-30.
- LANČARIČ, Adrián. Urbáre Ostrokamenského panstva zo 17. a 18. storočia. In KOHÚTOVÁ, Mária (ed.). *Studia Historica Tyrnaviensia XIX*. Spolok Slovákov v Poľsku v spolupráci s Filozofickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave, 2017, s. 73-85, ISBN 978-83-8111-013-6.
- LUCHAVOVÁ, Romana. Vplyv Okresného živnostenského spoločenstva v Trnave na rozvoj školstva po vzniku 1. ČSR. In *Via historiae*. Trnava: Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií, roč. VI, 2017, č. 3, s. 32-36, ISSN 1339-1801 (online).
- LUCHAVOVÁ, Romana. Štátny archív v Trnave a Dni európskeho kultúrneho dedičstva 2017. In *Via historiae*. Trnava: Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií, roč. VII, 2017/2018, č. 1, s. 32, ISSN 1339-1801 (online).
- PAUKOVÁ, Veronika. Chute a vône minulosti v Štátnom archíve v Trnave. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI, 2017, č. 2, s. 56-57, ISSN 1339-8423.
- RAGAČOVÁ, Júlia. Dni európskeho kultúrneho dedičstva 2017. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI, 2017, č. 3, s. 50-52, ISSN 1339-8423.
- RAGAČOVÁ, Júlia. (Anotácia) ČAS v roce 2016. Ročenka České archivní společnosti. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI, 2017, č. 3, s. 118-120, ISSN 1339-8423.
- ROHÁČ, Jakub. Trnavské pamiatky na archívnych plánoch I. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVIII, 2017, č. 10, s. 16-17.

ŠTÁTNY ARCHÍV V TRNAVE, PRACOVISKO ARCHÍV SKALICA

- POLAKOVIČOVÁ, Helena. Odhalenie pamätnej tabule Dr. Zore Viestovej. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI, 2017, č. 3, s. 66-67, ISSN 1339-8423.
- POLAKOVIČOVÁ, Helena. Oslavy výročia mesta Skalica. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI, 2017, č. 3, s. 86-87, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V TRENČÍNE

- BRINDZA, Peter. Oskar Formánek (1915 – 1991), jeho pôvod a príbuzenstvo. In *Biografické štúdie 40*. Martin: Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2017, s. 168-184.
- ŠTEFANIČÁKOVÁ, Janka. Osobné fondy (od akvizície po digitalizáciu) s osobným dôrazom na osobné fondy archivárov alebo Čo nám zostalo po našich predkoch a čo zostane po nás? In *Zborník Trenčianskeho múzea v Trenčíne*. Šurany: DMC, s. r. o., 2017, s. 171-173.

ŠTÁTNY ARCHÍV V TRENČÍNE, PRACOVISKO ARCHÍV BOJNICE

- BOBOKOVÁ, Miroslava. Za lepším životom. In *Prievidzský občasník*, roč. XIV, november 2017, č. 4, s. 23-26.
- KOTIANOVÁ, Zuzana. História Okresného archívu Prievidza (1. časť). In *Prievidzský občasník*, roč. XIV, máj 2017, č. 2, s. 13-16.
- KOTIANOVÁ, Zuzana. História Okresného archívu Prievidza (2. časť). In *Prievidzský občasník*, roč. XIV, august 2017, č. 3, s. 25-28.
- KOTIANOVÁ, Zuzana. VIII. archívne dni v Slovenskej republike (Trenčín, 2004), pre webovú stránku SSA.
- KOTIANOVÁ, Zuzana. XI. archívne dni v Slovenskej republike (Žilina, 2007), pre webovú stránku SSA.

KOTIANOVÁ, Zuzana. XII. archívne dni v Slovenskej republike (Skalica, 2008), pre webovú stránku SSA.

KOTIANOVÁ, Zuzana. XIII. archívne dni v Slovenskej republike (Bojnice, 2009), pre webovú stránku SSA.

KOTIANOVÁ, Zuzana. XVI. archívne dni v Slovenskej republike (Trnava, 2012), pre webovú stránku SSA.

ŠTÁTNY ARCHÍV V TRENČÍNE, PRACOVISKO POVAŽSKÁ BYSTRICA

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI

KEREŠOVÁ, Michaela. Hurbanova sestra. In KLÁTIK, Miloš (zost.). *Jozef Miloslav Hurban – prínos pre cirkev a národ: vedecko-historická konferencia Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku: [ktorá sa konala 10. novembra 2016 v Bratislave]*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2017, s. 119-135, ISBN 978-80-7140-516-0.

KEREŠOVÁ, Michaela. Hurbanova sestra Terézia bola pre národovca oporou i útočiskom. In *Evanjelický posol spod Tatier*, roč. 107, 2017, č. 37, s. 12-13.

KEREŠOVÁ, Michaela. Súľov – artikularne miesto horného Považia v priebehu storočí. In DOLEŽALOVÁ, Markéta – PAVLÍKOVÁ, Lenka et al. „Tu stojím, inak nemôžem...“: *Reformácia od počiatkov do súčasnosti*. Bratislava – Praha: Štátny archív v Bratislave – Ústav pro studium totalitních režimů, 2017, s. 61-72, ISBN 978-80-87912-94-2.

KEREŠOVÁ, Michaela. Pečať a erb obce, Dejiny obce do roku 1918, Náboženské dejiny do roku 1918. In HÚŠŤAVOVÁ, Mária (zost.). *Horný Vadičov historická monografia obce*. Vydavateľstvo FOMI, 2017, s. 6-7, 34-73, 144-158, ISBN 978-80-971832-3-3.

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI, PRACOVISKO ARCHÍV ČADCA

VELIČKA, Drahomír. *Dejiny osídlenia Kysúc*. Turzovka: Združenie Terra Kisucensis, 2017, 340 s., ISBN 978-80-969922-6-3.

VELIČKA, Drahomír. Prehľad osídlenia Kysúc. In MASNICA, Karol – LAŠ, Anton. *Proti prúdu*. Ky-

suce na starých pohľadniciach. Čadca: vlastným nákladom K. Masnicu a A. Laša, 2017, s. 7-10, ISBN 978-80-972177-3-0.

VELIČKA, Drahomír. Dejiny obce. In *Čierne, dedinka naša*. Čierne: Obec Čierne, 2017, s. 35-65, ISBN 978-80-89172-40-5.

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI, PRACOVISKO ARCHÍV DOLNÝ KUBÍN

MAŤUGOVÁ, Soňa. História obce v rokoch 1567 – 1945, Školy v Zábiedove 1866 – 2016, Dobrovoľný hasičský spolok 1924 – 2016. In BANOVCAN, Ján – BANOVCANOVÁ, Ingrid (zost.). *Monografia obce Zábiedovo*. Zábiedovo: Obecný úrad, 2017, s. 69-197, 429-501, 502-527, ISBN 978-80-89602-70-4.

VRLÁKOVÁ, Eva. História obce v rokoch 1945 – 2016. In BANOVCAN, Ján – BANOVCANOVÁ, Ingrid (zost.). *Monografia obce Zábiedovo*. Zábiedovo: Obecný úrad, 2017, s. 198-248, 398-428, 468-501, 544-554, ISBN 978-80-89602-70-4.

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI, PRACOVISKO ARCHÍV LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ

ROVENSKÝ, Jozef – VÍTEK, Peter – HARBUĽOVÁ, Lubica – VAJÓ, Július – ČECH, Pavel – BERNADIČ, Marián. *Ruskí, ukrajinskí a bieloruskí lekári v Česku a na Slovensku. II*. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, 2017, 97 s., ISBN 978-80-89607-51-8.

VÍTEK, Peter. *Urbariát pozemkové spoločenstvo Lúčky, dejiny a súčasnosť*. Lúčky: Urbariát, pozemkové spoločenstvo, 2017, 84 s., ISBN 978-80-972591-4-3.

VÍTEK, Peter. *Valéria Mária Schwalbová, princezná z Liptovského Mikuláša*. Liptovský Mikuláš, 2017, 36 s., ISBN 978-80-972636-3-8.

VÍTEK, Peter – TRSTENSKÝ, M. a kol. *Jalovec – 700 rokov*. Liptovský Mikuláš: Obec Jalovec, 2017, s. 137, ISBN 978-80-972745-1-1.

VÍTEK, Peter – CHURÝ, Slavko. *Liptovský Ondrej – dejiny*. 3. doplnené vydanie. Obec Liptovský Ondrej, 2017, 128 s., ISBN 978-80-972809-4-9.

VÍTEK, Peter. *Z dejín obce Gôtovany*. Gôtovany: Obec Gôtovany, 2017, 81 s., ISBN 978-80-972845-9-6.

Zdroj: *výročná správa štátnych archívov SR za rok 2017 a informácie zaslané od autorov*.

Spracovala: Ivana Červenková, Slovenský národný archív

NOVINKY Z ICA

BLOG MEDZINÁRODNEJ RADY ARCHÍVOV

Dňa 3. júna 2019, pri príležitosti Medzinárodného týždňa archívov (3. – 9. jún 2019), predstavila Medzinárodná rada archívov svoj nový blog. Jeho ambíciou je informovať, zdieľať a vyjadrovať postoje v rámci archivárskej komunity na celom svete. Na adrese <https://blog-ica.org/> môžete nájsť príspevky, ktorých autormi sú archivári z celého sveta.

Za prvý týždeň jeho prevádzky využilo túto platformu takmer 20 autorov (17. 6. 2019 bolo uverejnených 21 príspevkov, všetky súčasne v anglickej a francúzskej jazykovej mutácii). Ako prvý v poradí je uverejnený uvítací blog Davida Frickera, prezidenta ICA, ktorý je zároveň aj akýmsi príhovorom k Medzinárodnému týždňu archívov. Predstavil v ňom tohtoročnú tému tejto celosvetovej akcie, ktorá znie „Dizajnovanie (v zmysle koncipovanie a chápanie) archívov v 21. storočí.“ Táto široká a zároveň veľmi silná téma ponúka možnosť predstaviť inovatívne a vizionárske aktivity archívov a archivárov a pripomenúť tak verejnosti, že archivári nie sú zameraní len na minulosť, ale ich priamou úlohou je aj vymýšľať spôsoby ako preniesť zhromaždené informácie, citujúc autora „akúsi pomyselnú pamäť ľudstva“, do budúcnosti. Téma má zároveň za úlohu otvoriť komunitu širokej verejnosti a uviesť ju do centra toho, čo v skutočnosti archívy a archivári robia.

Prispieť svojimi postojmi, pohľadmi a názormi na archivársku profesiu a komunitu môžete aktívne i Vy, a to napísaním blogu, či zaslaním komentára prostredníctvom kontaktného formulára zverejneného na <https://blog-ica.org/about-us/>. Svoju víziu vo forme blogu o archívoch v 21. storočí môžete zasielať v anglickom alebo francúzskom jazyku na adresu blog@ica.org spolu s Vašou fotografiou a ilustračnými obrázkami.

Myšlienke zdieľať povedomie o archivárskej práci medzi širokou verejnosťou napomáha aj interaktívna mapa podujatí k Medzinárodnému týždňu archívov <https://www.ica.org/en/search-international-archives-week-2019-events-worldwide>, kde si môžete pozrieť a inšpirovať sa, ako sa ktorá inštitúcia do podujatia zapojila. Zároveň môžete prostredníctvom vyplnenia jednoduchého formuláru na adrese <https://www.ica.org/en/publish-your->

[own-event-in-the-international-archives-week-programme](https://www.ica.org/en/publish-your-own-event-in-the-international-archives-week-programme) informovať o Vašom podujatí.

Celkové smerovanie Medzinárodnej rady archívov je z týchto ostatných aktivít zjavné. Predstavuje obrat k širokej verejnosti, budovanie povedomia o archívoch a práci archivárov, víziu práce s rôznorodým archívnym materiálom, zdieľanie informácií a vytváranie celosvetovej siete profesionálov. Využíva pri tom všetky dostupné a v súčasnosti veľmi populárne prostriedky (aktualizovaná webstránka, sociálne siete, interaktívne mapy, blog). Pointou je nielen príťažlivá vizuálna stránka, ale najmä dôraz na interaktivitu, zdieľanie a prepájanie informácií a zapájanie jednotlivých členov komunity, ktorí všetky tieto platformy priamo tvoria. Veríme, že budú, ak už samozrejme nie sú, minimálne zdrojom bohatej inšpirácie aj pre členov slovenskej archivárskej komunity.

*Katarína Kučerová Bodnárová
Archív výtvarného umenia SNG*

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY A ROZHOVORY

UŽ 50 ROKOV

Spomienky na profesora Alexandra Húščavu (1906 – 1969)

Profesora Alexandra Húščavu určite netreba našim čitateľom osobitne predstavovať. V auguste tohto roka sme si pripomenuli 50. výročie od smrti tohto významného vedca a pedagóga. V súčasnosti jeho najstarším žijúcim žiakom je Ladislav Tajták (*1921). Vzhľadom na vek sa neodhodlal napísať svoju spomienku na pána profesora, v telefonickom rozhovore mi však prezradil, že bol pre neho inšpirátorom v tom, ako robiť vedu a rovnako aj v spôsobe výučby. Spomínal, že Húščava sa počas prednášok pýtal študentov na ich názor a spoločne diskutovali o kritike archívnych prameňov. Aj preto si ho L. Tajták vážil, profesor sa správal k nemu

a jeho spolužiakom ako k seberovným, čo mu veľmi imponovalo.

Na profesora Húščavu si zaspomínali aj ďalší jeho študenti a spolupracovníci, z ktorých mnohí sú sami významnými postavami slovenského archívnictva alebo historiografie. Na nasledujúcich stranách Vám prinášame spomienky od J. Albertyho, J. Chreňa, J. Nováka, H. Tkadlečkovej, I. Hlaváčka, F. Uličného st., J. Bartla a A. Bartlovej.

† Prof. Dr. h. c. Július Alberty, CSc., Spomienka

na univ. prof. Dr. Alexandra Húščavu

Na Filozofickú fakultu, v tom čase Slovenskej univerzity v Bratislave, som sa zapísal (vtedy neboli prijímacie skúšky) hneď po maturite na gymnáziu v akademickom roku 1943/44. Vybral som si kombináciu história-filozofia s cieľom získať kvalifikáciu vyučovať na stredných školách. Moje vysokoškolské štúdium bolo špecifické. Pre zapojenie sa do SNP som sa nezapísal do zimného semestra 1944/45. Na fakultu som sa vrátil až koncom mája 1945. Dekanstvo bolo ústretové: zápis mi potvrdilo až 6. júla 1945 a v zmysle §2 nariadenia Slovenskej národnej rady č. 35 zo dňa 16. mája 1945 až 24. októbra 1945 mi zimný semester uznalo ako „riadne štúdium“.

Po vojne bol citeľný nedostatok pedagógov (nestihol sa vykompenzovať odchod českých profesorov k 30. aprílu 1939, otvárali sa školy na prinavrátenom území, do školských služieb neboli prevzatí kolaboranti a exponenti bývalého režimu). Preto som po intervencii poverenictva školstva nastúpil 1. februára 1947 do školskej služby na gymnázium v Lučenci a posledný semester akademického roka 1946/47 som si zapísal len formálne. Takže môj pobyt na fakulte bol len 4 semestre (aj letný semester v akademickom roku 1943/44 bol narušovaný a predčasne ukončený pre letecké poplachy). Hoci som v 5. – 6. semestri bol vedeckou pomocnou silou (spolu s J. Tibenským, L. Tajtákom a T. Švorcovou), moje možnosti kontaktov s profesormi sa tým nijako nerozšírili, pretože to bola „funkcia“ predovšetkým na pomoc študentom (napr. služba v historickom seminári, a ak aj doň prišiel profesor, vždy komunikoval len so „šéfom“, ktorým bol P. Ratkoš).

Na fakultu som sa zapísal bez znalostí o vysokoškolskom štúdiu. Na dekanstve (bolo v univerzitnom objekte na Šafárikovom námestí) som dostal potrebné tlačivá a hrubý „Zoznam prednášok...“ celej univerzity. V častiach pre príslušnú fakultu bol zoznam pedagógov, názvy a charakter ich aktivít, miesto a čas konania, ale úplne chýbal študijný

a klasifikačný poriadok. Na dekanstve neexistovala k študijným podmienkam úradná konzultačná služba, takže čo si mám zapísať, som sa dozvedel iba od starších kolegov na internáte (boli však možnosti dodatočného zápisu i vyškrtnutia zapísaného predmetu). V roku 1945 sme založili spolok Filozof – bol som jeho tajomníkom – a zriadili sme pre uchádzačov o štúdium počas zápisu konzultačnú službu. Hoci som nechcel byť profesionálny historik, dozvedel som sa, že ako podmienku na pripustenie k štátnej skúške je treba absolvovať prednášky z pomocných historických vied, ktoré boli aj súčasťou štátnej skúšky. Na štátnu skúšku sa prihlasovalo písomne s dokladmi o splnení požiadaviek na pripustenie, a to indexom (na potvrdenie o absolvovaní 4 semestrov), vysvedčením o návšteve historického proseminára, vysvedčeniami o štátnom kolokviu z archeológie – ďalej z filozofie, psychológie a didaktiky a z lektorských cvičení zo slovenského jazyka – a to ako dokladmi získavania pedagogickej kvalifikácie. Za štátne kolokvium sa platilo 20 Kčs a štátnu skúšku 200 Kčs.

Pomocné historické vedy prednášal univ. prof. Dr. Alexander Húščava. Postupne som si zapisoval a absolvoval jeho prednášky zo všeobecnej diplomatiky (dva semestre v rozsahu 3 hodín), základy numizmatiky (semester v rozsahu 3 hodín), úvod do štúdia heraldiky (semester v rozsahu 2 hodín) a latinskú paleografiu (dva semestre v rozsahu 3 hodín). Pretože som z gymnázia o týchto pomocných vedách takmer nič nevedel, prednášky boli pre mňa veľmi zaujímavé a nevynechal som ani jednu! Profesor mi zaimponoval tým, že ako jediný oslovoval auditórium „kolegyne a kolegovia“, vždy výstižne avizoval „o čom bude reč“. Všetko, čo predniesol, malo príslušnú logickú vecno-metodickú stavbu a nadväznosť. Jeho prejav bol aj hlasovo významovo členený, tempo reči tak prijateľné, že som si stihol všetko zapisovať (pomohlo mi aj to, že som na gymnáziu absolvoval nepovinný rýchlopis). Na rozdiel od niektorých prednášajúcich bol dochvilný, dodržiaval časový limit, bol pokojný a úplne sústredený, udržiaval vizuálny kontakt s auditóriom. Profesor mi bol osobne, psychologicky prijateľný. Na „kolokviá“ (skúšky) som chodil k nemu bez obáv o výsledok. Celkovo som ich u neho absolvoval šesť, vždy na prvýkrát a s najlepším hodnotením (raz mi zapísal aj lepšiu známku ako bola úradná). Na skúšku sa nedávali tézy, otázky sa neťahali a na položenú otázku bolo potrebné reagovať bezprostredne. Skúška u profesora mala charakter rozhovoru (colloquium). Hodnotenie sa nezapisovalo do indexu, ani do osobnej karty študenta, ale examinátor

ho zapisoval do študentom predloženého osobitného tlačiva. Z uvedených dôvodov som sa usiloval, aby profesor bol mojím examinátorom aj na štátnej skúške. Skúšajúcich menovala Štátna skúšobná komisia pre učiteľstvo na stredných školách. Boli ustanovené dve komisie. V jednej z nich pomocné vedy skúšal prof. Rapant (jeho som vnímal v tom čase ako „nedostupného“) a históriu prof. Perfekij (toho som vnímal ako náladového a bol známy ako „vyhadzovač“). Bola tradícia, že o zaradení do komisie možno „intervenovať“ u pána Svoradu, síce pedela, ale bol aj zriadencom pri štátnej skúšobnej komisii. Štátnu skúšku som absolvoval s veľmi dobrým prospechom (examinátori A. Húščava, B. Varsík, V. Ondrouch; neskúšali ako komisia), čo mi otvorilo aj možnosť uchádzať sa o post vedeckej pomocnej sily. To bolo pre mňa nielen študijne, ale i finančne výhodné.

Z uvedeného vyplýva, že moje „kontakty“, a tým aj možnosti bližšie a komplexnejšie poznať osobnosti prednášateľov boli nielen obmedzené, ale aj úplne pasívne. Pod to sa podpisoval aj tradičný systém vysokoškolského vzdelávania. Jedinou doplnujúcou alternatívou jednoznačne verbálneho poskytovania informácií, metodológie a metód boli semináre. Prof. Húščava ich neponúkal; možno nemal dosť artefaktov pre samostatnú prácu študentov, možno ho determinoval fakt, že sa študenti len výnimočne a ojedinele mienili venovať histórii ako profesii (dopyt po takýchto odborníkoch bol minimálny; SAV bola len v stave zrodu, múzeá a archívy nemali štatút odborných inštitúcií). Profesori nepísali skriptá a ani učebnice, študentom neposkytovali konzultácie. Treba však pripomenúť, že absentoval záujem i zo strany študentov: neexistovali napr. študijné skupiny. Aj náš „spolok“ sa nevenoval študijným problémom, ale popri konzultáciách sociálnym problémom a nadväzovaniu kontaktov s českým a svetovým študentským hnutím – začali sa organizovať zájazdy, rozbíhali sa festivaly. Napokon boli to roky vojny a povojnovej konsolidácie a pretrvávania „stavovského“ odstupu medzi pedagógmi a študentmi.

Aj vtedy a aj teraz s odstupom času hodnotím prof. A. Húščavu ako dôstojného, dobrého a príkladného pedagóga, ako odborníka a priekopníka zdomácnenia a rozvoja pomocných vied historických na Slovensku. Zaujal i niektorých mojich kolegov (napr. D. Lehockú, R. Marsinu) a pomocným vedám historickým sa rozhodli venovať profesionálne. Osobne som ním sprostredkované vedomosti využil nielen na skúškach, ale aj pri koncipovaní mojej záverečnej písomnej práce (u prof. D. Rapan-

ta) a vlastne po celý profesijný život, pretože som sa zaoberal regionálnou históriou. Za svoje výsledky v regionálnej histórii som povďačný práve prof. A. Húščavovi.

Prof. PhDr. Július Bartl, CSc.

Na Filozofickú fakultu UK som bol prijatý v jeseni školského roku 1954/55. Prijali ma na čistú históriu, hoci som sa pôvodne hlásil na kombináciu histórie s latinčinou. Bratislava ako prvé veľkomesto, ktoré som v živote videl, urobila na mňa veľmi dobrý dojem, aj ubytovanie v internáte na vtedajšej Suvorovovej ulici sa mi páčilo, lebo nebolo treba ďaleko chodiť na prednášky. Tu som sa zoznámil s Ďurom Spiritzom, rodákom z Levoče, ktorý ma nahovoril, aby som prestúpil na krátko existujúci odbor archívniectvo. Chýbali mu kolegovia, boli pôvodne traja, okrem Spiritzu Eva Mizdošová (neskôr vyd. Ginterová) a Jozef Lacko. No a tak som po dvoch ročníkoch prestúpil na archívniectvo, ale chodil som aj naďalej na prednášky z histórie, ktorá ma stále bavila.

Prof. Húščava pôsobil impozantným dojmom, vysoký, vždy upravený, prednášal v malej posluchárni (myslím, že č. 427) nám štyrom. Niektoré semináre, resp. cvičenia sme mali aj s vyšším ročníkom. Vtedy sa nebojovalo tak ako dnes proti fajčeniu a pán profesor, sám veľký fajčiar, fajčil spolu s nami, takže celá poslucháreň bola zadymená ako v tureckom seraili. Pravdepodobne aj doplatil na túto svoju vášeň, lebo zomrel pomerne mladý, šesťdesiatštyriročný na komplikácie so srdcom. Krátko pred smrťou som ho spolu s manželkou navštívil a rozprával nám o svojich predstavách rozvoja odboru, na ktorom mu veľmi záležalo.

Podľa starých zvyklostí mali profesori samostatné pracovne a vtedajší jediný asistent na odbore Jožko Novák ako tajomník katedry mohol úradovať len vtedy, keď pán profesor odišiel domov. Značnú časť svojho pracovného času tak strávil v kaviarni Grand v Manderláku, kde sa stal tuhým kavičkárom. Bol to však veselý život pre asistentov. Viacerí v pracovniach aj spávali a ráno sa museli popratať i so svojimi nočnými úbormi. Päťdesiate roky neboli pre atmosféru na fakulte veľmi priaznivé. Stále sa preverovalo a kontrolovalo. Pod takýmto tlakom žili najmä starší profesori, ktorí sa cítili politicky ohrození. My ako študenti sme si to ani veľmi neuvedomovali. Opäť využívam spomienku prof. Nováka, ktorú vyslovil už po roku 1989 pri nejakej slávnostnej príležitosti, že pre pomocné vedy historické bolo veľkým šťastím, že klasici marxizmu-leninizmu nijako ich nespomínali vo svojich dielach,

Prof. Húščava so svojimi žiakmi pri usporadúvaní podnikového archívu mincovne v Kremnici (1953). Zľava hore: Jozef Novák, Dionýz Bevelaqua (archivár mincovne), Ľudovít Haraksim, Ladislav Mokrý, Mikuláš Groszmann (archivár mincovne), Pavol Kršák, P. Rovný, Matúš Kučera, pod ním Teodor Lamoš, Irma Dušková, Alexander Húščava, Jozef Horváth (archivár mincovne). Zdroj: Ústredný archív SAV.

a teda ani nebolo čo prehodnocovať. Treba povedať, že pán profesor Húščava sa zastával a chránil viacerých študentov, ktorí boli politicky „závadní“. V tom mal podporu u prof. Miloša Gosiorovského, ktorý sa podobne zastal asistentky M. Tischlerovej.

A ešte jeden krátky postreh. Prof. Húščava pripomínal, že historik by mal napísať nejakú prácu o obci, odkiaľ pochádzal. Sám takto napísal Dejiny Lamača. Podaktorí sme si tento odkaz vzali k srdcu a podieľali sme sa na monografiách. V mojom prípade to boli dejiny Sučian, rodisko môjho otca, lebo sám som rodák zo Žiliny.

**PhDr. Alena Bartlová - Štavíková, CSc.
Spomienka na nášho pána profesora
Alexandra Húščavu.**

V prvom ročníku, keď sme počuli na chodbe vřz-gavé topánky pána profesora, zavládlo medzi nami ôsmimi prvoročiakmi okamžite absolútne ticho. Ráznymi krokmi prichádzal pán profesor, ktorý si získal náš obdiv a prirodzenú autoritu. Jeho prednášky boli vždy dokonale pripravené, vedeli sme, že si ich musíme usilovne zapisovať. Časom sa z „prísneho“ pedagóga stal pre nás chápvý, príjemný, priam „príbuzný“ starší pán, ktorý nahliadol nielen do našich vedomostí, ale zoznámil sa aj s našimi

priateľskými vzťahmi. Vedel proste o nás ďaleko viac, ako ktorýkoľvek iný člen katedry. Skutočne evidoval, že mojou najlepšou priateľkou je Marika Stieberová, známa medzi študentmi a neskôr aj archívami jednoducho ako „Štibinka“. Keď náhodou na prednáške chýbala – čo sa stalo veľmi zriedka – hneď sa ma pán profesor opýtal, či nie je chorá a či niečo nepotrebuje. Vedel, že žije s mamičkou, ktorá je už chorľavá a na Marikiných pleciach spočívala veľká zodpovednosť za chod ich rodiny. Nuž a keď som začala „randiť“ s blondavým štvrtákom Julkom Bartlom, zaevidoval pán profesor aj túto skutočnosť. Prijal túto novosť s úsmevom, ale aj so zdvihnutým prstom, pričom mi zdôraznil: „Dievčatko, nie že sa vydáte počas štúdia, treba školu dokončiť a vy na to máte!“ Príanie pána profesora som splnila tak na 90 %. Zasnúbili sme sa s Julkom Bartlom po jeho skončení fakulty. Ja som vtedy skončila druhý ročník. Nasledovali dva roky Julkovej vojenskej prezenčnej služby, kde v Jihlave, v tankovom pluku, strážil naše južné hranice proti nepriateľom, proste keby nás tak Rakúšania nenazdajky vojensky napadli. Našťastie, ani im to nenapadlo. Svadba prebehla po Julkovom návrate z vojny, pár mesiacov pred mojím skončením fakulty, čiže v decembri 1961. Spolu so Štibinkou a Marošom Skladaným

sme ako prvá trojica z našej kombinácie boli promovani v júni 1962.

Nezabudnem na to, ako sme boli pána profesora s Julkom navštíviť už ako vážne chorého pacienta v prievozskej nemocnici. Priznám sa, nevedomovala som si až takú vážnosť tohto stretnutia. Debatovali sme „akoby nič“ o rôznych historických udalostiach, o našom pobyte na katedre i o plánoch do budúcnosti. Bolo to naše posledné stretnutie.

O máloktorom z našich pedagógov hovoríme dodnes v našej domácnosti s toľkou úctou a láskou. Pán profesor Alexander Húščava bol nielen veľký vedec. Bol aj chápatý priateľ, poradca, ktorému nikdy nebol ľahostajný osud jeho odchovancov.

Prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.

Hrst vzpomínok na pana profesora

Je to takřka symbolické. Žiadosť o zachycenie vzpomínok na profesora Húščavu mne síce nezastihla v Lamači, ale vlastne neďaleko: v Trenčianskych Teplicích. A tak s pohľadom na Ivaničkovce sa vracím skoro o sedemdesiat let späť. Tehdy ako začínajúci študent archivníctví na Univerzite Karlovej som chodil po pražských antikvariátoch a snažil sa založiť si svoju vlastnú odbornú knižnicu. A tu som s prekvapením vzal v jednom z nich do ruky knihu *Dejiny a vývoj nášho písma* od mně tehdy ešte neznámeho Alexandra Húščavy. A budiž mi táto neznalosť prominuta. To tým spíš, že kniha oficiálne vyšla až krátko potom. „Můj exemplář“ se tak dostal do obehu nepochybně *per nefas* a já byl stejně nepochybně i prvním soukromým majitelem té knihy přinejmenším v Praze. A říkal a říkám si v ní vlastně aspoň občas s prospěchem dodnes. Ale čas plynul a já zůstal sedět na židli seminárního „pomvěda“ i jako aspirant a poté asistent a vlastně na další židli, tedy dnes křesle, sedím dodnes, i když ve vedlejší místnosti, byť už jen občas. Zmiňuji se o tom z toho důvodu, že v ní jsem mohl pana profesora potom po letech při jeho několika návštěvách Prahy společně s profesorem Zdeňkem Fialou přivítat. Ale mezitím bylo ještě několik intermezz. Na jedno si vzpomínám velmi živě dodnes.

Pan profesor napsal – samozřejmě mezi mnohým dalším – koncem padesátých let zajímavou stať o bardejovském loupežnickém bratrstvu, jehož výhrůžný list s impresivní kresbou je ojedinělý jako obsahem, tak provedením. V nedostatku jiných možností (o xerokopiích a ovšem dalších moderních nosičích jsme si tehdy nemohli nechat ani zdát) jsem si troufnul – mladý aspirant či asistent – napsat prosbu o separát. K mému příjemnému překvapení přišel i s vlídnou dedikací doslova ob-

ratem. Měl jsem potom příležitost upozornit na něj v literatuře, když jsem četl jakousi německou stať o obdobné problematice, ale v mladším časovém období. Ale mohu dodat, že mi neunikly v tehdejších antikvariátoch ani jiné páně profesovy práce. Z nich mne zejména oslovilo jeho brilantní zpracování liptovské „manufaktury na falza“ Jána Literáta z Madočian, bohužel poněkud zapadlé v záplavě různých prací, často dnes právem zapomenutých – to ovšem na rozdíl od Húščavova Madočiana, který si svou hodnotu uchovává.

Ale toto byly momentky s Alexandrem Húščavou jako vědcem a kontakty s jeho pracemi „na distanc“, o nichž budou jistě psát zasvěceněji jiní. Mně tu jde ještě, a vlastně především, o něco jiného, totiž o setkání s profesorem Húščavou jako člověkem. Nebylo jedno. Byla jich řada jak v Praze, tak v Bratislavě. A ve všech se opakovalo jedno. Pan profesor se ukázal vždy jako člověk otevřený, srdečný, který nedával najevo ani stín rozdílnosti postavení a věku, která mezi námi panovala. V jeho přítomnosti byla nejen cítit, ale dala se přímo hmatat neopakovatelná atmosféra přátelskosti, jejíž stopy nevyprchaly ani když už jsme nebyli v bezprostředním zajištění – a nebojím se použít toho slova – jeho osobnosti.

Byl to nejen významný vědec v našem oboru, jehož stopa zůstává, ale také dobrý člověk. Jako takový je i po deseti letech v mé paměti.

JUDr. Jozef Chreňo

Inšpirátor

Stretávali sme sa s prof. Alexandrom Húščavom v budove bývalého povereníctva vnútra, v tzv. vládnej budove (dnes FiF UK). V týchto priestoroch totiž sídlila od svojho vzniku Slovenská archívna správa, kde sme mali pridelené tri kancelárie pre piatich pracovníkov.

Ja som nastúpil na archívnu správu v roku 1955 ako organizačný referent. Mal som za sebou právnickú fakultu, čiže som poznal štátnu správu, jej organizáciu, národné výbory, ich vzájomné vzťahy a kompetencie. Archívnictvo mi bolo v tých časoch neznáme. Slovo archív vo mne nevzbudzovalo pozitívnu emóciu, skôr naopak. Mojimi prvými učiteľmi, vďaka ktorým som spoznal, čo je archív a čo dáva spoločnosti, boli moji kolegovia Michal Kušík a Jozef Mazúr. Boli to vzdelaní a skúsení archivári a tiež historici. No nadšenie pre túto prácu som stále nenachádzal. Až časom som ho získal, aj za prispenia nášho častého hosťa A. Húščavu.

Prof. Húščava to k nám mal veľmi blízko, vlastne len prešiel cez ulicu. Späťne sa domnievam, že k nám aj rád chodieval. Bol výborným spoloční-

kom, rozprávačom a inšpirátorom. Mal veľké medzinárodné a domáce skúsenosti a poznatky s prácou a organizáciou archívov. Referoval nám o tom, a podnecoval nás, ako niektoré konkrétne veci aplikovať do praxe aj u nás. Na druhej strane bol nám nielen poradcom, ale aj akýmsi utešovateľom, keď sa nám v práci nedarilo. Ako som už niekde uviedol, vládne nariadenie o archívnictve č. 29/1954 bolo len nariadením, nemalo silu zákona, a preto bolo aj často prehlíadané, nerešpektované. Často sme preto pociťovali nedostatok autority. Napríklad istý nemenovaný vysoký funkcionár KNV, keď sme k nemu prišli intervenovať v záujme archívov, povedal nám, že sa čuduje, či pre nás nemali inú robotu, ako len starať sa o staré papiere.

Začiatky budovania archívnictva boli ťažké. Stretávali sme sa s nechotou, ba aj s odmietaním. Pán profesor nás upokojoval, vravel, že všetky začiatky sú ťažké, sám to zažil. Máme vytrvať a časom sa všetko napraví. Svojou aktivitou vyvoláme záujem vyšších miest.

Podarilo sa nám to u prvého tajomníka ÚV KSS Karola Bacílka, keď sme konzerváciou a reštaurovaním zachránili protokol o prvom zasadnutí KSČ, ktorý Bacílek ukryl do zeme, kde takmer zhnul. V dôsledku toho sa začal o archívy zaujímať a pomáhať nám v našej činnosti.

Prof. Húščava nás skutočne podporoval. Často spomínal, ako so študentmi zachraňoval a usporadúval archív v Levoči. Neustále nás napomínal, aby sme sa starali aj o písomnosti miest a obcí. Pretože i tam je veľa historických prameňov, ktoré časom noví správcovia môžu zašantročiť, alebo kvôli neznalosti problematiky zničiť. Veľmi mu záležalo na tom, aby sa starostlivosť o archívne dokumenty zjednotila a vydali sa k tomu príslušné vykonávacie normy (archívnictvo vtedy spravovali tri rezorty).

Jeho slová som niekedy počúval až so zatajeným dychom a vstrebával som jeho skúsenosti a znalosti. Stal som sa takpovediac aj ja jeho žiakom, neskôr spolupracovníkom. Zapojil ma do práce na katedre tým, že mi umožnil prednášať prvákom na seminári dejiny a súčasnú organizáciu štátnej správy.

Po prestavbe SNR sme spolu pripravili podklady pre navýšenie počtu poslucháčov na archívnictve (čím sa zvýšil aj počet učiteľov). Spolupracovali sme s cieľom dosiahnuť pravidelné vysielanie archívárov na študijné cesty do zahraničia aj to, aby sa Slovenská archívna správa stala členom medzinárodnej organizácie archívov. Nebolo to ľahké, ale podarilo sa.

O profesorovi Húščavovi môžem teda uviesť, že mi bol nielen vzorom záujmu o veci národné, ale

aj učiteľom, blízkym človekom a inšpirátorom pre moju ďalšiu činnosť. Preto som veľmi rád napísal aj týchto pár riadkov, ktoré však nemôžu komplexne vystihnúť prínos A. Húščavu pri budovaní vyspelého archívnictva na Slovensku. Svoj text zakončím otázkou. Kde by bolo slovenské archívnictvo bez profesora Dr. Alexandra Húščavu?

Prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc.

Pán profesor A. Húščava

je pre mňa nezabudnuteľný.

Ako vedúci novozaloženého odboru pomocných vied historických a archívnictva pri Katedre československých dejín bol päť rokov mojím hlavným a jedinečným učiteľom. Začínal som ako jeden z dvoch prihlásených a prijatých poslucháčov, po niekoľkých týždňoch som bol jediným poslucháčom (môj krátkodobý kolega Bielčík odišiel na medicínu). Oslovoval ma kolegovia, pretože – ako mi sám povedal – nebol zvyknutý prednášať jednému poslucháčovi. Onedlho som nahovoril svojho rovesníka a známeho z Trenčína Paľa Kršáka, prihláseného na latinčinu, aby prestúpil na archívnictvo – že aj tu sa vyučuje latinčina a že po skončení si hodíme korunu, kto pôjde do mestského a kto do štátneho archívu, uloženého v Trenčianskom múzeu. Toto je jediná časť, ktorú preberám z mojich pamätí „Heraldik bez erbu“, ktoré vyšli v roku 2010 v Martine.

Pán profesor bol mimoriadne svedomitý a zanietený vysokoškolský učiteľ a už pred mojou promóciou v januári roku 1955 mi navrhol, aby som sa prihlásil na miesto asistenta. Odporúčal mi, aby som sa špecializoval na heraldiku. Spýtal som sa ho, prečo sa rozhodol pre mňa a nie pre navyše vyštudovaného latinčinára. Povedal iba toľko, že sa rozhodol pre mňa. Za jeho asistenta som nastúpil 1. decembra 1954.

Pán profesor bol trochu prekvapený, že mám sedieť v jeho pracovni a nie v miestnosti pri seminárnej knižnici. Vedúci katedry dejín prof. M. Gosiorovský mu vysvetlil, že k nemu si neskôr sadne Sopusková, k prof. Varsikovi Kučera a jedine prof. Dubnický bude sedieť sám.

Veľmi rýchlo sme sa dohodli. Pán prof. Húščava dochádzal z Lamača a želal si, aby som ho predpoľudným nechal samého, že popoludní sa aj tak vracia do Lamača. Prof. Gosiorovský bol ako ja Vrútočan, a hoci sme sa v rodisku nikdy nestretli, navrhol mi, aby som prijal funkciu tajomníka katedry. Znamenalo to, že nie vždy prídem až popoludní.

Časom si však prof. Húščava uvedomil, že ma chce aj viesť. Neraz ma o niečo požiadal i na pred-

Prof. A. Húščava so svojou manželkou Matildou (napravo), v strede Katarína Jurovská, manželka prof. psychológie Antona Jurovského, vľavo Branislav Varsik s manželkou (1957). Zdroj: Ústredný archív SAV.

poludnie. Mali sme si čo povedať stále častejšie. Na podnet prof. Dubnického sa začal zaoberať metrologiou. Komunista Dubnický ho presvedčil, aký užitočný by mohol byť pre hospodárske dejiny krajiny, aké osožné by mohli byť jeho výsledky pre marxistickú historiografiu. Dovtedy som sa s pánom prof. Húščavom rozprával o mnohých témach. Mal ťažké detstvo, bol veriaci, tešil sa, že od jemu známych sochárov získal pre lamačský katolícky kostol pozoruhodné sochy. Zrazu došlo k rušeniu pedagogickej fakulty. Viacerí učitelia prechádzali na našu filozofickú fakultu a presne toľko učiteľov malo byť z našej fakulty prepustených. Prichádzal Eugen Suchoň na Katedru hudobnej výchovy – prepustili najtalentovanejšieho muzikológa Laca Mokrého kvôli správe, že je veriaci katolík. A nebol jediný a nie vždy pre vieru. V tom precitol aj môj pán profesor a povedal mi vetu: „Dúfam, že nechovám na prsiach hada“. Moja odpoveď znela: „Ja Vás pán profesor nebudem presviedčať, aby ste prestali mať zo mňa obavu, uvidíte sám.“ Bolo to jediné nedorozumenie, ktoré medzi nami dvomi vzniklo.

Pán profesor bol veľmi usilovný, skutočne pracoval na historických mierach a váhach. Uznal však, že je to nevšedná téma, ktorá má veľmi mnoho do seba. Zistil, že celkom slušne píšem na písacom stojí (dodnes ho máme v pracovni ako muzeálny

kus). Poprosil ma, že sa dost trápi s prípravou textu, a že je mu zťažko to aj na stroji prepísať do tlače. Rád som mu to urobil, pri odovzdávaní čistopisu sme si o príslušnej miere a váhe aj podebatovali. Nakoniec som o vydanie jeho práce požiadal SAV, čo vydavateľstvo akceptovalo. V roku 1966 pán prof. Húščava zažil aj moju habilitáciu na docenta. Priznám sa, že som sa cítil ukrivdený, že po toľkých vydaných knihách musím byť šťastný, že som získal aspoň docentúru. Osladil mi ju prof. Stavrovský – hrozný odborník – vzápätí mi polichotil, že keby som nebol docentom, že by ma prepustili.

Pán profesor po krátkej hospitalizácii v lete 1969 náhle umrel. Mal krásny a dôstojný pohreb v Aule Univerzity Komenského i na cintoríne

v Slávičom údolí. Po jeho smrti som sa stal vedúcim odborom archívnickva.

Celkom nová situácia nastala po Nežnej revolúcii. Dňa 1. októbra 1989 som vďaka dekanovi našej fakulty archeológovi prof. Jozefovi Vladárovi prevzal aj profesorský dekrét. Bol nesmierne žičlivý. Prof. Vladár sa za 4 roky dekanovania postaral o udelenie profesúry väčšiemu počtu učiteľov fakulty ako predchádzajúci nepriestrelný dekan Rudolf Štepanovič za 14 rokov v tejto funkcii (1973 – 1987).

Po prevzatí diplomu som sa vybral do kvetinárstva a s kyticou ruží som sa dopravil do Slávičieho údolia k hrobu pána prof. Húščavu. Bol krásny deň. Mal som so sebou aj sviečku. Po položení kytice a po zapálení sviečky som otvoril svoj profesorský diplom a v duchu som mu so slzami v očiach úprimne ďakoval za všetko, čo mi dal, že som dokázal, čo on. Presvedčil som sa, že aj mňa študenti uznávajú a aj si ma vážia. S plným úväzkom som končil v roku 1999. V nasledujúcom roku sa archívnickvo vďaka môjmu nástupcovi prof. L. Sokolovskému stalo samostatnou katedrou, čo mne za celé obdobie učiteľovania nechýbalo. Dnes vo veku 88 a pol roka sa cítim bližšie k Húščavovej generácii aj napriek tomu, že v rokoch asistenta bol pre mňa Húščava starý pán. Ešte raz i dnes veľká vďaka Vám za všetko, už 50 rokov mŕtvy pán profesor.

Doc. PhDr. Herta Tkadlečková, CSc.

V druhom ročníku som po diferenčných skúškach nedobrovoľne, ale nie nešťastne, zakotvila na štvrtom poschodí. Tu som spoznala dvoch posledných profesorov „starej školy“, Branislava Varsika a Alexandra Húščavu. Húščavove *Pomocné vedy* mi utkveli v pamäti ako neuveriteľne hutná, ale aj nudná nalievareň. Na prednáškach bol Húščava neosobný, strohý, mala som dosť obavy, ako môže u neho skúška dopadnúť, no potom sa ukázalo, že bol až priveľmi benevolentný. Človek mohol mať pocit, že mu ani veľmi nezáleží na tom zistiť, čo vieme či nevieme. V tom čase nevyžadoval ani najmenšiu praktickú znalosť z paleografie. Pravdepodobne to bolo dané tým, že celá naša skupina (krúžok ako nás vtedy označovali) nemala dostatočný záujem o dejiny stredoveku. Celkom inak sa, pravdaže, javil našim kolegom, ktorí mali uňho zapísané archívniectvo ako hlavný odbor, alebo pomocné vedy historické ako druhý predmet odborného štúdia histórie. Napríklad Ákoš Paulínyi, ktorý po roku 1968 žil a pôsobil v západnom Nemecku ako univerzitný profesor a študoval v prvej polovici päťdesiatych rokov históriu v kombinácii s pomocnými vedami, ešte aj o tridsať rokov neskôr s vďakou spomínal, že historické remeslo sa naučil práve u profesora Húščavu. Keď som po skončení štúdia bola prijatá ako asistentka na to nezabudnuteľné štvrté poschodie, mala som možnosť bližšie pána profesora spoznať. Mal veľmi pevný režim, ak nebol práve v posluchárňach, určite sa vyskytoval v svojej pracovni a niečo si študoval alebo už koncipoval. Prichádzal a odchádzal z fakulty vždy načas presne, ak ho, pravda, nezdržalo niečo mimoriadne, ako napríklad zbytočné porady a pod. Dnes by som rada vedela, čo si mohol myslieť o všetkých banalitách i zlovoľných politických záchvevoch (úderoch), ktorých bolo všade, aj u nás nadostač, ale o tom sme nikdy nehovorili. Mala som však tú česť, že som mohla prísť občas k nemu do pracovne vyfajčiť si jednu cigaretu v čase, keď jemu už fajčenie zakázali, aby si aspoň tak pripomenul dávne „hriechy“. Boli to milé chvíle a reč bola predovšetkým o študentoch, niekedy aj o jeho synovi.

Prof. PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc.

Pán profesor A. Húščava a ja

Už dávno priznávam a tvrdím, že hlavný, rozhodujúci podiel na mojom vysokoškolskom vzdelávaní mal profesor Alexander Húščava. Na niektoré jeho vzťahy a vyjadrenia sa dobre pamätám a často si ich pripomínam.

To prvé, ktoré mi utkvelo v pamäti, bolo v októbri 1952. Pán profesor nás, troch mladíkov a dve

dievčatá (krásavice), teda piatich začínajúcich poslucháčov archívniectva, zaučal čítať fotokópie originálov latinských listín z 13. – 14. storočia. V čítaní sme sa striedali a rad prišiel aj na mňa. Hoci som sa veľmi snažil, profesor ma skritizoval výrokom: „Vám je to jedno?“ To ma trochu urazilo a ponížilo, ale viedlo k tomu, že som si každý večer v jeho diplomatári prečítal a doslovne prekladal jeden, dva, neskôr viac riadkov latinských listín. Mal som aj Heřmanského učebnicu latinčiny a riadne som si zopakoval jednotlivé cvičenia. Trvalo to celú zimu.

Druhé bolo v piatom semestri. Pán profesor nás zaučal do procesu vedeckej kritiky listín, aby sme zistili ich pravosť, prípadne falošnosť. Pred sebou sme mali, ale už len dvaja, teda Štefan Otruba z Oravy a ja, trnavskú listinu. Na jednom seminári pán profesor ku mne vyriekol: „Lipták, vy sa učíte, alebo máte rozum?“ Ja som ticho a rozpačito vyriekol: „Po troche.“

To tretie sa prihodilo v ôsmom semestri. Ja som vtedy už dlhšie pokračoval v skúmaní pravosti či falošnosti listiny pre Lupčanov z roku 1261 a mladších listín. Celkom ma to zaujalo, ale ťažko a zdĺhavo som nachádzal riešenia. Raz, ale po koľký už krát som dôvodil a prof. Húščava vyriekol: „Tak a teraz to napíš!“ Ticho kráčaľ poza môj chrbát, nevidel som ho a on ma ťažkou rukou tľapol po pravom pleci. To ma tak vyplašilo, že som spontánne zahrešil.

To štvrté bolo tiež v tom semestri, počas tzv. pyžamovej revolúcie. Ja som sa jej aktívne zúčastnil. Keď ma raz náhodou pán profesor stretol pri vstupe do budovy univerzity, napochytre mi povedal: „Viete, čo robíte? Vyhodia Vás a potom aj mňa.“ A odišiel. Keď sme mali verejnú diskusiu a stretnutie v seminári, ja som mal povzbudzujúci príspevok a návrh na úpravu náplne štúdia. Sedel som úplne vzadu a pán profesor mi z prvého radu poslal lístok s vetou: „Žiadajte ešte viac!“

Piate bolo pri obhajobe mojej diplomovky, časti o listine z roku 1261. Komplikovaný a obťažne rekonštruovaný príbeh som možno neprehľadne rozpovedal, čo členka komisie docentka Darina Lehotská kritizovala (ďalším členom bol asistent J. Novák). Pán profesor vtedy vstúpil do rozpravy vetou: „Darinka, proces bol zamotaný.“ Ja som bol zachránený a diplomovka dostala jednotku.

Za tieto, a aj za iné príhody, som si pána profesora Húščavu vážil nielen ako vysokoškolského pedagóga a vedca, ale i ako človeka, občana. Doteraz prechovávam k nemu úprimnú úctu. Hoci zomrel pred 50 rokmi, v mojom vedomí stále žije.

Pripravil: Štefan Hrivňák
Archív mesta Bratislavy

MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK V ŠTÁTOM ARCHÍVE V BRATISLAVE

100. výročie úmrtia poprednej osobnosti moderných slovenských dejín je príležitosťou pripomenúť si jeho život, dielo a najmä jeho osobný prínos pre vznik Československa. Preto sa Štátny archív v Bratislave a jeho pracovisko v Modre rozhodli verejnosti priblížiť M. R. Štefánika a regionálne osobnosti putovnou výstavou vo forme roll-upov. Výstava sa bude volať *Stáli pri zrode Československa* a bude zameraná na M. R. Štefánika, okolnosti jeho tragického skonu, jeho osobné a príbuzenské väzby v regióne Malých Karpát a významné osobnosti, ktoré budovali spoločný štát na poli komunálnej politiky, školstva, kultúry či hospodárstva na území Malých Karpát a Záhoria. Dva roll-upy budú venované téme československých légii a životným príbehom niektorých legionárov. Plánovaná výstava je výsledkom spolupráce archívu s Malokarpatským múzeom v Pezinku,

Múzeom L. Štúra v Modre a Múzeom Michala Tillnera v Malackách.

Pri koncipovaní vizuálnej stránky výstavy autori narazili na 22 nepublikovaných pohľadníc uložených v osobnom fonde M. R. Štefánika v Štátnom archíve v Bratislave. Ide o pohľadnice, ktorých väčšinu M. R. Štefánik poslal svojmu blízkemu priateľovi „Žiguškovi“, Žigmundovi Zigmundikovi z Pezinka. Spoznali sa počas štúdií v Prahe a M. R. Štefánik sa priatelil aj s jeho „zlatými“ sestrami Alžbetou a Annou a ich otcom Jánom. S Jánom Zigmundikom sa delil o vášeň pre astronómiu a do Alžbety bol vraj zaľúbený.¹ Túto legendu iste živila skutočnosť, že Alžbeta sa podobne ako Štefánikova druhá snúbenica Giuliana Benzoniová nikdy nevydala. Celý život bývala v rodnom dome v Pezinku na Holubyho ulici, kam chodieval na návštevu aj Štefánik počas prázdnin a pracovala ako učiteľka.²

So Žigmundom Štefánik korešpondoval najneskôr od septembra 1899, keď mu z rodných Košarísk ďakoval za doručenie akejsi zásielky. V apríli

Pohľadnica z Paríža z januára 1905, v ktorej sa Štefánik sťažuje, že mu Žigmund nepíše. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, M. R. Štefánik, osobný fond.

¹ LETZOVÁ, Mária. Cesta Jána Zigmundíka. In *Historika*, 2016, č. 2, s. 39.

² MV SR, Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra, Základná škola v Pezinku na Holubyho ulici, triedne výkazy z rokov 1919/20 a nasledujúce. MOTEŠICKÝ, Jozef. Milan Rastislav Štefánik a Pezinok [online]. In *Pezinčan*, február 2001. Dostupné na <<http://pezincan.pezinok.sk/index.php?yggid=article&cat=2001-02&article=5184>> [cit. 2019-07-01].

1902 mu poslal pár riadkov na pohľadnici z Zürichu, v roku 1903 zase z Košarísk, keď „bačoval“ u otca, v roku 1904 z nemeckého Nürnbergu. Dňa 12. októbra 1904 bol v Prahe promován na doktora filozofie a krátko nato odcestoval do Paríža, pričom u svojej pani domácej v Prahe nechal batožinu. Začiatkom decembra 1904 batožina stále nedorazila; Štefánik písal Žigmundovi, že mu chýbajú všetky osobné veci počnúc oblečením, knihami až po diplom a odporúčajúce listy. Po príchode do Paríža mu chvíľu trvalo, kým si vybudoval okruh priateľov. Listy z domova mu boli vzácne a písomný kontakt so Žigmundom mu pomáhal zaháňať clivotu. V januári 1905 sa postažoval: „Neviem, Žigo, čo som Ti urobil, že tak konzekventne mlčíš; to je však isté, že by si nemal ma nechávať bez vysvetlenia. Tempora mutantur... Toto je deviata karta; Ty si mi písal iba raz.“³ V júni 1905 sa tešil z návštevy Mont Blancu: „Tak Žigo môj, už zase lítam. Ešte dnes budem v Chamonix pod Mont Blancom.“ Jednu pohľadnicu zo Chamonix v júni 1905 adresoval aj Jánovi Bottovi, neskôr známemu pod básnickým pseudonymom Ivan Krasko, ktorý v tom čase študoval v Prahe chemické inžinierstvo.⁴ Svojich blízkych priateľov z pražských štúdií J. Botta a Igora Kutlíka nechával po Žigmundovi pozdravovať. V septembri 1905 Štefánik poslal Žigmundovi pohľadnicu zo španielskeho Burgosu, kde bol na výskumnej ceste s profesorom Janssenom: „O tri týždne budem v Uhrách. Teba bozkávam a Tvojich úctive pozdravujem.“ Okrem pohľadníc sa zachovalo aj niekoľko Štefánikových listov adresovaných Žigmundovi.

Priateľstvo Štefánika so Žigmundom bolo silné a intenzívne a Žigmund mal v istom období Štefánikovho života naňho veľký vplyv. Keď Žigmund v roku 1902 vystúpil z členstva v Spolku Detvan, Štefánik ho z kamarátstva nasledoval.⁵ V nedato-

Nedatovaná rodinná fotografia Jána Žigmundíka, jeho syna Žigmunda a Žigmundovej manželky Márie, rod. Kutlíkovej. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra, Ján Žigmundík, osobný fond.

vanom liste z roku 1905 sa Štefánik Žigmundovi pochválil nadviazaním kontaktov s prominentnými ľuďmi v Paríži, ale jedným dychom dodáva: „To kukáš! Čo? No aby si ozaj nežiarlil. Vidíš, Žiguško, viacej než všetkých grófov, comtesse i princov rád mám i budem večne mať Teba.“ Bolo medzi nimi priam osudové „numerologické“ prepojenie. Obaja sa narodili v roku 1880 a obaja zomreli vo veku nedožitých 39 rokov. Žigmund prežil svojho slávnejšieho druha iba o niečo vyše mesiaca, zomrel 10. 6. 1919 na tuberkulózu v Bratislave, kde je aj pochovaný.⁶ Na rozdiel od Štefánika sa však stihol oženiť, jeho vyvolenou bola Mária Kutlíková, vnučka ďalšieho národného veľikána Michala Miloslava Hodžu.⁷

³ MV SR, Štátny archív v Bratislave, M. R. Štefánik, osobný fond, pohľadnice a listy z rokov 1899 – 1905. Všetky citácie Štefánikových vyjadrení z listov a pohľadníc sú označené kurzívou a úvodzovkami.

⁴ Ján Botta sa v čase svojich pražských štúdií zaľúbil do Ľudmily Groeblovej, prvej Slovenky, ktorá absolvovala štúdium na Karlovej univerzite v Prahe. Jej vzťah s J. Bottom sa hlbšie nerozvinul a nakoniec sa vydala za archivára a historika Václava Chaloupeckého. K tomu podrobne v knihe DUCHÁČEK, Milan. *Václav Chaloupecký. Hľadání československých dějin*. Praha: Karolinum, 2015, 516 s.

⁵ HRENYOVÁ, Beáta. *Spolok slovenských študentov v Prahe Detvan na prelome 19. a 20. storočia*. Bakalárska práca. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, 2015, s. 47 [online]. Dostupné na <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/151175/?lang=en>> [cit. 2019-07-01].

⁶ Informácia z matriky zomrelých v Bratislave z roku 1919, za ktorú ďakujem pracovníckam matričného úradu Miestneho úradu Bratislava – Staré mesto. Náhrobný kameň Ž. Žigmundíka na Cintoríne Kozia brána je zapísaný medzi pamätihodnosťami mesta Bratislava. Jeho evidenčný list s fotografiou náhrobku je dostupný na <http://muop.bratislava.sk/assets/File.ashx?id_org=600176&id_dokumenty=5171> [cit. 2019-07-01].

⁷ Za informáciu ďakujem p. Petrovi Štetkovi z Mestského úradu v Pezinku.

*Žigmund Zigmundík na nedatovanej fotografii.
Zdroj: Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra, Ján Zigmundík, osobný fond.*

Mária (*1878) bola mladšou sestrou Žigmundovho a Štefánikovho priateľa Igora (*1876, † 1939) a jej otec Vendelín Bohboj Kutlík bol bratislavským advokátom a priateľom Jána Zigmundíka.⁸ Žigmund s manželkou býval po skončení pražských štúdií u Kutlíkovcov na Ulici Mateja Bela v Bratislave, kde sa zamestnal ako bankový úradník.⁹

Po Žigmundovej smrti sa Mária vydala za Karola Kontšeka.¹⁰ Nevedno, či z finančných dôvodov, alebo pre zachovanie budúcim generáciám v máji

1934 predala písomnú pozostalosť po prvom manželovi Magistrátu mesta Bratislava za 4251 Kč.¹¹ Pohľadnice a listy od Štefánika sa ocitli v Archíve mesta Bratislavy. Zhodou okolností sa v tom roku pripomínalo 15. výročie tragického úmrtia M. R. Štefánika a slávnostného príchodu vlády do Bratislavy. Mestský archivár Ovidius Faust zostavil publikáciu *Pamätný spis Bratislavy hlavného mesta Slovenska 1919 – 1934*, v ktorej okrem iného uverejnil aj dobové fotografie a pamäti súčasníkov na prvé dni Československej republiky. Aj v kontexte týchto výročí Štefánikove pohľadnice mohli nadobudnúť pomerne vysokú kúpnu cenu. V mestskom archíve zostali až do delimitácie fondov medzi Štátnym archívom v Bratislave a Archívom mesta Bratislavy v rokoch 2016 – 2017. Napriek tomu, že boli majetkom bratislavského magistrátu, dostali sa do štátneho archívu ako osobný fond M. R. Štefánika. Podľa provenienčného princípu patria do osobného fondu Žigmunda Zigmundíka, pretože ide o jeho pozostalosť. Štefánikove pohľadnice a listy by mohli byť zaujímavým doplnením a rozšírením osobného fondu Jána Zigmundíka uloženého v Štátnom archíve v Bratislave, pracovisko Archív Modra, na rodinný fond.

Spomenutá výstava okrem rodiny Zigmundíkovcov v Pezinku pripomenie ďalšie osobnosti v regióne, ktoré sa stotožnili s myšlienkou spoločného československého štátu. Štefánikov spolupracovník pri budovaní légii Ferdinand Písecký prevzal riadenie štátneho učiteľského ústavu v Modre. Štefánikova sestra Elena sa vydala do modranskej evanjelickej rodiny Izákovcov; Elenina švagriná Mária Izáková sa v roku 1919 stala riaditeľkou evanjelickej dievčenskej školy v Modre. Títo všetci a mnohí ďalší stáli pri zrode republiky a pokračovali v diele M. R. Štefánika, ktoré on už nemohol dokončiť.

Mária Feješová

Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

⁸ LETZOVÁ, Mária. Cesta Jána Zigmundíka. In *Historika*, 2016, č. 2, s. 34. Ku genealogickým údajom tiež portál <www.familysearch.org>.

⁹ Informácia z matriky zomrelých v Bratislave z roku 1919, za ktorú ďakujem pracovníckam matričného úradu Miestneho úradu Bratislava – Staré mesto.

¹⁰ Za informáciu ďakujem p. Petrovi Štetkovi z Mestského úradu v Pezinku.

¹¹ Magistrát hlavného mesta SR Bratislava, Archív mesta Bratislavy, Kniha prírastkov, zápis č. 631. Za sprostredkovanie informácie ďakujem kolegovi Štefanovi Hrivňákovi.

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

SEMINÁR SLOVENSKO PRI VZNIKU ČESKO-SLOVENSKA

Dňa 9. apríla 2019 sa v kongresovej sále Trnavského samosprávneho kraja v Trnave konal seminár s názvom *Slovensko pri vzniku Česko-Slovenska*. Nadviazal na sériu obdobných podujatí, ktoré prebehli vo viacerých slovenských krajoch počas minulého roka, keď sme si pripomínali 100. výročie vzniku spoločného štátu Čechov a Slovákov. Seminár, ktorý sa konal pod záštitou predsedu Trnavského samosprávneho kraja Jozefa Viskupiča, organizačne zastrešili Ústav politických vied SAV, Trnavský samosprávny kraj, Štátny pedagogický ústav, Metodicko-pedagogické centrum, Centrum vedecko-technických informácií, Kysucké múzeum v Čadci, Sekcia vedy a techniky Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvo kultúry SR, Nadácia Milana Rastislava Štefánika so sídlom v Bratislave a v rámci podujatia bolo zastúpené tiež Ministerstvo vnútra SR. Seminár bol určený pedagógom základných a stredných škôl, predovšetkým učiteľom dejepisu a občianskej náuky.

Po vrelom privítaní a úvodnom príhovore Miroslava Pekníka z Ústavu politických vied SAV sa slova ujala riaditeľka Štátneho archívu v Bratislave Lenka Pavlíková. Tá zúčastneným predstavila zaujímavú pramennú edíciu *Od Uhorského kráľovstva k Československej republike s podtitulom Dokumenty z fondov slovenských regionálnych archívov k udalostiam v rokoch 1918 – 1919*, ktorú vydalo v jubilejnom roku 2018 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky – Štátny archív v Bratislave v spolupráci so Štátnym archívom v Košiciach. Ide o výber archívnych dokumentov, ktoré podávajú pútavé svedectvo o vzniku republiky a o prvom roku jej fungovania. Po prezentácii publikácie nasledovali príspevky prednášajúcich, z ktorých ako prvá odznela prednáška Miroslava Pekníka s názvom *Slovenská politika pred rokom 1918*. Do popredia sa tak okrem iného počas seminára dostala i problematika Slovákov v Rakúsko-Uhorsku pred vypuknutím prvej svetovej vojny a koncepcie slovenskej politiky, ktoré mali zlepšiť postavenie slovenského národa v rámci habsburskej monarchie. Na situáciu v turčianskom

regióne v roku 1918 vo svojom príspevku *Turiec a Slovenská národná rada v období prevratu* medzi iným poukázal Tomáš Adamčík z Kysuckého múzea v Čadci. Ten okrem svojho príspevku na seminári prezentoval i príspevok Miloša Jesenského, taktiež z Kysuckého múzea v Čadci, ktorý bol naproti tomu zameraný na situáciu na hornom Považí a priblížil i početné živelné reakcie obyvateľstva sledovanej oblasti na prelomové udalosti roku 1918. Veronika Pauková zo Štátneho archívu v Trnave v rámci podujatia vystúpila s príspevkom *Ohlasy na vznik Československa v trnavskom regióne*, prostredníctvom ktorého zúčastnených oboznámila so situáciou vo vybraných lokalitách slúžnovských okresov Trnava, Piešťany a Hlohovec po završení prvej svetovej vojny a konštituovaní Československej republiky. Nasledoval príspevok Petra Zelenáka z Filozofickej

Privítanie účastníkov seminára Slovensko pri vzniku Česko-Slovenska. Foto: Jana Sivičková.

fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý bol venovaný nielen samotnej otázke vzniku nového štátneho útvaru v povojnovej strednej Európe, ale aj koncepcii slovenskej politiky v tomto novoutvorenom štáte. Ako posledný spomedzi prednášajúcich vystúpil Jozef Lysý z Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý prezentoval príspevok vypracovaný spoločne s Marcelou Gbúrovou z Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Prednáška *Genéza slovensko-českých vzťahov – kontinuita a diskontinuita* predstavovala nevšedný pohľad na problematiku daných vzťahov v rozličných historických etapách. Seminár bol tak zameraný na niekoľko tematických okruhov od aktivít domácej slovenskej politiky pred rokom 1918, cez vyhlásenie politickej pasivity a presun ťažiska slovenskej politiky do zahraničia, formovanie českého a slovenského zahraničného odboja až po Martinskú deklaráciu a vznik republiky, ako aj situáciu v rôznych častiach krajiny po udalostiach roku 1918.

V záverečnej časti seminára sa uskutočnila panelová diskusia, do ktorej sa mali možnosť zapojiť aj prítomní z radov pedagógov. Účastníci seminára po odznení prednášok reagovali na prezentované informácie, pričom okrem iného ocenili i príspevky, ktoré boli zamerané na regionálne dejiny. Pre zúčastnených boli tiež pripravené publikácie z produkcie Ústavu politických vied SAV. Účastníci si zároveň mohli v priestoroch Trnavského samosprávneho kraja pozrieť zaujímavú putovnú panelovú výstavu s názvom Roky bojov, obetí a nádejí (1914 – 1920), spracovanú Nadáciou Milana Rastislava Štefánika so sídlom v Bratislave a Ústavom politických vied SAV. Výstava mapovala obdobie budovania prvého spoločného štátu Čechov a Slovákov a priblížila i pôsobenie viacerých významných osobností sledovaného obdobia.

Veronika Pauková
Štátny archív v Trnave

KONFERENCIA VEĽKÝ MALÝ MUŽ MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK

V tomto kalendárnom roku si pripomínáme 100. výročie tragickej smrti jednej z najvýznamnejších osobností, ktorá sa zapísala do slovenských dejín – Milana Rastislava Štefánika. Odbor archívov a registratúr MV SR v spolupráci s Univerzitnou knižnicou v Bratislave a Slovenským národným archívom zorganizoval v dňoch 16. – 17. apríla 2019 konferenciu s názvom *Veľký malý muž Milan Rastislav Štefánik*. Súčasťou bola aj vernisáž výstavy archívnych dokumentov zo Štefánikovho osobného fondu s rovnomeným názvom. Medzi účastníkmi podujatia bol i generálny riaditeľ sekcie verejnej správy MV SR Adrián Jenčo. Konferenciu otvorili príhovory štátneho tajomníka Michala Bagačku a riaditeľky odboru archívov a registratúr Márie Mrižovej.

Prvý deň rokovania svojím príspevkom otvorila Miriam Kuzmíková zo Slovenského národného archívu a podrobnejšie v ňom predstavila osobný fond Milana Rastislava Štefánika, ktorý je v SNA uložený. Archívny fond v rozsahu 12 bm obsahuje dokumenty prevažne z rokov 1905 – 1919, medzi najcennejšie patria jeho osobné doklady. Okrem dokumentov v ňom nájdeme aj množstvo fotografií, pohľadníc, máp, ale i Štefánikove zápisníky či kresby. Pre bádateľov sú k dispozícii študijné mikrofilmy, vzhľadom na významnosť tohto fondu v súčasnosti prebieha jeho digitalizácia.

Prednáška M. Kuzmíkovej. Foto: Norbert Praženka.

Ako druhý v poradí vystúpil Miroslav Musil, ktorý sa zameril na diplomatickú kariéru Štefánika pri zrode spoločného štátu Čechov a Slovákov, jeho intervencie počas Kongresu utláčaných národov Rakúsko-Uhorska, ktorý sa konal 8. – 10. apríla 1918 v Ríme. Časť svojho príspevku venoval aj vyvráteniu teórie tvrdiacej, že práve Štefánik zapríčinil nehodu lietadla, v ktorom pri návrate do vlasti zahynul on a traja Taliani.

Bohumila Ferenčuhová z Historického ústavu SAV vo svojom výstupe *Milan Rastislav Štefánik a ustanovenie Odbočky Československej národnej rady v Rusku* rozoberala Štefánikovu diplomatickú cestu do Ruska, kde mal regrutovať českých a slovenských vojakov do Francúzska. Okrem vzniku Odbočky Československej národnej rady v Rusku sa venovala aj konfliktu Štefánika s Jozefom Dürichom a jeho vylúčeniu z rady pre nerešpektovanie dohôd.

Ferdinand Vrabel z Ústavu politických vied SAV analyzoval Štefánikovo pôsobenie na Sibíri, jeho úlohu reorganizovať vojsko. Nariadenie č. 588 zo 16. januára 1919 vyvolalo u legionárov rozporuplné reakcie. Autor príspevku vyzdvihol Štefánikove snahu o prinavrátenie vojakov zo Sibíri do vlasti.

Pracovník Astronomického ústavu SAV Vojtech Rušin pútavou prezentáciou predstavil Štefánika ako zanieteného astronóma a zakladateľa vojenskej meteorológie. Keďže pre svoju vedeckú činnosť potreboval pozorovať zatmenie Slnka, a preto veľa cestoval, hovoril o ňom ako o astronómovi v kufri.

V ďalšom bloku konferencie sa kolegyne zo Štátneho archívu v Trenčíne zamerali na inštitúcie i stavby v Trenčíne, ktoré nesú v názve Štefánikovo meno. Janka Štefaničáková priblížila Štefánikovu spoločnosť, ktorá sídlila v Trenčíne a na ktorej činnosť – snahu o pestovanie československej vzájomnosti – nadviazalo občianske združenie Spoločnosť M. R. Štefánika v Brezovej pod Bradlom. Neopomenula ani Slovenský letecký zväz generála Milana Rastislava Štefánika, železničnú trať M. R. Š., či

Štefánikovu knižnicu. Radka Mináriková hovorila o osudoch Štefánikovej sochy, ktorá bola mestu odovzdaná v roku 1946, no počas komunistického režimu bola strhnutá. Podarilo sa zachrániť len hlavu, ktorá dlhých 36 rokov ostala zakopaná v zemi a teraz je súčasťou nového pomníka v Trenčíne.

Helena Hollá, pracovníčka archívu v Považskej Bystrici, venovala príspevok osudom Štefánikovho monumentálneho pamätníka, ktorý stál na začiatku mosta v Považskej Bystrici, spolu s podstavcom a násypom meral 26 metrov. Žiaľ, v roku 1955 bol z ideologických dôvodov vyhodенý do vzduchu.

Miroslav Eliáš z Mestského múzea v Šuranoch si pripravil podobný príspevok o osudoch sochy Milana Rastislava Štefánika v Šuranoch, ktorú dali postaviť z prostriedkov vyzbieraných od občanov. V roku 1953 z nej ostali len žulové podstavce, no podarilo sa ju schovať v garáži, odkiaľ ju slávnostne vyviezli až v roku 1989.

Prednášky prvého dňa uzavrela Erika Javošová zo Slovenského národného archívu svojím príspevkom o ďalších „štefánikovských“ prameňoch z fondov Slovenského národného archívu, z ktorých bádatelia môžu čerpať. Ide napr. o osobné fondy Vavra Šrobára, Vladimíra Svetozára Hurbana, Dušana Jurkoviča, Kazimíra Štefánika a iné. Informácie k osobnosti Štefánika možno hľadať aj v zbierke o československých légiách, ale i v archívnych fondoch z obdobia po roku 1918: Minister ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska či Spolok pre vybudovanie pomníka Milana Rastislava Štefánika.

Druhý deň konferencie otvoril príspevok Marty Švolikovej z levického archívu, v ktorom priblížila existenciu sochy M. R. Štefánika v meste Levice. Socha bola slávnostne odhalená v máji 1932, avšak v roku 1952 strhnutá a nenávratne zničená. Z pôvodnej sochy sa do dnešných dní zachovala len časť lipovej ratolesti. Nová socha bola odhalená v mestskom parku v máji roku 2007 z iniciatívy miestnej organizácie Matice slovenskej.

Príspevok Márie Valovej z Literárneho archívu SNK v Martine hovoril o fotografickej zbierke Štefánika v literárnom archíve, obsahujúcej 450 katalogizovaných fotografií. Pochádzajú z rôznych zdrojov a mapujú väčšinu jeho života: napr. štúdium v Uhorsku, Čechách a Paríži. Taktiež zachytávajú momenty z jeho ciest po svete a z obdobia, keď slúžil v armáde. Nachádzajú sa tu fotky jeho rodičov, rodnej obce Košariská a miestneho kraja. Množstvo fotografií je z miesta leteckého nešťastia, pri ktorom zahynul, a tiež z pohrebu. Možno tu nájsť i fotografie Štefánikových pomníkov a sôch na Slovensku a vo svete.

Auditórium v prednáškovej sále Univerzitnej knižnice, mieste konania konferencie. Foto: Norbert Praženka.

Norbert Praženka z odboru archívov a registratúr priblížil poslucháčom život v Štefánikovej rodnej obci Košariská v kopaničiarskej oblasti. Tento región pomerne dobre odolával maďarizácii, väčšina obyvateľov bola slovenskej národnosti a hlásila sa k evanjelikom, živila sa roľníctvom. Súčasťou príspevku bola aj prezentácia máp regiónu, ktoré zobrazujú Košariská a postupné zmeny osídlenia v okolí.

Pavol Kanis vo svojom vystúpení prezentoval svoj postoj k súťaži Najväčší Slovák. Podľa jeho názoru išlo o devalváciu významných osobností slovenskej histórie. Jediným a hlavným kritériom takejto súťaže by malo byť to, čo dotyčná osoba vykonala pre národ a prezentoval 10 dôvodov, prečo by mal byť najväčším Slovákom práve Milan Rastislav Štefánik.

Na záver konferencie sa premietal dokumentárny film *Štefánik. Príbeh hrdinu. Vlast.*, zaoberajúci sa príčinou pádu lietadla, na ktorom sa Štefánik vracal do vlasti. Autori dokumentu sa snažili vyvrátiť rôzne konšpiračné teórie o Štefánikovej smrti. Podľa nich boli hlavnými príčinami pádu dlhý let, zlé poveternostné podmienky pri pristáti a konštrukčné chyby talianskeho lietadla.

Cieľom konferencie bolo predstaviť Milana Rastislava Štefánika nielen ako vynikajúceho astronóma, skúseného cestovateľa, generála, pilota francúzskej armády, medzinárodne uznávaného politika a brilantného diplomata, ale predovšetkým ako človeka, ktorý sa aj napriek podlomenému zdraviu nikdy nevzdával a snažil sa naplniť svoje vízie. Tento zámer sa podaril, keďže na konferencii odznali prednášky historikov, archívárov a znalcov života tohto veľikána. Príspevky budú publikované v pripravovanom zborníku.

*Jana Kafúnová – Michal Bartal
Slovenský národný archív*

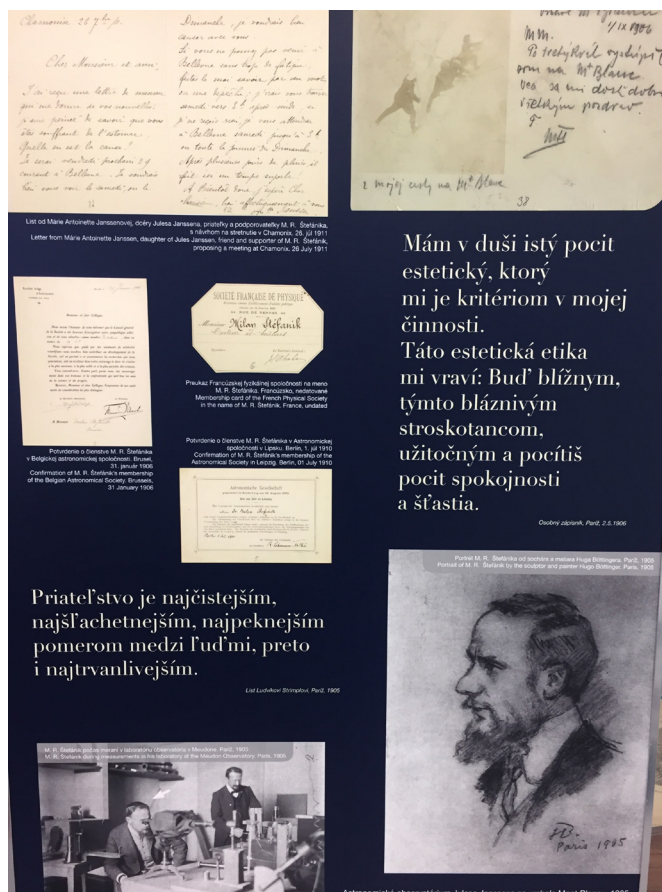
VEĽKÝ MALÝ MUŽ MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK – VÝSTAVA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO ARCHÍVU

Slovenský národný archív v spolupráci s Univerzitnou knižnicou v Bratislave pri príležitosti spomienky na sté výročie tragického úmrtia M. R. Štefánika predstavil verejnosti výber z najvzácnejších písomných dokumentov a fotografií z jeho osobného archívneho fondu, doplnený o dokumenty z pozostalosti lekára a politika Vavra Šrobára a tiež o architektonické návrhy významného slovenského architekta Dušana Jurkoviča. Výstava niesla názov *Veľký malý muž* a od polovice apríla do polovice mája ju mohli návštevníci vidieť v priestoroch Univerzitnej knižnice v Bratislave. Potom sa presunula do Slovenského národného archívu, kde ju bolo možné navštíviť do polovice júla. Jej tretou zastávkou bude Národní archiv v Prahe.

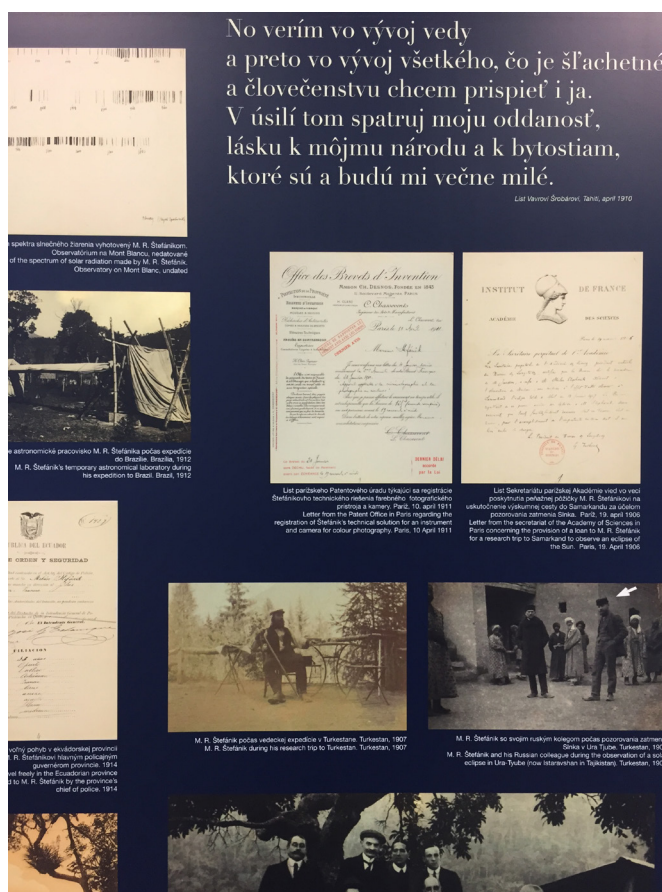
Výstavu realizovalo Ministerstvo vnútra SR, odbor archívov a registratúr a Slovenský národný archív. Autorkou výstavy je Miriam Kuzmíková a odbornú spoluprácu zabezpečili Ivan Galamboš, Petra Hagoňová, Erika Javošová, Michala Mariássyová, Eva Olleová, Peter Pekár, Ivan Tichý a Michaela Weinštuková. Architektúru výstavy a grafický dizajn vyhotovila Nora Nosterská. Použitých bolo 221 dokumentov, z toho 37 originálov, 89 fotografií, 94 písomných dokumentov a jeden film. Tento film vizualizuje stavbu Štefánikovej mohyly na Bradle a poskytlo ho STUDIO 727, s. r. o.

Autori výstavy sa snažili prezentovať Štefánika v prvom rade ako človeka a až potom ako vedca, vojaka, diplomata a zakladateľa štátu. Výstava mala sedem základných okruhov. Prvý okruh s názvom *Mladosť* zachytával obdobie od narodenia, cez detstvo až po ukončenie maturitného ročníka v roku 1898. Z tohto obdobia pochádzajú dokumenty ako napríklad výpis z matriky narodených, rodinné fotografie, vysvedčenia či zápisníky s básničkami.

Druhý okruh s názvom *Štúdiá* sledoval obdobie rokov 1898 až 1904, keď bol Štefánikovi udelený titul doktora filozofie. Štefánik študoval v Prahe, zúčastnil sa na študijnom pobyte v Zürichu a prax absolvoval v Ženeve. Z tohto obdobia sa tu nachádzali diplomy, indexy, rukopisy vedeckých prác, žiadosť o štipendium a fotografie. Téma štúdií plynule prechádzala do nasledujúcej témy s názvom *Paríž*, ktorá mapovala roky 1904 – 1906, keď tam Štefánik pôsobil ako astronóm. Toto obdobie dokumentovali listy rodine a priateľom, astrono-

Panel Paríž. Foto: Michaela Weinštuková.

Panel Expedície. Foto: Michaela Weinštuková.

mické zápisky z pozorovaní, pozvánky na vedecké podujatia, potvrdenia o členstve v rôznych astronomických spolkoch, náčrty a skice a opäť početné fotografie Štefánika pri práci s ďalekohľadom a inými prístrojmi.

Keďže pozorovanie hviezd a najmä Slnka sa nedá uskutočňovať len z jedného miesta, musel Štefánik veľa cestovať, a to najmä do rovníkovej oblasti. Z tohto dôvodu bol nasledujúci okruh venovaný práve jeho expedíciám, ktoré uskutočňoval v rokoch 1906 až 1914. Navštívil Turkestan, Alžírsko a Tunisko, Tahiti, Nový Zéland, Ekvádor, Galapágy a Maroko. Z týchto jeho ciest sa zachovalo množstvo fotografického materiálu či cestovných brožúr a máp, ktoré sú vhodné na výstavné účely. Okrem fotografií boli v tomto okruhu prezentované aj listy a poverenia, potvrdenia či povolenia na pobyt v určitej krajine.

Jeho sľubná astronomická kariéra bola narušená vypuknutím prvej svetovej vojny, do ktorej sa zapojil najprv ako vojak, potom ako pilot a neskôr diplomat. Piaty okruh *Vojna* bol venovaný jeho pôsobeniu v armáde spojeneckých vojsk v rokoch 1914 až 1917. Túto tému dokumentovala mobilizačná knižka, služobný denník, vojenská legitimácia, prídellové lístky na potraviny, správa z nemocnice, pokyny, dekréty, rozkazy i fotografie Štefánika v uniforme.

Šiesty okruh dokumentov bol zameraný práve na jeho diplomatickú činnosť najprv ako člena vedenia Československého zahraničného výboru v Paríži, neskôr ako tajomníka Československej národnej rady, potom ako generála francúzskej vojenskej misie v Rusku a nakoniec ministra vojny ČSR. Z množstva dokumentov k tejto téme autori vybrali napríklad Štefánikovu korešpondenciu s prezidentom Masarykom, s jeho snúbenicou Giulianou Benzoniovou, priateľkou Luisou Weissovou či Setonom Watsonom. Korešpondenciu dopĺňali fotografie Štefánika na jeho diplomatických cestách v USA, Japonsku, Rusku či Taliansku.

Architektonický návrh pamätníka M. R. Štefánika na mieste havárie na vojenskom letisku Vajnory. Zdroj: Slovenský národný archív, OF Dušan Jurkovič.

Záver výstavy zachytával Štefánikovu tragickú smrť, pohreb a stavanie mohyly. Bol zameraný na obdobie rokov 1919 až 1928, keď bola slávnostne odhalená mohyla na Bradle. Smútočnú atmosféru dotvárali fotografie z miesta tragédie, na ktorých vidno trosky lietadla a mŕtve telo Štefánika a následný pohreb. Množstvo fotografií bolo doplnených o telegramy oznamujúce pád lietadla či správu vojenského atašé ČSR v Ríme o posledných dňoch Štefánika pred odletom. Z osobného fondu Dušana Jurkoviča boli vybrané nákresy, plány a fotografie jeho monumentálneho diela – Štefánikovej mohyly na Bradle pri Brezovej.

Okrem toho, že touto výstavou si Slovenský národný archív pripomenul sté výročie Štefánikovej smrti, bolo jej hlavným zámerom ukázať jeho aktívny život plný dobrodružstiev. Celá výstava bola popretkávaná vybranými Štefánikovými citátmi na rôzne témy. Návštevníkovi pomohli nahliadnúť do jeho duše. Na záver si pripomeňme aspoň jeden z nich: „Účelne, logicky žije ten, kto využíva každého okamžiku na prehĺbenie intelektu.“

*Michaela Weinštuková
Slovenský národný archív*

OTÁZKY ZEMEPANSKÉHO HOSPODÁRENIA A SPRÁVY V NOVOVEKU

Dňa 29. apríla 2019 usporiadala Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave (FF TU) odbornú jednodňovú konferenciu s názvom *Otázky zemepanského hospodárenia a správy v novoveku*. Konferenciu otvoril dekan FF TU Erik Hrnčiarik, ktorý nad podujatím prevzal záštitu.

Prvý príspevok celkom nekorešpondoval s názvom konferencie. Vladimír Rábik vystúpil s témou *Feudálne príjmy Turnianskeho panstva v stredoveku*. Opísal tento majetkový komplex v 15. storočí, jeho rozlohu a rozsah príjmov, ktoré plynuli do rúk vlastníkov – Tekušovcov. Nasledoval Pavol Maliniak, ktorý sa venoval hospodáreniu na Čabradskom panstve na prelome stredoveku a novoveku. Tento majetok bol v druhej polovici 15. storočia v držbe Horváthovcov, v rokoch 1502 – 1546 v rukách Erdődyovcov. Autor si všimol typické znaky, kontinuitu, resp. diskontinuitu, vo formách hospodárenia v sledovanom období. Tretím prednášajúcim bol Marek Vařeka, jediný zahraničný účastník podujatia. Jeho príspevok mal syntetický charakter, venoval sa šľachtickým veľkostatkom v období pred bitkou na Bielej hore. Na začiatku 17. storočia šľachta podnikala najmä v rybníkárstve, potom v pivovarníctve, dôležitými boli aj dvorná výroba a ostatné zemepanské podniky. Nasledovala Zuzana Lopatková, ktorá opísala hospodársku situáciu na Korlátskom panstve na začiatku 18. storočia. Venovala sa politickým, majetkovým, sociálnym a hospodárskym pomerom, pričom výsledky porovnávala so situáciou na Smolenickom panstve. Posledným referujúcim v prvom bloku bol Miloš Marek, ktorý hovoril o zaujímavých účtovných dokumentoch špána Guláša z roku 1743, pôsobiaceho na Tematínskom panstve. Na ich základe možno rekonštruovať správu a hospodárenie panstva, ktoré malo vyrovnaný rozpočet.

Druhý blok príspevkov odštartoval Oto Tomeček s témou *Pracovná mobilita Ľupčianskeho panstva v 2. polovici 18. storočia*. Opísal jednotlivé druhy mobilit (násilné, dobrovoľné, vojenské, obchodné, pracovné a i.). Zaujímavým fenoménom poddaných tohto panstva bolo obchodovanie s čipkárskymi výrobkami. Názov „čipkári“ sa zachoval aj v miestnej tradícii. Adrián Lančarič sa zaoberal sociálno-ekonomickým postavením poddaných v Moravskom Svätom Jáne v druhej polo-

Prednáška Ivany Červenkovej zo Slovenského národného archívu. Foto: Michal Franko.

vici 18. storočia. Sídlo Ostroksamenského panstva bolo strediskom poľnohospodárskej výroby a remeselná činnosť tu bola marginálna. Nasledoval Daniel Hupko, ktorý rozoberal pomery na Smolenickom panstve v rokoch 1840 – 1860. Analyzoval širší kontext vlastníctva, formy správy a hospodárenia. Veľmi úspešným bol v tomto smere Ján Pálfi (1829 – 1908). Štvrtou referujúcou v tomto bloku bola Radoslava Ristovská, ktorá sa venovala chovu koní na panstve Futak v druhej polovici 19. storočia. Rozobrala obsahovú stránku chovných kníh, uviedla, koľko kusov koní sa na statku vyskytvalo (priemerne 150 – 170), odkiaľ pochádzali, aká bola o ne starostlivosť, aký bol úžitok a pod.

Konferencia ďalej pokračovala vystúpením Petra Fedorčáka, ktorý referoval o majetkoch a hospodárení jezuitskeho kolégia v Košiciach v 17. a 18. storočí. Do problematiky priniesol nové poznatky a upozornil na stále tradované chyby a omyly. Po ňom vystúpila Mária Fedorčáková, ktorá sa zamerala na mesto Bardejov a správu jeho majetkov. Opísala bardejovskú mestskú správu, dokumenty, z ktorých možno čerpať a vysvetlila, z čoho malo mesto príjmy, pričom načrtla aj mnohé otázky otvorené pre ďalší výskum. Diana Duchoňová sa venovala úlohe panstiev pri zásobovaní aristokratického dvora. Tie mali dôležitú funkciu, väčšina aristokratov si na svoje prechodné pobyty nechávala posielat' zo svojich statkov rôzne komodity, predovšetkým potraviny. Podobné to bolo aj pri ich deťoch, ktoré študovali ďaleko od domova. V téme aristokracie pokračovala aj Tünde Lengyelová, ktorá na príklade Alžbety Coborovej opísala, ako to vyzeralo, keď mala panstvo v rukách žena. Uviedla, že do správy majetkov ju zasvätil jej manžel palatín Juraj Turzo, a že po jeho smrti sprá-

vovala svoje dŕžavy pomerne samostatne, avšak bez vlastných inovatívnych prvkov. Blok príspevkov uzavrela Ivana Červenková, ktorá sa venovala správe cisárskeho panstva Šaštín v 19. storočí. Popísala štruktúru správneho aparátu, personálne obsadenie jednotlivých úradov, platové podmienky a aplikáciu inovácií. Veľmi zaujímavý bol sociálny rozmer a starostlivosť o zamestnancov v tomto období.

Posledný blok príspevkov otvorila Eva Frimmová, ktorá plénu predstavila Frölichove kalendáre a cestovné príručky z obdobia novoveku. Priblížila výnimočné dielo cisárskeho matematika a astrologa Davida Frölicha (cca 1595 – 1648), ktorý sa narodil neďaleko Kežmarku. Katarína Karabová analyzovala *Iter oeconomicum* ako metodickú príručku k vedeniu urbárov a inventárov. Upozornila, že ide o, na tú dobu, veľmi kvalitnú publikáciu plnú praktických rád. Ďalšou v programe bola Mária Kohútová, ktorej témou príspevku bolo uplatňovanie patronátneho práva v Pezinku a vo Svätom Jure v prvej polovici 17. storočia. Hovorila o odovzdaní kostolov katolíkom a súpise majetkov oboch farských kostolov. Michal Franko sa venoval vajnorskému poddanskému poriadku z polovice 15. storočia. Analyzoval body, ktoré sú v ňom uvedené, ako aj jeho inšpiráciu rakúskym poddanským poriadkom z Windenu či Ulrichskirchenu. Konferenciu uzavrela Marta Dobrotková, ktorá sa zamerala na význam Samuela Tešedíka pre osvetu a rozvoj pôdohospodárstva na sklonku 18. a začiatku 19. storočia. Evanjelický kňaz S. Tešedík bol inovátorom a priekopníkom moderných spôsobov obrábania pôdy v Sarvaši.

Okrem týchto autorov mali vystúpiť aj Eva Benková a Dominika Gábriková, neprišli však a ich referáty sa nečítali. Verím, že z akcie vyjde zborník, do ktorého dodajú svoje príspevky. Konferencia bola zaujímavá, jej účastníci sa mohli dozvedieť množstvo nových informácií. Aktivitu Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave v oblasti hospodárskych dejín novoveku treba hodnotiť pozitívne, navyše to z ich strany nebola prvá konferencia s predmetnou tematikou. Do budúcnosti by som organizátorom prial viac zahraničných účastníkov, najmä z okolitých krajín, ktorí by mohli dať podujatiam nový rozmer.

Štefan Hrivňák
Archív mesta Bratislavy

VÝSTAVA JA SA PREBIJEM... V ŠTÁTNOM ARCHÍVE V TRENČÍNE

Štátny archív v Trenčíne usporiadal pri príležitosti 100. výročia tragického úmrtia generála M. R. Štefánika vo svojich priestoroch výstavu *Ja sa prebijem...* Autorky Janka Štefaničáková a Radka Mináriková jej názov podľa Štefánikovho kréda „Ja sa prebijem, lebo sa prebiť chcem“ nevybrali náhodne. Štefánik sa skutočne prebil do srdc Trenčanov, čoho dôkazom boli archívne dokumenty a fotografie sústredené v trinástich vitrínach.

Slávnostné otvorenie výstavy sa uskutočnilo 6. mája 2019 o 10:00 a bolo spojené s prednáškami *Trenčín na Štefánika nezabúda* a *Pamätníky M. R. Štefánika na Považí*. Okrem odbornej a laickej verejnosti sa slávnostného otvorenia zúčastnili aj študenti trenčianskych stredných škôl.

Ako prvé vystúpili so svojim príspevkom *Trenčín na Štefánika nezabúda* Janka Štefaničáková a Radka Mináriková zo sídelného archívu. Pozornosť upriamili na rôzne atribúty späté so Štefánikom v Trenčíne. Napriek tomu, že Trenčín nemá žiadnu priamu súvislosť so Štefánikom a pravdepodobne Trenčín nikdy nenavštívil, jeho obyvatelia si jeho idey vždy vážili.

Ako prvú predstavila Janka Štefaničáková Štefánikovu spoločnosť. Bola to organizácia s celoštátnou pôsobnosťou, pozostávajúca z viac ako 20-tich miestnych či mestských odborov na území Slovenska, Moravy a Čiech. Ako spolok bola zaevidovaná v roku 1931. Jej cieľom bolo pestovanie idey československej jednoty a bratského spolunažívania Čechov a Slovákov v duchu odkazu Štefánika „Poznajme sa a milujme sa“. Ako jej prvý predseda sa uvádza Vavro Šrobár a ako podpredseda Ján Zeman. Spoločnosť participovala na rôznych podujatiach a aktivitách, napr. organizovala spomienkové slávnosti pri výročiach úmrtia Štefánika, zaslúžila sa o pomenovanie železničnej trate Púchov – Horní Lideč ako Trate M. R. Štefánika, zriadila oddelenie Štefánikovej knižnice v mestskej knižnici atď. Ústredie Štefánikovej spoločnosti v Trenčíne vytváralo nové miestne odbory. Bratislavský odbor začal vyvíjať iniciatívu na presťahovanie ústredia z Trenčína do Bratislavy, čo sa aj v roku 1937 stalo. Po vyhlásení Slovenského štátu boli mnohí českí občania nútení opustiť tento štát, a tak Štefánikova spoločnosť v Bratislave zanikla. Evanjelická fara v Trenčíne, kde pôsobil Ján Zeman, sa stala centrom ilegálneho pôsobenia občanov, ktorí boli

Návštevníci pri prezeraní si vystavených dokumentov.
Foto: Radka Mináriková.

oddaní Štefánikovým ideám. Po nastolení komunizmu sa spoločnosť nemohla prejavovať a obnoviť jej činnosť sa podarilo až v roku 1990. Na výstave si mohli návštevníci pozrieť množstvo dokumentov spojených so Štefánikovou spoločnosťou, ako napr. jej stanovy a oznámenie novozvolených funkcionárov z roku 1935, Memorandum Štefánikovej spoločnosti vo veci vybudovania komunikačnej siete Považie – Morava, žiadosť Štefánikovej spoločnosti o zriadenie osobitného oddelenia knižnice a mnoho ďalších dokumentov, ktoré len dokazujú význam tejto spoločnosti pre Trenčín.

Atribútom úcty M. R. Štefánikovi v Trenčine bol aj *Štefánikov ústav pre duševne vadné deti*. Ten sa mal stať domovom pre slabomyseľných, ale schopných výchovy a vzdelania. Stavebný výbor spolku zorganizoval verejnú zbierku rozpredajom stavebných tehličiek na podporu tejto stavby, ktorá sa konala aj na území Čiech a Moravsko-sliezská. Ústav otvorili 29. januára 1940 a jeho riaditeľom sa stal priekopník špeciálnej pedagogiky Vladimír Predmerský. Po roku 1948 prestal niesť meno M. R. Štefánika. Návštevníci si mohli utvoriť obraz o ústave prostredníctvom jeho dobovej fotografie, na výstave sa nachádzali i dokumenty z vyhlásenia verejnej zbierky, ale aj dokumenty o pôžičke z Mestskej sporiteľne.

Svoju prezentáciu J. Štefaničáková zakončila púťavým príspevkom o stavbe repliky lietadla Caproni Ca.33, akým sa Štefánik vracal v deň svojej smrti do vlasti. Jeho stavba sa začala v roku 1994 a skončila v roku 2004. Zaoberal sa ňou pracovník Leteckých opravovní v Trenčine Rastislav Ferlica za podpory grófkky Marie Fede Caproni, Dr. Giovanniho a výrobcu lietadla Gianna Caproniho. Od roku 2012 je toto lietadlo zavesené pod stropom letiskovej haly M. R. Štefánika v Bratislave.

Pomník na pamiatku Trenčanov padlých vo vojne spolu so sochou M. R. Štefánika predstavila Radka Mináriková. Zhotovením pomníka bol poverený akademický sochár Jozef Pospíšil, ktorý ho dokončil v apríli 1939. Odhalenie pomníka sa vzhľadom na vzniknutú politickú situáciu a prítomnosť nemeckej armády viackrát odkladalo. Slávnostné odovzdanie pomníka mestu sa uskutočnilo 4. mája 1946. Socha Štefánika bola z bronzu, v nadživotnej veľkosti, po stranách boli pieskovcové súsošia legionárov a slovenskej rodiny. Obete prvej svetovej vojny boli znázornené motívom umierajúceho bojovníka. Súsošie však nevydržalo dlho. V noci z 3. na 4. apríla 1953 bola socha Štefánika strhnutá a v roku 1954 bola odovzdaná do zberu farebných kovov. V roku 1990 vyšlo najavo, že hlavu Štefánika zachránili bratia Hrnčárovci, zamestnanci Kovošrotu. Mali ju zakopanú v záhrade, a tak sa dostala na určitý čas na čestné miesto do zasadacej miestnosti Mestského úradu v Trenčine. Torzá kamenných sôch z ľavej a pravej strany pomníka sú umiestnené na nádvorí Trenčianskeho múzea. Na výstave sa nachádzalo mnoho archívnych dokumentov viažucich sa k pomníku, napr. uznesenie Okresného úradu v Trenčine schvaľujúce jeho postavenie, návrh od akademického sochára Jozefa Pospíšila, vyčíslenie celkových nákladov a jeho fotografie. V neposlednom rade všetkých prítomných zaujalo aj uznesenie rady Miestneho národného výboru v Trenčine o odstránení sochy M. R. Štefánika.

Ďalším atribútom, na ktorý R. Mináriková poukázala, bola Sokolská župa M. R. Štefánika v Trenčine. Tá vznikla v roku 1919 a rozprestierala sa od Brezovej pod Bradlom po Považskú Bystricu. Hlavnou úlohou sokolského hnutia bolo venovať sa telesnej výchove, preto sa v sokolských jednotách sústreďovali najmä na prípravu na rôzne súťaže. V roku 1938 vláda zrušila telovýchovné spolky, teda aj Sokol. Po druhej svetovej vojne sa sokolská činnosť obnovovala postupne, avšak po februári 1948 sa sokolské idey skončili. Návštevníci mohli medzi vystavovanými dokumentmi nájsť napr. pozvánku na slávnostné otvorenie Sokolovne v Trenčine, dokumenty zo župných pretekov dorastencov, Vestník Sokol na Považí. Nemenej zaujímavé boli aj plagáty z okrskového cvičenia Sokola, fotografie cvičencov, leták „Občania, vstúpte do Sokola“ a Sokolský sľub.

Na záver sa R. Mináriková zmienila aj o Ulici gen. M. R. Štefánika, Parku M. R. Štefánika a bývalých kasárňach M. R. Štefánika, ktoré boli tiež neodmysliteľnou súčasťou mesta Trenčín. K nim sa viazali archívne dokumenty ako napr. zmluva o dostavbe Štefánikových kasární z roku 1937 a ich situačný

*Auditórium počas sprievodných prednášok k výstave.
Foto: Radka Mináriková.*

plán, pohľadnice parku M. R. Štefánika a Ulice gen. M. R. Štefánika.

Ako posledná vystúpila vedúca pracoviska Archív Považská Bystrica Helena Hollá s prednáškou *Pamätníky M. R. Štefánika na Považí*, v ktorej sa zamerala na sochy M. R. Štefánika v Považskej Bystrici, Záriečí a Predmieri. V Považskej Bystrici bol v roku 1940 postavený monumentálny pamätník s celkovou výškou 18,65 m. Jeho autorom bol uznávaný akademický sochár Vojtech Ihrský. Pamätník pozostával z podstavca a sochy M. R. Štefánika, ktorá merala 9 m a bola zhotovená pri príležitosti otvorenia Krajinského mosta. Pamätník sa stal pýchou Považskej Bystrice, avšak táto eufória trvala iba do roku 1955, keď bol prívržencami nového režimu v noci zo 4. na 5. 12. 1955 vyhodnený do povetria. Len o pár kilometrov ďalej sa nachádzala Štefánikova socha v obci Predmier, ktorú si jej obyvatelia uchránili pred novým režimom. Aj v obci Záriečie sa podarilo zachovať bustu M. R. Štefánika, z čoho je zrejmé, že v malých obciach nemal vtedajší režim taký veľký dosah, ako tomu bolo v Považskej Bystrici.

Súčasťou expozície boli aj zaujímavé fotografie z osobného fondu Iva Velikého, napr. fotografie Štefánikovho lietadla krátko pred odletom na Slovensko, z miesta nešťastia a dokonca aj generála v truhle. Za zmienku určite stojí i vystavované faksimile rukopisu T. G. Masaryka uloženého v hrobke na Bradle, plagáty pozývajúce na pietne spomienky atď. Pozornosť návštevníkov tiež zaujali rôzne letáky a pohľadnice.

Množstvo zaujímavých archívnych dokumentov, pútavých plagátov a fotografií tejto výstavy môže široká verejnosť vidieť do konca októbra tohto roka.

Petra Bubeníková

Štátny archív v Trenčíne, pracovisko Považská Bystrica

VEDECKÁ KONFERENCIA EURÓPSKY UNIKÁT

Dňa 6. mája 2019 sa v Historickej radnici mesta Košice uskutočnila vedecká konferencia pod názvom *Európsky unikát*. Pri príležitosti 650. výročia udelenia 1. erbovej listiny mestu Košice (7. máj 1369) ju zorganizoval Archív mesta Košice ako predakciu osláv Dňa mesta Košice.

Vedeckú konferenciu so zahraničnou účasťou otvorila svojim príhovorom vedúca Archívu mesta Košice Mária Hajduová. Následne požiadala o slovo primátora mesta Košice Jaroslava Polačka, ktorého sprevádzal aj jeho námestník Marcel Gibóda. Po odznení slávnostných príhovorov sa začal prvý odborný blok konferencie, ktorý konferovala vedúca archívu. S úvodnou prednáškou pod názvom *Mestská heraldika v 13. – 14. storočí* vystúpil Ladislav Vrteľ (MV SR – odbor archívov a registratúr, Bratislava). Vo svojom vystúpení nepriblížil len problematiku heraldiky v mestskom prostredí, ale poukázal aj na súvis mestských erbov s erbmi dynastickými či rodovými v období Arpádovcov a Anjuovcov so zreteľom na erb mesta Košice. Autor zaradil tento erb medzi významné erby európskych miest, ako napr. Paríž či Lion. Druhý príspevok zaznel z úst niekdajšieho dlhoročného riaditeľa Archívu mesta Košice Jozefa Kirsta. Prednášajúci nadviazal na svojho predrečníka a bližšie priblížil nielen prvú erbovú listinu mesta Košice (1369) a udelený erb, ale aj ďalšie tri erbové listiny (1423, 1453, 1502), ktoré mesto dostalo v priebehu 133 rokov. Autor vo svojej prednáške poukázal i na nedodržiavanie heraldických, a zároveň diplomatických pravidiel pri rôznych akciách na celoštátnej úrovni, čo veľmi zaujalo zúčastnených poslucháčov. V poradí treťou prednášajúcou bola maďarská historička Boglárka Weiszová pôsobiaca v Centre pre výskum humanitných vied Maďarskej akadémie vied v Budapešti (MTA, Bölcsészettudományi Kutatóközpont). Vo svojom vystúpení sa na základe prejdenných inven-

Otvorenie konferencie. Foto: Peter Anna.

STRETNUTIE ČLENOV SPOLOČNOSTI CIRKEVNÝCH ARCHIVÁROV MAĎARSKA

Dňa 9. mája 2019 sa uskutočnilo pravidelné stretnutie členov Spoločnosti cirkevných archivárov Maďarska (MELTE) spojené s archívnu konferenciou. Podujatie sa konalo v Ostrihome v obnovených priestoroch bývalého kňazského seminára, ktorý teraz slúži ako pastoračno-kultúrne Centrum sv. Vojtecha.

MELTE (Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egysülete) je spoločnosť založená v roku 1993 v Debrecíne, ktorá na ekumenickej báze združuje pracovníkov archívov kresťanských cirkví v Maďarsku. Cirkevným archivárom umožňuje vzájomný kontakt a zdieľanie skúseností. Organizuje tiež rôzne vedecké podujatia a spravuje internetovú archívnu platformu *Arca*.

Konferenciu otvoril Mons. Lajos Varga, pomocný biskup Váckej diecézy a riaditeľ Krajinského katolíckeho zbierkového centra (Országos Katolikus Gyűjteményi Központ). Pripomenul dôležitosť archívov pre poznanie minulosti, ktoré formuje identitu človeka. Následne vystúpil so svojim príspevkom András Koltai, predseda MELTE. Hovoril o dôležitosti digitalizácie v procese sprístupňovania archívneho materiálu.

Zvyšok vedeckého podujatia bol venovaný príspevkom slovenských archivárov. Martin Bošanský predstavil tisícročnú minulosť Diecézneho archívu v Nitre. Martin Kováč sa venoval komplikovanej, no napokon úspešnej ceste k vzniku Ústredného archívu Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku. Miloš Kožlej hovoril o Archíve Východného dištriktu Evanjelickej cirkvi augsbur-

Prednášky o slovenských archívoch.

Foto: András Koltai.

ského vyznania, ktorý je nástupcom Kolegiálneho archívu v Prešove. Všetci traja slovenskí archivári tiež informovali svojich maďarských kolegov o možnostiach bádania v jednotlivých archívoch. Nasledovala diskusia zameraná hlavne na slovenské príspevky.

Popoludní sa konala prehliadka Primaciálneho archívu, resp. tej jeho časti, ktorá sídli v Centre sv. Vojtecha. Prehliadka bola spojená s výstavou zaujímavých stredovekých i novovekých dokumentov. Viedol ju riaditeľ archívu András Hegedűs. Stretnutie, za organizáciu ktorého treba maďarským kolegom vyjadriť vďačnosť, bolo milou príležitosťou vzájomného kultúrneho obohatenia, ako aj impulzom k ďalšej cezhraničnej spolupráci.

*Martin Bošanský
Diecézny archív v Nitre*

Účastníci stretnutia v študovni Primaciálneho archívu. Foto: András Koltai.

SEMINÁR O OCHRANE FOTOGRAFIÍ A SÚVISIACICH PREDMETOV Z PLASTU

Preberanie, ochrana a sprístupňovanie archívnych dokumentov sú hlavné činnosti archívu vykonávané pre zachovanie archívneho dedičstva budúcim generáciám. Medzi zaujímavé historické dokumenty, ktoré si určite zasluhujú pozornosť, patria aj fotografie. Práve ochrane fotografií sa venoval seminár organizovaný Muzeologickým kabinetom Slovenského národného múzea, Múzeom mesta Bratislavy, Žilinskou univerzitou v Žiline a Vysokou školou výtvarných umení v Bratislave.

Seminár sa uskutočnil v dňoch 15. – 17. mája 2019 v priestoroch Múzea mesta Bratislavy. Úvodné slovo predniesla námestníčka generálneho riaditeľa Slovenského národného múzea pre Úsek odborných činností Gabriela Podušelová. Pripomenula, že seminár nadväzuje na úspešnú tradíciu seminárov organizovaných Muzeologickým kabinetom Slovenského národného múzea.

Prvou prednášajúcou bola Zuzana Machatová z Katedry reštaurovania Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave, ktorá predstavila *Vývoj fotografických techník* od výskytu Camery obscury v 5. storočí pred Kristom, cez experimenty so svetlom v priebehu storočí, až po techniky 20. storočia. Ako uviedla, najhektickejším obdobím v procese zdokonaľovania fotografických techník bolo 19. storočie. Vývin neprebíhal kontinuálne, ale súčasne ako súbor paralelných snáh. Hlavné osobnosti, ktoré nemožno nespomenúť, sú Joseph Nicéphore Niépce, autor najstaršej dodnes zachovanej fotografie, Louis Jacques Mandé Daguerre, vynálezca dagerotypie a Wiliam Henry Fox Talbot, tvorca talbotypie. Medzi najpopulárnejšie fotografické techniky 19. storočia patrila albumínová fotografia, ktorá bola zároveň prvou komerčne využívanou metódou výroby fotografie a používala sa až do 20. rokov 20. storočia. Keďže sa jednotlivé nosiče líšia a rozličné sú aj vyvolávacie procesy, fotografie si vyžadujú osobitný prístup ochrany. Ich degradácia totiž prebieha rozdielne.

Keďže sa na fyzickom stave fotografií podpisuje nielen zub času, ale aj vonkajšie a vnútorné prostredie, je nevyhnutné pamätať na preventívnu ochranu. *Preventívnu ochranu fotografií* priblížil Vladimír Bukovský z Katedry mediamatiky a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline v druhej prednáške seminára. Zdôraznil, že podstatné pre prevenciu je poznanie samotného materiálu, teda jeho vnútorného prostredia. Toto je potrebné zosúladiť s vonkajším

prostredím. Dôležité je predovšetkým stabilné prostredie. Optimálna hodnota teploty pre depozitár je 18 °C a vlhkosti 50 %, prípustná hodnota je 5 až 25 °C a 35 až 65 %. Vladimír Bukovský predstavil v druhej časti prednášky návrh na aplikáciu pre študentov, ktorá by mala obsahovať všetky pracovné postupy a prehľad noriem o preventívnej ochrane.

Túžba po autentickom obraze primála ľudstvo k vynájdeniu farebnej fotografie, čo sa podarilo bratom Lumièrovcom na začiatku 20. storočia. *Farebná fotografia – štruktúra, prejavy starnutia a degradácia* bola témou prednášky, ktorú prezentovala Katarína Kianicová z Katedry mediamatiky a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline. Priblížila výsledky prieskumov,

*Praktické cvičenia k odbornému ošetrovaniu fotografií.
Foto: Sylvia Sternmüllerová.*

ktoré sledovali, ako reagujú jednotlivé farby pri špecifických podmienkach. Potvrdila, že fotografie sa odporúča uskladňovať pri teplote 16 °C +/- 2 °C a vlhkosti 50 % +/- 5 %, pričom farbivám vyhovujú najmä nízke teploty. Aj v tomto prípade platí, že najvhodnejšie je čo najstabilnejšie prostredie. Fotografie by sa mali vkladať samostatne do papierových obalov s neutrálnym pH, bez obsahu lignínu a s redukovaným obsahom síry. Pre negatívy by sa optimálna teplota mala pohybovať v rozmedzí 18 až 21 °C a vlhkosť medzi 30 až 50 %.

V prednáške *Plastový materiál pri fotografiách – klasifikácia, prejavy starnutia a preventívna ochrana* popísala Zuzana Machatová jednotlivé plastové materiály, ako ich identifikovať, datovať a spôsob sledovania materiálu v procese degradácie v určitých podmienkach. Pre vhodné uskladnenie plastových materiálov odporučila obmedziť žiarenie, zabezpečiť relatívnu vlhkosť, nižšiu teplotu a dobré vetranie, aby sa zamedzilo korózii. Preto sa neodporúča na uskladnenie využívať plechové police či skrine. Výnimkou sú staršie kovové obaly, ktoré sa v priebehu desaťročí ukázali ako vyhovujúce.

Otázka *Preventívnej ochrany optických nosičov (CD)* patrí medzi stále aktuálnejšie témy a na seminári ju predstavil Vladimír Filip z Katedry mediatickej a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline. Disky sa odporúča skladovať vertikálne v obaloch na to určených, v tmavom prostredí, s teplotou od 4 do 20 °C a relatívnou vlhkosťou 20 až 50 %, pričom treba zabrániť prudkým zmenám.

Posledný blok seminára vyplnila praktická časť, v ktorej Jana Križanová z Katedry reštaurovania Vysoké školy výtvarných umení priblížila *Praktické cvičenia k odbornému ošetrovaniu fotografií*. Na konkrétnych ukázkach vysvetlila jednotlivé fotografické techniky a následne proces reštaurovania. Pri čistení fotografií sa musí predovšetkým prihliadať na zloženie materiálu, a preto je prvoradá jeho identifikácia. Tú možno uskutočniť prostredníctvom špeciálneho mikroskopu, meraním hrúbky papiera fotografie a pod.

Seminár priniesol praktické poznatky o spôsobe ochrany fotografií a s nimi súvisiacich plastových materiálov, ktoré môžu využívať nielen múzejníci, ale aj archivári pri úschove takýchto druhov archívnych dokumentov.

Adriána Klincová

Archív Slovenského národného múzea

BOJE O SLOVENSKO V ROKU 1919 A FRANCÚZSKA VOJENSKÁ MISIA, KOŠICE 21. MÁJA 2019

Dňa 21. mája 2019 pripravili košické kultúrne inštitúcie podujatia na tému *Bojov o Slovensko v roku 1919 a Francúzskej vojenskej misie*. Organizátormi boli Východoslovenské múzeum v Košiciach (VSM), Katedra histórie Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Vojenský historický ústav Bratislava (VHÚ), Štátny archív v Košiciach a Štátna vedecká knižnica v Košiciach. Dopoludnia sa uskutočnil prednáškový cyklus na univerzite, popoludní vernisáž výstavy v múzeu. Iniciátorom myšlienky pripraviť výstavu bol mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Slovenskej republiky vo Francúzsku so sídlom v Paríži Igor Slobodník. Výzvy sa chopilo spomínaných päť inštitúcií, ktoré pripravili prednáškový cyklus a výstavu.

*Auditórium počas premietania filmu **Generál Milan Rastislav Štefánik – Osloboditeľ**. Foto: Lukáš Katriňák.*

Prednáškový cyklus prebehol v historickej sále Rektorátu UPJŠ. Francúzsky historik Etienne Boiserie (INALCO Paris) hovoril o medzinárodno-politickej situácii v roku 1919 a zapojení Francúzska do udržania Československej republiky. Miloslav Čaplovič (VHÚ) priblížil boje o Slovensko od novembra 1918 do júla 1919, a tiež význam Francúzskej vojenskej misie počas 1. Československej republiky. Eugéne Venceslas Faucher, syn generála Louisa-Eugéna Fauchera, priblížil spomienky svoj-

Miloslav Čaplovič počas slávnostného otvorenia výstavy. Foto: Lukáš Katriňák.

ho otca na boje o Nové Zámky v roku 1919 a zmieni sa o pozitívnom vzťahu otca k Československu. Na záver bol premietnutý film *Generál Milan Rastislav Štefánik – Osloboditeľ* z produkcie Vojenského historického ústavu Bratislava.

Popoludní sa uskutočnila vernisáž výstavy vo VSM. Záštitu nad ňou prevzali už spomínaný veľvyslanec Igor Slobodník a mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Francúzskej republiky v Slovenskej republike Christophe Léonzi. Spolu s oboma diplomatmi výstavu otvoril predseda Košického samosprávneho kraja Rastislav Trnka, riaditeľ VSM Robert Pollák, riaditeľ VHÚ Miloslav Čaplovič a riaditeľ Štátneho archívu v Košiciach Richard Pavlovič. Otvorenia sa zúčastnila tiež vnučka generála Maurica Pellého.

Výstava je kombináciou dvoj- a trojrozmernej výstavy. Výstavné panely obsahujú historické fotografie a skeny archívnych dokumentov, vo vitrínach sú umiestnené zbierkové predmety VSM a Vojenského historického múzea v Piešťanoch a vo Svidníku. Autormi odborných textov sú Miloslav Čaplovič, Erik Dulovič (Štátny archív v Košiciach) a Martin Pekár (Katedra histórie Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach). Prvý blok sa týka obsadzovania Slovenska od novembra 1918, nájdeme tam napríklad fotografiu prvého vztýčenia čs. vlajky na slovenskom území. Druhý blok s názvom *Prvé obsadenie Košíc* približuje nálady Košičanov po vstupe čs. vojska do mesta 29. decembra 1918. Tretí blok je venovaný bojom s maďarskou červenou armádou, ktorá obsadila takmer tretinu slovenského územia. V časti *Druhé obsadenie Košíc* nájdeme aj titulnú fotografiu celého podujatia – defilé vojska pred generálom Hennocquom na Hlavnej ulici v Košiciach 8. júla 1919. Symbo-

Vernisáž. Foto: Lukáš Katriňák.

Auditórium počas slávnostného otvorenia výstavy.
Foto: Lukáš Katriňák.

licky mu boli odovzdané kľúče od mesta, za občanov mesta ho privítala manželka riaditeľa divadla. Hennocque navštívil počas výkonu funkcie aj Hornouhorské Rákocziho múzeum, predchodcu dnešného VSM. Sídлом Francúzskej vojenskej misie bola budova oproti múzeu, dnes sídlo Košického samosprávneho kraja. Tvorcovia výstavy pripomenuli atmosféru expozíciou miestnosti s dobovým nábytkom a s výhľadom na budovu vtedajšieho sídla misie. Predposledný panel sa týka vplyvu Francúzskej vojenskej misie na čs. armádu počas 1. ČSR. Zaslúžila sa o to, že čs. armáda bola za prvých osem rokov dobudovaná do celej šírky. Francúzsky vplyv však súvisel aj s marginalizáciou tankového vojska a s veľkým dôrazom na vybudovanie opevnení. Záverečný panel je venovaný medailónom francúzskych generálov E. Hennocqua, M. Pellého, L. E. Fauchera, Eugèna Mittelhausera a Josefa Šnejdárka. Nájdeme tu tiež portrét Juraja Slávika, ktorý bol vládny komisárom pre východné územie vojenského veliteľstva na Slovensku.

Podujatia pod spoločným názvom *Boje o Slovensko v roku 1919 a Francúzska vojenská misia* boli vyústením niekoľkomesačnej práce všetkých zapojených inštitúcií. Vysoká návštevnosť nielen v deň vernisáže je dôkazom o príťažlivosti témy. Výstava je dvojjazyčná, slovensko-francúzska, v budúcnosti bude sprístupnená v iných mestách.

Richard Pavlovič
Štátny archív v Košiciach

XXIII. ARCHÍVNE DNI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V NITRE

V dňoch 29. až 31. mája 2019 sa v priestoroch Župného domu v Nitre uskutočnili XXIII. archívne dni v Slovenskej republike. Organizátormi tohto-ročného podujatia archivarov z celého Slovenska, ktorého sa zúčastnili aj hostia z Českej republiky, Maďarska, Nemecka a Poľska, boli Spoločnosť slovenských archivarov (SSA), MV SR, odbor archívov a registratúr a Štátny archív v Nitre. Odborná konferencia sa konala pod záštitou ministerky vnútra SR Denisy Sakovej.

Mesto Nitra, bohaté na históriu, privítalo takmer 190 návštevníkov. Archívne dni otvorili podpredseda Nitrianskeho samosprávneho kraja Igor Éder, generálny riaditeľ sekcie verejnej správy MV SR Adrián Jenčo a riaditeľka odboru archívov a registratúr MV SR Mária Mrižová. Prítomným hosťom sa ďalej prihovorila predsedníčka SSA Martina Orosová a riaditeľ Štátneho archívu v Nitre Peter Keresteš.

*Predsedníčka SSA Martina Orosová a riaditeľ Štátneho archívu v Nitre Peter Keresteš.
Foto: Boris Zábrazný.*

*Otvorenie XXIII. archívnych dní v Slovenskej republike v priestoroch Župného domu v Nitre.
Foto: Boris Zábrazný.*

*Pohľad do auditória rokovacej sály.
Foto: Boris Zábrazný.*

Téma archívnych dní znela: *Od elenchu po e-archív. Archívne a registratúrne pomôcky včera, dnes a zajtra*. Príspevky mali za cieľ predstaviť najstaršie pomôcky jednotlivých pôvodcov, prezentovať vývoj metodiky tvorby pomôcok a oboznámiť s premenami vyhľadávacích a evidenčných pomôcok. Príspevky boli ďalej venované vývoju opisu archívneho materiálu a terminológii, možnostiam využitia historických pomôcok v súčasnosti, aktuálnej otázke digitalizácie neelektronických archívnych pomôcok, automatizovaným archívnym systémom, elektronickým archívnym pomôckam a ich prístupnosti. V neposlednom rade mal byť priestor venovaný aj vízií tvorby archívnych a registratúrnych pomôcok v digitálnom veku.

Odborná časť podujatia sa začala príspevkom Moniky Pékovej z odboru archívov a registratúr MV SR (*Od listinnej archívnej pomôcky k jej elektronickému originálu*). Problematike vývoja archívnych pomôcok sa ďalej venovala Martina Orosová z Archívu Pamiatkového úradu SR v Bratislave v príspevku *Archívna pomôcka – tvorivo, technicky alebo vedecky?*

Účastníci archívnych dní počas exkurzie v Diecéznej knižnici. Foto: Boris Zábrazný.

Prvý zahraničný hosť Lajos Körmendy, emeritný archivár Krajinského archívu Maďarského národného archívu v Budapešti, sa zameril na vyhľadávacie pomôcky v integrovanom elektronickom archívnom systéme. V poobedňajšom 2. bloku rokovania sa Štefan Hrivňák z Archívu mesta Bratislavy venoval problematike archívnej metodiky na Slovensku v príspevku s názvom *Na ceste k „zelenej knihe.“ Tvorba archívnej metodiky na Slovensku v období socializmu.* Jozef Pocisk z odboru archívov a registra-

túr MV SR pokračoval v téme analýzou zmien v metodike spracovania a sprístupňovania archívnych dokumentov v príspevku, ktorý pripravil spoločne s Milanom Mišovičom. Blok rokovania uzavrela Veronika Nováková zo Štátneho archívu v Nitre, pracoviska Archív Šaľa príspevkom s názvom *Prove-nienčný princíp a jeho uplatnenie na Slovensku.*

V druhý deň rokovania, 30. mája 2019 v dopoludňajších hodinách odznelo šesť príspevkov. Ako prvý vystúpil s príspevkom Miroslav Martinický zo Štátneho archívu v Žiline. Venoval ho pokusu o unifikáciu usporiadania súdnych písomností v stoličných archívoch Liptovskej, Oravskej, Trenčianskej a Turčianskej stolice v rokoch 1785 – 1790. Ján Kúkel z Archívu mesta Bratislava predstavil najstaršie archívne pomôcky ako pramene k dejinám tohto archívu. Jakub Roháč zo Štátneho archívu v Trnave oboznámil poslucháčov s dielom a odkazom trnavského archivára Mateja Urséniho (1781 – 1849). Ďalší zahraničný hosť, György Laczlavik z Krajinského archívu Maďarského národného archívu v Budapešti ponúkol informácie o tvorbe databázy archívnych dokumentov Krajinského archívu Maďarského národného archívu z rokov 1526 – 1570. Nasledujúci príspevok venovala Daniela Tvrdoňová zo Slovenského národného archívu v Bratislave predstaveniu dejín archívneho fondu Krajinský úrad v Bratislave a špecifikám jeho sprístupňovania. Zoltán Hegedüs z Archívu Rábsko-mošonsko-šopronskej župy Maďarského národného archívu v Győri predstavil archívne pomôcky predchodcov v archíve Mošonskej župy.

Spríevodným podujatím archívnych dní boli dve exkurzie. Účastníci mali možnosť vybrať si medzi prehliadkou Nitrianskeho hradu a jeho pamätihodností a prehliadkou Kostola sv. Juraja v Kostoľanoch pod Tribečom a kaštieľa v Topoľčiankach. Exkurzia zameraná na Nitriansky hrad zahŕňala prehliadku Diecézneho múzea, Katedrály sv. Emeráma a archeologickej expozície v kazematoch. Súčasťou exkurzie bola aj prehliadka Diecéznej knižnice. Účastníci druhej exkurzie mali možnosť obdivovať predrománsky Kostol sv. Juraja v Kostoľanoch pod Tribečom pochádzajúci zo začiatku 11. storočia, ktorý patrí medzi najstaršie kostoly na území Slovenska. Martin Bóna, popredný odborník na sakrálnu a hradnú architektúru a pamiatkový výskum, podal návštevníkom kvalifikovaný a odborný výklad histórie, výskumu a obnovy tohto kostola. Pokračovaním tejto exkurzie mal byť pôvodne výstup na hrad Gýmeš, pre nepriaznivé počasie však bola zvolená prehliadka klasicistického kaštieľa v Topoľčiankach. Slávnostná spoločenská večera v priestoroch

DNI OTVORENÝCH DVERÍ V KREMNICKOM ARCHÍVE

Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica sa aj v roku 2019 snaží svojou osvetovou činnosťou výrazne prispievať k zachovaniu kultúrneho dedičstva našich predkov. Koná tak v duchu myšlienky, že poslaním každého archivára by malo byť uchovať, spracovať, ale aj predstrieť verejnosti výpoveď archívnych dokumentov či našu zaujímavú prácu, profesiu a význam archívov. Kremnické archivárky túto dôležitú súčasť ich činnosti propagujú i formou Dní otvorených dverí, ktoré aj tento rok patrili k najdôležitejšej kultúrno-osvetovej aktivite archívu, o čom tiež svedčí najvyššia účasť návštevníkov za ostatné roky. Konali sa pri príležitosti Medzinárodného dňa archívov, ktorý si každoročne pripomíname na celom svete 9. júna.

Kremnický archív tak od 3. do 6. júna 2019 vítal početné školské skupiny žiakov základných a stredných škôl z okresov Žiar nad Hronom a Žarnovica formou prezentácie na zvolenú tému *Školstvo a vzdelávanie v minulosti*. Pozoruhodné je, že záujem zo strany škôl o účasť na Dni otvorených dverí a ich prihlasovanie sa s prevzatením začalo

*Deň otvorených dverí na pracovisku Archív Kremnica.
Foto: Ivan Čillík.*

*Skladanie archívneho puzzle – stredovekej listiny.
Foto: Zuzana Kohútová.*

už v novembri 2018. Je to potešujúcou výpoveďou o hodnote našej štvorročnej spolupráce so školami v konaní netradičných hodín dejepisu a predstaveného podujatia. Zaujímavá téma prilákala v dňoch 7. a 8. júna 2019 i verejnosť v rôznych vekových kategóriách. Nechýbal ani Alexander Ferenčík, primátor mesta Kremnica, či zástupcovia jednotlivých mestských a obecných úradov, kolegovia z radov archivárov, múzejníkov, historikov a iní záujemcovia o históriu.

Počas týchto dní sa priestor našej bádateľne premenil na prednáškovú salu s komentovaným výkladom a expozíciou rozmanitých archívnych dokumentov zachovaných v origináli od stredoveku až po 21. storočie cez listiny, listy, mestské účty, školské poriadky, zošity, vysvedčenia, triedne knihy, fotografie, maturitné tablá, projekty, plagáty, ale aj tlač. V ďalšej miestnosti si zas záujemcovia pri živej diskusii vyskúšali v bielych rukavičkách listovanie a čítanie zo starých školských kroník.

Návštevníci si odnášali zaujímavé poznatky z pripravenej prednášky o najstaršej zmienke o učení v kremnickom archíve, ktorá siaha v zachovanom zlomku Donátovej učebnice *Ars minor* do 14. storočia, ale aj informácie o fungovaní školstva až po súčasnosť. Zdokumentované záznamy v genéze archívnych dokumentov vypovedajú o prvom kremnickom učiteľovi, ktorý bol súčasne i predavačom vína, čo bola výsada mešťanov. Taktiež sa dozvedeli o dejinách farských, ľudových, základných i stredných škôl a školských inštitúcií z okresu Žiar nad Hronom a Žarnovica. Nechýbali ani dôkazy z 15. storočia o pestovaní vokálnej a inštrumentálnej hudby v Kremnici, napr. o vychytených trubačoch (turneroch) – vežových strážnikoch. Nevynímajúc tiež záznamy o pôsobení významných osobností, ktoré sa podieľali na vzdelávaní v regióne. Veď vzdelávanie je umenie, ktoré si vždy vyžadovalo a vyžaduje patričné schopnosti, vedomosti a skúsenosti. Súčasťou podujatia boli i komentované prehliadky knižnice a vstup do jedného z archívnych depotov.

Popri sprievodnom programe boli pripravené pre všetkých aj zaujímavé aktivity. Takzvaný návrat v čase s možnosťou zahrať sa na pisárov, notárov či učiteľov a písať na dobové listiny, vystaviť vysvedčenie, a to husacím brkom, a spečatiť ho voskom, nadchol nielen detských návštevníkov. Prítomných zaujali i pečiatky, ktoré umožňovali vytvoriť rozmanitý text, či skladanie archívneho puzzle – stredovekej listiny a budovy archívu. Pobavenie hlavne u žiakov a študentov vyvolala pri písaní na „retro“ písacích strojoch skutočnosť, že nefunguje žiadny „enter“ ani „delete“. Záver poznávania kremnické-

ŠPORTOVÝ DEŇ V MODRE

Návšteva žiakov počas Dní otvorených dverí zo Základnej školy Angyalova Kremnica.

Foto: Júlia Fronková.

ho archívu umožňoval návštevníkom odфотографovať sa s napodobeninou sv. Kataríny, patrónky mesta Kremnice.

S potešením konštatujeme, že Dni otvorených dverí v roku 2019 sa vydarili nad očakávanie a opäť sa stretli s pozitívnym ohlasom verejnosti. Veľké ďakujem patrí tak žiakom, študentom, pedagogickým zamestnancom a všetkým ďalším návštevníkom za prejavovaný záujem a príjemný čas strávený v spoločnosti kolektívu kremnického archívu! Veríme, že aj naše pozvanie na Dni otvorených dverí v roku 2020 prijme široká verejnosť a s radosťou k nám zavítajú noví i skálni návštevníci.

*Valéria Solčaniiová
Štátny archív v Banskej Bystrici,
pracovisko Archív Kremnica*

Kolektív zamestnancov Štátneho archívu v Bratislave a jeho pracoviska v Modre sa tento rok stretol na spoločnom športovom dni 6. júna v Modre. Program sa nezameriaval len na športové aktivity. Po príchode kolegov z Bratislavy sme sa o deviatej dopoludnia vybrali na exkurziu do pražiarne kávy Ebenica spojenú s ochutnávkou. Ranná káva padla vhod a dobre nás naštartovala na turistickú vychádzku na miesto postrelenia L. Štúra do miestnej časti nazývanej Šnaudy. Cesta zanedbanými trávratými plochami okolo zapáchajúceho mestského hnojiska nijako nenavodzovala dojem dôstojnosti, avšak bola bezpečnejšia než asfaltová vozovka bez chodníka pre chodcov, ktorá bola druhou alternatívou ako sa dostať na pietne miesto. Absenciu náučného chodníka vyvážila angažovanosť našej modranskej kolegyne Janky, ktorá vo voľnom čase prešla trasu, aby nás bez blúdenia mohla doviest k miestu tragédie nášho národného hrdinu. Areál obnovený v roku 1986 pôsobil ošumelým dojmom; bolo zrejmé, že ministerstvo kultúry by po rokoch opäť malo zvážiť investíciu do jeho rekonštrukcie.

Po návrate do budovy archívu sme sa naobedovali, doplnili tekutiny a trochu si vydýchli. Niektorí si krátili čas loptovými hrami. O druhej popoludní sme sa zhromaždili v Kostole sv. Jána Krstiteľa na blízkom cintoríne, kde nás čakal pracovník múzea na Červenom Kameni Jozef Tihányi. Fundovane a z prvej ruky nám predstavil proces rekonštrukcie stredovekého kostola a objavy, ktoré vedecký tím počas viacročných reštaurátorských prác v kostole urobil. Kostol nie je otvorený pre turistov, prehliadku si treba vopred dohodnúť. Stojí však za to prezrieť si zvnútra najstarší kostol v Modre, ktorý iba vďaka archeologicko-kunsthistorickému výskumu odkryl svoje poklady. Výklad J. Tihányiho sprevádzali otázky a odborná diskusia, z ktorej vyplynulo, že na rade sú historici, aby nové poznatky o vzniku kostola zasadili do dejín Modry, prípadne sa pokúsili dať ďalšie hypotézy o donátoroch stavby a vlastníckych pomeroch v Modre v druhej polovici 13. storočia. Žiaľ, neostal čas zastaviť na pri hrobch národných dejateľov na modranskom cintoríne, ktorý je po Martine a Slávičom údolí v Bratislave tretím národným cintorínom na Slovensku.

Športový deň so svojim turisticko-kultúrnym programom udal nové smerovanie ďalších dní svojho druhu. Ponuka zaujímavostí v Modre sa totiž zďaleka nevyčerpala, ešte si možno pozrieť historickú budovu Majoliky s expozíciou, modranský sirotinec, Štúrovu lavičku či novú turistickú rozhľadňu

Kolektív zamestnancov Štátneho archívu v Bratislave na mieste postrelenia L. Štúra v Modre 6. júna 2019. Foto: Nina Albertyová.

na Veľkej Homoli. Pravdu povediac, niektoré z vy-
menovaných atrakcií nepoznáme ani my, modran-
skí kolegovia. Snáď sa o rok na niektorom z týchto
miest stretne a vy sa o nich na stránkach Fóra
archivárov dočítate niečo viac.

Mária Feješová

Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V SLOVENSKOM NÁRODNOM ARCHÍVE

Pekná slnečná sobota, 8. júna 2019, sa v Slo-
venskom národnom archíve niesla v duchu otvo-
rených dverí pre verejnosť. Zamestnanci archívu
pripravili bohatý program pre návštevníkov, ktorí
tak mali možnosť nahliadnúť aj do priestorov bež-
ne pre ľudí neprístupných. Každý návštevník sa na
jednotlivých stanovištiach mohol dozvedieť zaují-
mavé informácie o práci v archíve, o samotných ar-
chívnych dokumentoch, či o knižnej zbierke, kto-
rú máme k dispozícii v rámci knižnice.

Kolegovia z oddelenia ochrany archívnych do-
kumentov návštevníkom priblížili, akým spôso-
bom sa u nás reštaurujú dokumenty a knižná väz-
ba, a taktiež mohli v rámci reštaurátorských dielní
priamo vidieť ukážku reštaurovania veľkoformá-
tovej mapy.

Pre najmenších, ale aj pre dospelákov so srdcom
dieťaťa, boli v rámci programu kreatívnych dielní

pripravené kurzy, na ktorých si mohli vyskúšať
tvorbu mramorovaných papierov.

Ďalším stanovišťom boli priestory, v ktorých
kolegovia záujemcom priblížili, čo sa dnes v Slo-
venskom národnom archíve digitalizuje, pričom
mali možnosť vidieť ukážky digitalizácie veľko-
plošných dokumentov.

Súčasťou programu bol aj vstup do výstav-
nej miestnosti, v ktorej bola inštalovaná výstava
s titulom *Veľký malý muž – M. R. Štefánik v doku-
mentoch Slovenského národného archívu*. Výstava
poskytla detailnejší pohľad na život a pôsobenie
M. R. Štefánika a ukázala množstvo krásnych ori-
ginálov, ktoré pomáhajú dotvárať obraz jeho výni-
močnosti. Spomedzi najzaujímavejších dokumen-
tov možno spomenúť napríklad diplom o udelení
titulu doktora filozofie na Českej univerzite Kar-
lo-Ferdinandovej z 12. októbra 1904, ďalej dekrét
prezidenta Francúzskej republiky o udelení rytier-
skeho stupňa Rádu Čestnej légie M. R. Štefánikovi

Výstava Veľký malý muž – M. R. Štefánik vo fondoch Slovenského národného archívu. Foto: Alžbeta Gabríková.

Expozícia archívnych dokumentov k voľbám v 20. storočí. Foto: Peter Pekár.

Ukážka kníh z knižnice Slovenského národného archívu. Foto: Peter Pekár.

za jeho zásluhy v astronómii zo 14. októbra 1914, jeho skice a náčrtníky, legitimácie poslucháča univerzity a potvrdenia o absolvovaní štúdií. V neposlednom rade možno uviesť splnomocnenie predsedu Česko-slovenskej národnej rady T. G. Masaryka pre M. R. Štefánika ako podpredsedu ČSNR rozhodovať a konať v záležitostiach vojenských a zahraničnopolitických zo 17. septembra 1918. Celá výstava bola doplnená početnými fotografiami.

Jedným z ďalších stanovišť bol aj archívny depot, v ktorom bola pripravená expozícia archívnych dokumentov týkajúca sa volieb v 20. storočí. Expozícia bola chronologicky rozdelená do niekoľkých celkov, resp. sekcií, ktoré prezentovali priebeh volieb od roku 1918 až po rok 1992. Prvá sekcia dokumentov sa týkala volieb v období Československej republiky v rokoch 1918 – 1938. Druhá sekcia bola terminologicky a časovo vymedzená ako Československá republika – Slovenská krajina 1938 – 1939. Nasledovali sekcie Slovenská republika 1939 – 1945, Československá republika 1945 – 1948, Československá republika 1948 – 1960, Československá socialistická republika 1960 – 1990, Česko-slovenská federatívna republika 1990 a napokon celý chronologický rad uzatvárala sekcia Česká a Slovenská federatívna republika 1990 – 1992. Návštevníci mali okrem vystavených dokumentov možnosť vidieť i veľkoformátové volebné plagáty rôznych politických strán, ukážky hlasovacích lístkov, fotografie zachytávajúce priebeh volieb či podpisové kartičky s karikatúrami rôznych osobností politického života. Súčasťou expozície boli aj sprievodné texty, na ktorých boli bližšie špecifikované jednotlivé voľby, či už sa jednalo o voľbu prezidenta, župné, okresné alebo obecné voľby, o voľbu do snemu Slovenskej krajiny a pod.

Kreatívne dielne: kurz tvorby mramorovaných papierov. Foto: Peter Pekár.

Ukážka reštaurátorských prác. Foto: Peter Pekár.

Pre návštevníkov boli pripravené na nahliadnutie i zaujímavé tituly kníh, ktoré vo svojej zbierke uchováva práve knižnica Slovenského národného archívu.

Zábavnou a hravou stránkou Dňa otvorených dverí bol aj tzv. putovný kvíz. V rámci neho mohli záujemcovia odpovedať na niekoľko otázok, ktoré sa obsahovo týkali výkladu na jednotlivých stanovištiach. Kto bol pozorný poslucháč a vyplnil odpovede na všetky otázky správne, mohol vyhrať zaujímavé ceny, medzi ktorými nechýbalo tričko s logom archívu, brožúra či rozličné publikácie vydané pri príležitosti 100. výročia vzniku 1. Československej republiky. Deti sa navyše mohli realizovať aj pri kreslení vlastného erbu či vyskúšať si svoj prstoklad na písacom stroji.

Veríme, že každý z návštevníkov, ktorý k nám zavítal, si odniesol pozitívne dojmy a že si aj v budúcnosti opäť k nám nájde cestu.

*Alžbeta Gabríková
Slovenský národný archív*

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V ARCHÍVE VRANOV NAD TOPĽOU

Tak ako sa stretol rok s rokom, tak sa stretol aj tohtoročný Deň otvorených dverí v našom archíve. V utorok 18. júna 2019 sa otvorili dvere archívu pre všetkých, ktorí majú blízko k histórii, k svojmu mestu, regiónu. Podtitulmi 3. ročníka DOD boli pripomenutie si tragickej smrti M. R. Štefánika a blížiac sa 30. výročie novembrovej revolúcie v našich archívnych fondoch. Medzi prezentovanými archívными dokumentmi bola po prvýkrát verejnosti sprístupnená reštaurovaná mapa obce Petkovce z roku 1862. Medzi zaujímavé exponáty patrili aj darom získané publikácie od bývalého riaditeľa archívu Vendelína Sabola. Išlo o zväzky jednak náboženskej literatúry, ako aj knižné publikácie venované napr. slovenským svadobným zvykom a tradíciám. Súčasťou programu boli nielen vystavované archívne dokumenty, ale pre žiakov základných škôl bol pripravený minikvíz. V ňom si overili, či si informácie, vypočuté počas komentovaného výkladu od pracovníkov archívu, aj zapamätali. Odmenou im boli malé darčeky s logom archívu. Priestory archívu, vystavené archívne dokumenty, či iné zaujímavosti si prezreli zástupcovia mestskej samosprávy – primátor a prednosta mesta Vranov nad Topľou, pracovníci Jednotky CP vo Vranove nad Topľou, žiaci vranovských základných škôl, Spojenej školy vo Vranove nad Topľou, zástupcovia pedagógov zo Základnej školy v Zámutove, pracovníci zo Spojenej školy internátnej vo Vranove nad Topľou a samozrejme občania mesta. V porovnaní návštevnosti s predchádzajúcimi ročníkmi DOD bádame stúpajúci záujem zo strany verejnosti o takúto akciu. Je to jednoznačný signál, že v tradícii organizovania

Návštevníci Dňa otvorených dverí. Foto: Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Vranov nad Topľou.

DOD máme naďalej pokračovať. V závere srdečne ďakujeme všetkým, ktorí nás poctili svojou návštevou, a zároveň sa tešíme na stretnutie v roku 2020.

Daniela Ihnátová

Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Vranov nad Topľou

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

K DEJINÁM ŠTÁTNEHO ARCHÍVU V TRNAVE

Štátny archív v Trnave je nositeľom tradície, ktorá sa začala v roku 1238, keď Belo IV. udelil mestu Trnava privilégiá slobodného kráľovského mesta. Položil tak základný kameň, na ktorom bol vybudovaný mestský archív. Mesto starostlivo uchovávalo svoje privilégiá, úradné knihy, spisy a korešpondenciu. Najstaršou známou zmienkou o umiestnení archívu je záznam v účtovnej knihe mesta z 21. mája 1556, keď bola nemeckému zámočníkovi Jakobovi vyplatená suma 2 zlaté a 28 denárov za zhotovenie železných okeníc na tri okná miestnosti radnice, v ktorej boli uložené mestské privilégiá.

Archív mesta Trnava

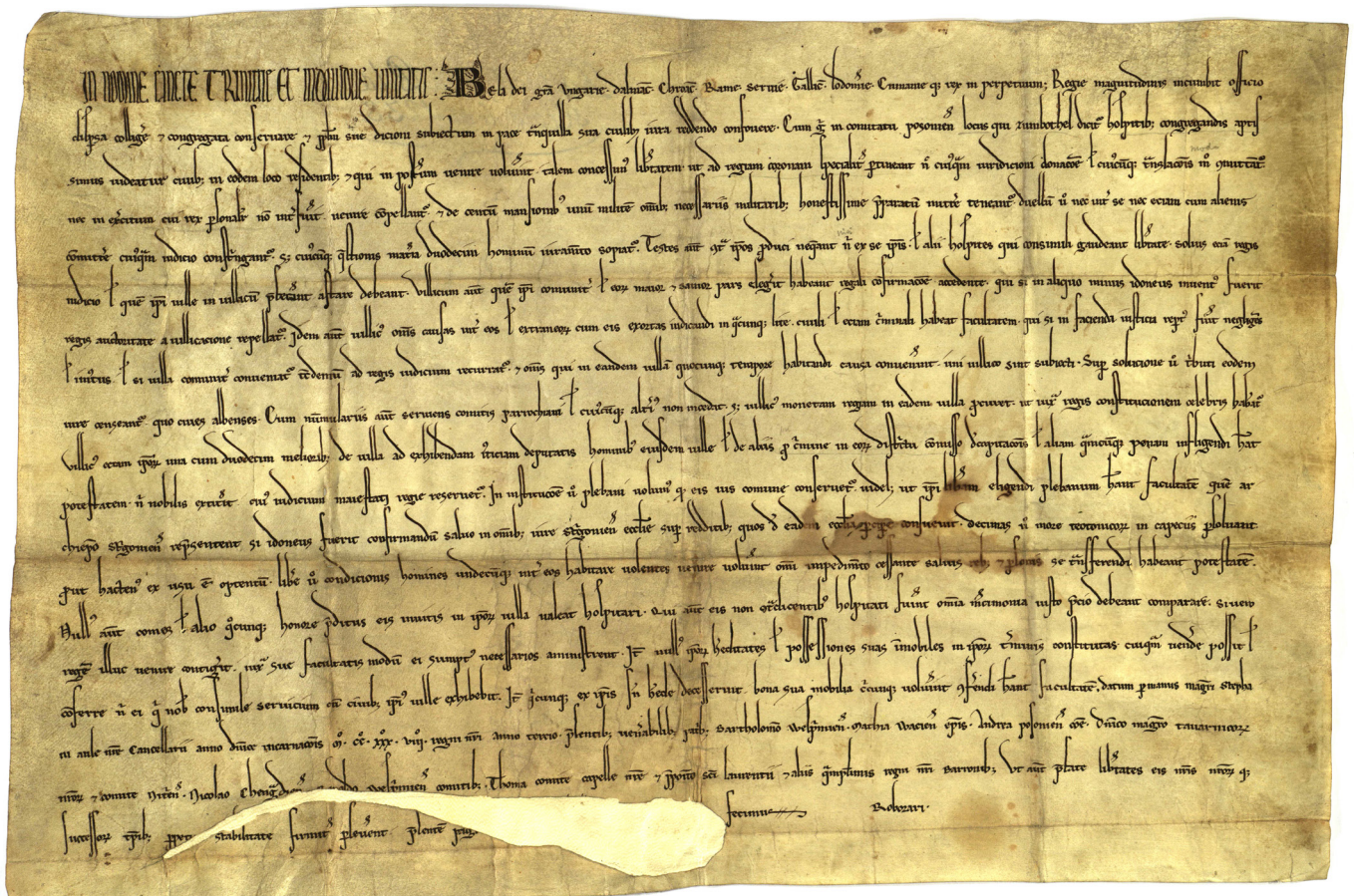
Mestský archív je spomínaný v súvislosti s udalosťami v roku 1683, keď ho vyplienili kuruci Imri-

Budova Štátneho archívu v Trnave na Štefánikovej ulici. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave.

cha Tököliho. Podľa záznamu v zápisnici mestskej rady zničili väčšie množstvo písomností, ukradli niekoľko pečatidiel a z privilégia Bela IV. odtrhli zlatú pečať. V roku 1698 uskutočnila Ostrihomská kapitula na požiadanie mesta revíziu archívu, ktorou cieľom bolo určenie rozsahu škôd na dokumentoch, ktoré mesto potrebovalo na svoju správu.

Funkcia registrátora sa v Trnave objavuje v polovici 18. storočia. Podľa súpisu mestských úradníkov bol prvým registrátorom v rokoch 1750 – 1755 Ján Bublovič. Jeho úlohou bola evidencia

Zlatá bula Bela IV. z roku 1238. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave.

Uloženie dokumentov Archívu mesta Trnava na radnici. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave.

a usporadúvanie písomností, ktoré do archívu prichádzali z produkcie mesta. V tejto činnosti pokračovali jeho nástupcovia Jozef Hennel (1756 – 1758), Jozef Hoberajter (1759 – 1767), Stanislav Imrikovič (1768 – 1779), Anton Zubánsky (1780 – 1788) a Žigmund Hennel (1789 – 1787). Väčšinou však išlo o členov mestskej rady, ktorí úlohu registrátora vykonávali až v druhom rade a uspo-

Budova jezuitského kláštora na Štefánikovej ulici v roku 2002. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave.

Uloženie dokumentov v budove jezuitského kláštora. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave.

radúvaníu archívu sa zvlášť nevenovali. Až Ignác Hlinický, ktorý vo funkcii pôsobil v rokoch 1798 – 1807, vytvoril 594-stranový súpis najdôležitejších listín a spisov v archíve mesta. Po Jánovi Klarovi (1808 – 1810) na miesto registrátora nastúpil v roku 1811 Matej Ursení. Usporiadal viacero dovtedy prehliadaných oddelení mestského archívu, najmä spisy deputácií a komisií mestskej rady (*Deputationalia*) a spisy mestskej súdnej stolice (*Processualia*). Vypracoval k nim obsiahle latinské elenchy, ktoré je možné dodnes využívať. Venoval sa aj usporadúvaníu testamentov, listov adresovaných mestu, spisov o gréckych kupcoch, židoch, evanjelikoch a kalvínoch a ďalších častí archívu. Počas jeho pôsobenia sa názov jeho pozície postupne zmenil na registrátora archívu, niekedy bol označovaný už aj ako archivár. On sám v roku 1822 spätne dopísal do súpisov zamestnancov magistrátu registrátorov až po rok 1750, vďaka čomu sa nám zachovali ich mená. Po celý čas pracoval za pevnú mzdu 300 zlatých, ktorá však v roku 1849 kvôli inflácii nepostačovala ani na základné životné potreby, a tak 5. februára 1849 žiadal mestskú

radu o zvýšenie platu, avšak nebolo mu vyhove-
né. Zomrel na zápal pľúc 23. novembra 1849 ako
68-ročný.

Po jeho smrti dokončil jeho rozpracované diela
Jozef Zima (1850 – 1860), ktorý predtým pôsobil
ako pisár v mestskej kancelárii. V 50. a 60. rokoch
boli časti archívu postupne presúvané do veže
Chrámu sv. Mikuláša, hlavná časť archívu však
bola uložená na druhom poschodí radnice. Ďalší-
mi správcami archívu boli Pavol Vadovič (1861 –
1867), Ján Rišňovský (1868 – 1871), Ján Tormáši
(1872 – 1885) a Ludovít Francisci (1886 – 1890).
Usporiadávaniu archívu sa venoval z poverenia
mesta až Elemír Borecký v rokoch 1909 – 1910,
avšak žiadnu pomôcku nevytvoril.

V roku 1919 bol archívny materiál presunutý
do priestorov bývalej kaplnky na nádvorí radnice.
Tu bol nevhodne uskladnený až do roku 1929, keď
boli priestory pre archív vyhradené v novom krídle
na nádvorí radnice. Pri sťahovaní sa však časť
materiálu roztratila, navyše knihy a spisy ulože-
né v podkroví kaplnky boli poškodené vlhkosťou.
V medzivojnovom období bolo miesto archívára
spojené s miestom knihovníka, čo malo za násle-
dok výrazný pokles archívnej činnosti. Na pozícii
mestského knihovníka a archívára pôsobil naprí-
klad spisovateľ Ferko Urbánek (1921 – 1923), no
archívu sa nevenoval. Len v rokoch 1934 – 1937
pracoval na usporadúvaní a vnútornom vyradova-
ní mestský úradník Karol Meravý.

V októbri 1943 bol na toto miesto vybraný Jo-
zef Mazúr, ktorý opätovne vytriedil a usporiadal
listiny a vypracoval celkový súpis archívu. Až do 1.
januára 1952 však zastával aj miesto knihovníka
a vedúceho referátu školstva a kultúry, čo značne
obmedzovalo jeho činnosť. Keď v lete 1954 na-
stúpil na Slovenskú archívnu správu Povereníctva
vnútra, na jeho miesto nastúpil k 1. novembru
Jozef Šimončič. Usporiadal fond Magistrát mesta
Trnava, najmä daňové a účtovné knihy a zinventar-
izoval viaceré oddelenia vrátane listín.

Štátny archív v Trnave

Okresné archívy pri Okresných národných vý-
boroch v Trnave, Hlohovci a Piešťanoch vznikali
už od roku 1952, oficiálne boli zriadené v roku
1954 na základe vládneho nariadenia č. 29/1954
Zb. o archívniectve. Tieto archívy sa vyvíjali paralel-
ne až do roku 1960, keď boli zákonom č. 36/1960
Zb. o územnom členení štátu zriadené tzv. veľké
okresy. Okresné archívy pri ONV v Piešťanoch
a Hlohovci boli spolu s Archívom mesta Trnavy
zlúčené pod Okresný archív v Trnave a stali sa jeho

*Jozef Šimončič (vpravo) a Metoděj Zemek
pri podpísaní družobnej dohody 15. marca 1976.
Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave.*

*Slávnostné otvorenie novej budovy archívu 12. júna
2002. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave.*

pracoviskami. Z kapacitných dôvodov však bol
v tomto období do Trnavy prevezený len materiál
bývalého okresného archívu v Piešťanoch.

Archív sa v tomto období aktívne venoval zís-
kavaniu materiálu, najmä fondov notárskych úra-
dov, obvodných úradov MNV a škôl. Okrem toho
získal časť fondov z Vlastivedného múzea v Pieš-
ťanoch, Spolku sv. Vojtecha v Trnave, no aj od
súkromných osôb, u ktorých sa často nachádzali
cenné dokumenty, či dokonca celé neskoršie fon-
dy. V okresnom archíve v tomto období pracovali
archivári Eduard Kraitz (1952), Pavol Hauptvogel
(1952 – 1955) a Štefan Podolský (1954 – 1961).

V roku 1962 sa vedúcim Okresného archívu
v Trnave stal Jozef Šimončič, archívu však stá-
le chýbala vlastná budova. V roku 1966 mu bola
pridelená budova zrušeného jezuitskeho kláštora
v Trnave, kde dovtedy sídlil Zbor národnej bez-
pečnosti. Po dokončení nevyhnutných adaptač-

Dvor archívu pred ukončením záverečných prác. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave.

Priečelie archívu po rekonštrukcii. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave.

ných prác bola budova slávnostne otvorená dňa 28. septembra 1967. Boli v nej sústredené všetky archívne dokumenty dovtedajších pracovísk. Zo zamestnancov archívu sa okrem riaditeľa Jozefa Šimončiča venovala vytváraniu archívnych pomôcok v tomto období najmä Alžbeta Hološová (1973

– 1991), ďalšími zamestnancami archívu boli Mária Pinkavová (1962 – 1968), Anna Kumičíková (1968 – 1992) a Mária Štibrányiová (rod. Bottánková, 1974 – 1990).

Názov sa podľa zákona č. 149/1975 Zb. o archívniectve zmenil od roku 1976 na Štátny okresný archív v Trnave, pričom jeho územná pôsobnosť zostala zachovaná aj po opätovnom vzniku okresov Hlohovec a Piešťany. Aj naďalej bol jeho zriaďovateľom Okresný národný výbor v Trnave.

V tomto období archív nadviazal i medzinárodné kontakty. Dňa 15. marca 1976 uzavreli riaditelia Štátnych okresných archívov v Trnave a v Břeclavi so sídlom v Mikulove, Jozef Šimončič a Metoděj Zemek, družobnú dohodu o vzájomnej spolupráci.

V roku 1978 bol vydaný Sprievodca po fondoch a zbierkach Štátneho okresného archívu v Trnave,¹ v ktorom sa Jozef Šimončič komplexne venoval dejinám a vývoju archívu. Do archívu v tomto období nastúpili Dagmar Lukačovičová (1979 – 1986), Juraj Roháč (1979 – 1987), Viera Janitorová (1985 – 2000), Gabriela Pospíšilová (od r. 1985), Eva Hermanská (1986 – 2013), Štefan Munka (1990 – 2015) a Miriam Pocisková (rod. Mikušová, 1991 – 2017).

V roku 1991 sa po zániku ONV v Trnave stal zriaďovateľom archívu Okresný úrad v Trnave. V roku 1992 sa riaditeľkou archívu stala Anna Dunajská, ktorá v archíve pracovala od roku 1976. Za jej pôsobenia v archíve pracovali Mária Mrižová (1992 – 1996), Mária Domoráková (1992 – 2017), Jozefína Krupanská (od r. 1992), Ladislav Pálinkás (1999 – 2007), Roman Macura (2000 – 2007), Zoltán Körös (2007 – 2010), Zuzana Kubovičová (2010 – 2014), Katarína Červeňová (od r. 2013) a Jozef Pocisk (2014 – 2017).

Pre archív bolo potrebné nájsť nové priestory, pretože budovu kláštora v reštitúciách po roku 1990 opäť získala Spoločnosť Ježišova – jezuitský rád. Vedenie Okresného úradu v Trnave na tento účel získalo od Mesta Trnava historickú budovu meštianskeho domu na Štefánikovej ulici č. 7, ktorá bola 6. septembra 1989 vyhlásená za kultúrnu pamiatku. Podľa historického výskumu Romana Macuru patrili medzi jeho majiteľov aj predstavitelia vysokej šľachty, napríklad Ján Horvát Šimončič, ktorý zastával v rokoch 1708 – 1723 funkciu kráľovského personála. Na prvom poschodí budovy bola čiastočne zreštaurovaná výmalba

¹ ŠIMONČIČ, Jozef. *Štátny okresný archív v Trnave. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Bratislava: Archívna správa MV SSR, 1978, 289 s.

reprezentačných miestností, ktorá bola súčasťou neskorobarokovej prestavby, datovanej do 80. rokov 18. storočia. V tomto období boli majiteľkami domu grófka Klaudia de Fürstenbuschová a jej dcéra barónka Anna von Schverz.

Rekonštrukcia prebiehala v rokoch 1996 – 2002. Okrem pamiatkovej obnovy historicky cenného jadra budovy boli do podkrovia umiestnené moderné kancelárske priestory a bolo vybudované severné krídlo so štyrmi archívnymi depotmi, ktoré boli vybavené posuvnými regálmi. Vďaka tomu bola celková kapacita úložných priestorov archívu zvýšená na 6 000 bežných metrov. Kvôli obmedzeným finančným prostriedkom však nebola zrekonštruovaná časť barokovej výmalby, pivnica s gotickým portálom a neboli dokončené rozostavané inšpekčné byty v podkroví južného krídla budovy. Slávnostné otvorenie budovy sa konalo 12. júna 2002. Pri sťahovaní budovy bola využívaná práca odsúdených z Ústavu na výkon trestu odňatia slobody v Hrnčiarovciach nad Parnou.

Od 1. januára 2003 sa podľa zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach zriaďovateľom stalo Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky a archív v Trnave sa stal pobočkou Štátneho archívu v Bratislave. Toto usporiadanie platilo do 31. októbra 2015, keď do platnosti vstúpila novela zákona č. 395/2002 Z. z. Štátny archív v Trnave sa stal jedným z ôsmich štátnych archívov s regionálnou územnou pôsobnosťou v obvode okresov Hlohovec, Piešťany a Trnava. Na miesto riaditeľky nastúpila od 1. novembra 2015 Júlia Ragačová, ktorá predtým viedla Archív hlavného mesta SR Bratislavy. K Štátnemu archívu v Trnave bolo priradené pracovisko Archív Skalica s pôsobnosťou pre okresy Senica a Skalica. Archív sa v tomto období blížil k naplneniu kapacity hlavnej budovy, preto boli pre potreby archívu zabezpečené externé skladové priestory na Suchovskej ceste v Trnave.

V roku 2017 boli opätovne nadviazané vzťahy so Štátnym okresným archívom Břeclav so sídlom v Mikulove. Archivári každý rok vzájomne navštevujú svoje pracoviská a zúčastňujú sa spoločne na podujatiach a konferenciách.

V súčasnosti archív spravuje takmer 5 500 bežných metrov archívnych dokumentov v 993 archívnych fondoch. Tento počet nie je konečný, pretože v tomto rozsahu nie sú započítané archívne fondy, ktoré archív v súčasnosti preberá v rámci delimitácií od Štátnych archívov v Bratislave a Nitre. V archíve pracuje 12 zamestnancov, z toho šesť v oddelení spracúvania archívnych dokumentov a piati v oddelení služieb verejnosti.

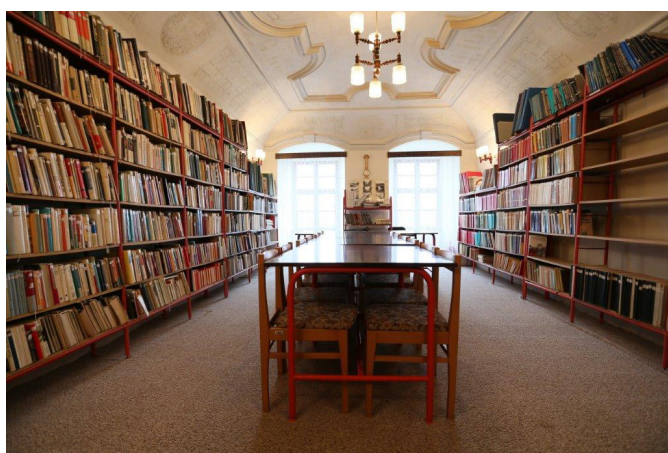
Delegácia z Okresného archívu Břeclav so sídlom v Mikulove s pracovníkmi Štátneho archívu v Trnave v roku 2017. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave.

Pracovisko Archív Skalica

Dejiny Archívu Skalica sa vo svojich počiatkoch taktiež odvíjajú od mestského archívu. Skalica získala status slobodného kráľovského mesta v roku 1372. Mestské privilégia tradične uchoval richtár. Boli uložené v jeho dome, v truhlici s tromi kľúčmi, ktoré mali v úschove richtár, kapitán a prisažný. Až v neskoršom období bola truhlica presunutá do budovy radnice. Ostatné písomnosti mal na starosti mestský notár. V roku 1750 začali s usporadúvaním archívu notár G. Škoda s vicenotárom Jozefom Blažkovičom. V ich práci pokračovali ďalší notári, najmä František Fiala, neskôr už aj mestskí archivári. V archíve sa zachovala ich prísaha z roku 1790, no išlo stále len o funkciu, ktorú vykonávali popri ďalších povinnostiach. Mestský archivár Štefan Škarnicel už v prvej polovici 19. storočia usporiadal listiny v archíve od stredoveku po rok 1720 a vypracoval k nim elench. Jeho prácu zrevidoval Ján Szartory a v 30. rokoch 20. storočia ich v rámci prác na kronike mesta opäť usporiadal

Františkánsky kláštor v Skalici pred a po rekonštrukcii. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Skalica.

Knižnica pracoviska Archív Skalica. Zdroj: MVSR, Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Skalica.

profesor skalického gymnázia Rudolf Hikl. V roku 1951 čiastočne usporiadal listy adresované mestu Jozef Šátek.

Dňa 1. januára 1952 bol založený Archív Mestského národného výboru v Skalici a jeho prvou archivárkou sa stala Zora Viestová. V roku 1954

sa na základe vládneho nariadenia o archívnictve č. 29/1954 Zb. premenoval na Mestský archív v Skalici a zároveň vznikli Okresné archívy pri ONV v Skalici, Senici a Myjave. V roku 1955 nastúpil na miesto okresného archívára v Skalici Augustín Sloboda.

Od 1. júla 1960 boli Mestský archív v Skalici a Okresné archívy pri ONV v Skalici, Senici a Myjave zlúčené do Okresného archívu v Senici, avšak spočiatku len formálne. Vedúcou sa stala Zora Viestová, dokumenty bývalých okresných archívov v Senici a Myjave spravovali archivári František Kujan (do r. 1977) a Pavol Lepulica (do r. 1966). V rokoch 1962 – 1963 bola časť fondov presunutá do priestorov zrušeného františkánskeho kláštora v Skalici.

V roku 1976 sa názov zmenil na Štátny okresný archív v Senici so sídlom v Skalici. Snahy o získanie novej budovy, ktorá by lepšie vyhovovala potrebám archívu, boli neúspešné, a tak bol do františkánskeho kláštora prevezený aj zvyšok dokumentov bývalého Okresného archívu v Skalici.

Po odchode Zory Viestovej do dôchodku v roku 1981 bola vedením archívu poverená Helena Polakovičová (rod. Paulechová). V roku 1985 sa stal riaditeľom archívu bývalý tajomník ONV Senica Florián Krokovič, po ňom nastúpil Miroslav Minďáš (1990 – 1998). Po ňom nastúpila na miesto riaditeľky opäť Helena Polakovičová. V rokoch 1993 – 1996 bol archívny materiál zo Senice a Myjavy sústredený do budovy františkánskeho kláštora v Skalici. Od 1. januára 2003 sa archív v Skalici stal pobočkou Štátneho archívu v Bratislave. Františkánsky kláštor bol v rámci reštitúcií vrátený do majetku Rehole menších bratov – Františkánov a v súčasnosti je v správe Mesta Skalica. V roku 2005 bol rekonštruovaný a časť archívneho materiálu musela byť presunutá do externého skladu na Nádražnej ulici v Skalici.

Dňa 1. novembra 2015 sa stal pracoviskom Štátneho archívu v Trnave s územnou pôsobnosťou pre okresy Skalica a Senica. V roku 2019 sa jeho vedúcou stala Darina Fridrichová.

V Archíve Skalica pracujú štyri zamestnankyne. Uchováva 698 archívnych fondov v rozsahu 2 257 bežných metrov. Rovnako aj sem sú v súčasnosti v rámci delimitácií preberané archívne fondy s územnou príslušnosťou pre dané okresy.

Zostavil: *Jakub Roháč*
Štátny archív v Trnave

PRIEREZ DEJINAMI MARTINSKÉHO ARCHÍVU

Dejiny archívu v Martine sa začali písať v roku 1923. V tomto období ešte vystupoval pod názvom župný archív a jeho úlohou bolo uchovávať a sprístupňovať spisový materiál bývalej Turčianskej župy a novovzniknutého Okresného úradu v Turčianskom Sv. Martine (ďalej len OÚ v Martine).

Z dôvodu vypuknutia druhej svetovej vojny bola činnosť župného archívu zastavená a obnovená až v roku 1951. Táto obnova činnosti súvisela s výnosom Povereníctva vnútra Krajského národného výboru (ďalej KNV) v Žiline, ktorým malo dôjsť k usporiadaniu spisového materiálu všetkých verejných archívov v kraji. Na uznesení Rady Okresného národného výboru (ďalej ONV) v Martine bol výnos prerokovaný dňa 6. júna 1951. Výsledkom bolo ustanovenie povereného zamestnanca, ktorý mal vykonávať dozor nad správou archívu bývalej Turčianskej župy, mestského archívu a archívu ONV v Martine, a zároveň takého, ktorý usporiada archívny materiál pre potreby verejnosti. Na túto neľahkú úlohu bol vybraný odborný archívny pracovník Pavol Halaša, v tom čase zamestnaný v Slovenskej národnej knižnici v Bystričke. On sám prejavil ochotu usporiadať archívne dokumenty, a to počas štyroch hodín denne až do úplného usporiadania.

O rok neskôr bol P. Halaša Radou ONV v Martine na základe nariadenia referátu pre vnútorné veci KNV v Žiline poverený vedením jedného okresného archívu, ktorý mal riadiť činnosť všetkých archívov pôsobiacich v okrese po stránke odbornej a organizačnej a bol by akousi spojkou medzi archívmi a registratúrami miestnych národných výborov a krajským archívom. P. Halaša mal na túto funkciu predpoklady, pretože si svoju prácu odborného archívneho pracovníka plnil zodpovedne a okrem toho sa už od roku 1925 venoval bibliografickej a dokumentačnej činnosti pre Maticu slovenskú. Redigoval aj časopis Slovenskej národnej knižnice *Slovenská bibliografia*, ktorý bol venovaný zachytávaniu vývoja slovenskej literatúry po roku 1945.

Už od počiatku svojej činnosti však archív zápasil so zlým priestorovým umiestnením. Archívne miestnosti sa nachádzali na prízemí starého župného domu a v neskoršom sídle okresného úradu. Budova pochádzala ešte z roku 1740, nebola preto vyhovujúca pre umiestnenie archívnych dokumentov. Nedostatky budovy boli odhalené už pri revízii archívu v roku 1954 a následnej revízii v marci

*Sídlo archívu v bývalom Župnom dome v Martine.
Zdroj: Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči,
pracovisko Archív Martin.*

1955, ktorej sa okrem novozvoleného archívára ONV Jána Hlavňu zúčastnili aj náčelník archívneho oddelenia Krajskej správy ministerstva vnútra (ďalej AO KS MV) v Žiline Pavol Gregorovič a referent pre archívy národných výborov Dr. Ondrej Harvančí. Medzi najzávažnejšími nedostatkami, ktoré revízie odhalili, treba určite spomenúť, že archívne miestnosti neboli vybavené práškovými hasiacimi prístrojmi. Dvere archívnych miestností neboli opatrené zámkami a oplechované tak, ako to nariaďoval predpis. Miestnosti bolo treba vybieliť, očistiť okná a regály od prachu. Na regáloch bolo také množstvo prachu, že ho bolo možné odstrániť len vysávačom. Bolo preto potrebné zaistiť pre archív vysávač, a taktiež nainštalovať do archívnych miestností elektrické zásuvky. Na chodbe do archívu neboli umiestnené mrežové dvere. Archív ONV bol usporiadaný len na 25 %, spracovaný materiál bolo treba umiestniť do kartónov. Mnoho písomností ležalo na podlahe v úplne dezolátnom stave, lebo miestnosti archívu boli preplnené archívnymi dokumentmi a na regáloch nebolo miesta. Pracovňa archívára nemala k dispozícii telefón.

Riešenie týchto problémov už čakalo na nového pracovníka, ktorý do funkcie okresného archívára pri ONV v Martine nastúpil 15. novembra 1955. Bol ním Martin Oríšek, bývalý školský inšpektor v Turčianskom Sv. Martine, Košiciach a Gelnici, od 1. januára 1940 na nútenej penzii v Martine z dôvodu obhajovania Československej republiky a prezidenta Eduarda Beneša. Ako prvé, do čoho sa pustil hneď po nástupe do úradu, bolo uskutočnenie prieskumu archívnych priestorov a zistenie stavu usporiadania a spracovania archívnych fondov. Okrem vedúceho archívu ONV Martina Oríška sa ho zúčastnil aj referent AO KS MV v Žiline Andrej Harvančík. Oproti predchádzajúcej

Jedna z najstarších listín uložených v martinskom archíve. Ide o tranzumpt privilegia kráľa Žigmunda zo 4. 11. 1399, v ktorom dáva mestu Turany slobody krupinské (orig., perg., 47cm×16,5 cm + 3,6 cm plika, lat., privesená pečať turčianskeho konventu, značne ošúchaná). Zdroj: Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Martin.

kontrole z marca 1955 sa situácia v archíve mierne zlepšila. Archív ONV bol umiestnený v troch miestnostiach s mrežami a hasiacimi práškovými prístrojmi. Archívne dokumenty boli uložené v drevených regáloch.

Aj napriek čiastočnému zlepšeniu neustále pretrvával problém s vlhkosťou miestností a nevyhovujúcimi podmienkami pre úradovanie. Martin Oríšek to jasne a stručne vyjadril vo svojej správe o stave archívu v roku 1956: „Archív bývalého župného a hlavnoslužbového úradu je umiestnený na prízemí, ktorého miestnosti sú vlhké, pre úradovanie nespôsobilé a tam uložené dôležité listiny a dokumenty veľkej historickej ceny podľahnú skaze. Spisy sú z väčšej čiastky už hnilé a sa rozpadávajú.“ V lepšom svetle sa už javilo spracovávanie archívneho materiálu, ktoré bolo na úrovni 10 %. Okrem toho bol ukončený súpis dokumentov robotníckeho hnutia a dejín KSČ z rokov 1925 – 1944.

Počet archívnych fondov z roka na rok narastal. Podľa dotazníka z 1. januára 1958 archív celkovo spravoval 19 fondov. Okrem už vyššie uvedeného fondu OÚ v Martine spravoval aj archív ONV v Martine a archívne zbierky obohacovalo aj

9 fondov obvodných notárskych úradov v rozmedzí rokov 1850 – 1945. Medzi ďalšie fondy patrili Slovenský živnostenský zväz, Okresný sekretariát v Martine, Úrad práce v Martine, Úrad ochrany práce v Martine, Okresná starostlivosť o mládež v Martine, Jednotný zväz slovenských roľníkov v Martine a ďalšie. O dva roky neskôr bol stav archívnych fondov 50, čo predstavovalo celkovo asi 600 bm archívnych dokumentov, z toho 4 boli odovzdané do Štátneho archívu v Žiline so sídlom v Bytči a 4 fondy boli neusporiadané. Usporiadaných bolo teda celkovo 42 archívnych fondov. V rokoch 1956 – 1957 Martin Oríšek zostavil zoznam vyše 1 200 dokumentov revolučného hnutia z neúplného a neusporiadaného prezidiálneho oddelenia OÚ v Martine. V rokoch 1958 – 1959 vypracoval zoznam prameňov revolučného hnutia z prezidiálneho oddelenia OÚ v Martine z 2 600 archívnych dokumentov. Okresný archív v Martine mal v tomto období k dispozícii už 10 miestností vrátane pracovne. Z 9 miestností archívnych depotov vyhovujúcich bolo 5. Boli opravené, mali nové dlážky, osvetlenie, mreže na oknách a železné dvere. Nevyhovujúce miestnosti boli 4. Boli

vlhké, spod podlahy vystupovala voda, podlaha bola zhnitá. Za dočasné archívne sklady okresného archívu sa mohli považovať i miestnosti niektorých miestnych národných výborov (ďalej MNV), v ktorých zostávali aj naďalej umiestnené archívne dokumenty, pre ktoré už v okresnom archíve nebolo miesto. Išlo o MNV obcí Košťany nad Turcom, Príbovce, Martin, Necpaly, Sučany, Turany a Vrútky.

Na základe vládneho nariadenia č. 71/1960 Zb. z 10. júna 1960 o rozšírení právomoci a zodpovednosti národných výborov a o usporiadaní a činnosti ich orgánov dochádza k zriadeniu Okresného archívu v Martine, ktorý po zaniknutí turčianskoteplického okresu (rok 1960) preberá do svojej správy aj pôvodcov registratúry pôsobiacich v tomto bývalom okrese.

S narastajúcim počtom archívnych fondov bolo potrebné prijať ďalšiu kvalifikovanú pracovnú silu. V roku 1961 snaha okresného archívára Martina Oríška priniesla ovocie a na miesto archívnej pracovníčky nastúpila Anna Krivošíková, ktorá v archíve pracovala nepretržite až do roku 1984. V roku 1962 požiadal okresný archívár Martin Oríšek o uvoľnenie zo zamestnania. Svoju žiadosť odôvodnil nutnosťou uvoľnenia svojho pracovného miesta pre mladých promovovaných archívárov. Podľa rozhodnutia ONV v Martine, odboru pre vnútorné veci bol s ním pracovný pomer rozviazaný 16. augusta 1962. Na uvoľnené miesto vedúceho archívu nastúpila Pavlína Valková, ktorá vo funkcii vedúcej a neskôr riaditeľky okresného archívu zotrvala až do roku 1999, keď odišla do dôchodku. V roku 1969 bolo okresnému archívu pridelené tretie systematizované pracovné miesto, a to administratívnej pracovníčky. Na toto miesto bola od 1. októbra 1969 prijatá Janka Masnicová, v tom čase ešte vystupujúca pod svojím rodným priezviskom Janka Hudecová. Práci v archíve venovala dlhé roky svojho života. Pracovný pomer ukončila 31. 12. 2007 odchodom do dôchodku.

Prvoradým cieľom novej vedúcej P. Valkovej bolo zabezpečenie vhodnejších priestorov pre uchovávanie archívnych dokumentov. V roku 1965 jej snaha priniesla ovocie, pretože sa uskutočnila čiastočná prestavba budovy okresného archívu. Bola vybudovaná a zariadená nová pracovňa a študovňa. O dva roky neskôr prestavba pokračovala dobudovaním nových depozitov. Po dokončení prestavby a vybavení novými regálmi bol depozit bývalého okresného archívu v Turčianskych Tepliciach (boli v ňom umiestnené materiály z činnosti bývalého ONV v Turčianskych Tepliciach 1949 –

1960) premiestnený do týchto nových priestorov v Martine. Aj napriek týmto čiastočným rekonštrukciám problém vlhkosti, plesne a zimy nebol vyriešený. Ďalším problémom okresného archívu bol nedostatok voľných kapacít pre umiestnenie archívnych dokumentov. Z toho dôvodu bolo niekoľko bežných metrov uložených v registratúrnych strediskách pôvodcov, kde na ich uskladnenie neboli príliš vhodné podmienky a písomnosti často podliehali skaze.

Problém s nevhodnosťou priestorov, v ktorých sa nachádzal okresný archív, pretrvával aj naďalej. Tento stav viedol vedúcu P. Valkovú k opätovnému vzneseniu požiadavky na zabezpečenie vhodnejších priestorov. Už v roku 1971 prvýkrát požiadala o premiestnenie archívu do vlastnej budovy. Mali to byť priestory finančného odboru ONV, ktorý sa mal sťahovať do novej budovy. Táto budova však bola pridelená Okresnej vojenskej správe v Martine, z toho dôvodu bola predstretá požiadavka na výstavbu vlastnej novej budovy pre okresný archív. Predseda ONV prisľúbil, že k výstavbe novej budovy okresného archívu dôjde, ale až v ďalšej päťročnici, pretože v tom období bolo prioritou dokončiť novú budovu ONV, ktorá sa stavala už od roku 1964. Po jej dokončení v septembri roku 1973 sa archív predsa len sťahoval do novej budovy. Bola to práve novostavba budovy ONV. Toto premiestnenie však bolo len dočasné, a to z dôvodu rekonštrukcie budovy bývalého župného úradu na Daxnerovej ulici pre účely galérie. V novej budove ONV bolo pre potreby archívu vyčlenených 200 m² pre depozit, jedna kancelária pre 2 pracovníkov a ďalšia kancelária pre jedného pracovníka, ktorá mala byť rozdelená a zároveň slúžiť aj ako bádateľňa.

Čo sa týkalo stavu archívnych dokumentov, podľa správy z roku 1973 bolo v archíve umiestnených celkovo 180 fondov v celkovom rozsahu 1 200 bm. Archívne dokumenty boli sprístupnené formou katalógov, inventárov a sprievodcu. V roku 1962 bol vypracovaný katalóg revolučného hnutia KSČ z dokumentov prezidiálneho oddelenia OÚ v Martine za roky 1923 – 1945. V nasledujúcom roku sa uskutočnilo vnútorné vyradovanie a usporiadanie administratívneho, technického a lesného oddelenia OÚ v Martine a v roku 1964 bol vypracovaný ďalší katalóg revolučného hnutia KSČ z dokumentov administratívneho oddelenia OÚ v Martine. V roku 1965 bol vypracovaný celý inventár fondu OÚ v Martine. V rokoch 1966 – 1967 boli pracovníčkami archívu vypracované súpisy fondov do Oblastného sprievodcu po Okres-

Pohľad na novostavbu martinského archívu (terajšia budova). Foto: Eva Kašubová.

ných archívoch Dolný Kubín, Martin a Liptovský Mikuláš. V roku 1968 bol po sústredení všetkých obvodných a obecných notárskych úradov vypracovaný združený inventár 16 notárskych úradov v okrese. V roku 1969 pribudol združený inventár k fondom okresných živnostenských organizácií.

K definitívnemu vystaňovaniu okresného archívu z budovy bývalého župného domu do náhradných priestorov prišlo v roku 1978. Keďže samostatná budova okresného archívu bola v nedohľadne, časť fondov a kancelárie museli byť presťahované do budovy ONV a väčšia časť do priestorov bývalej meštianskej školy vo Vrútkach. Náhradné priestory vo Vrútkach boli absolútne nevyhovujúce pre archivovanie a vôbec neposkytovali vhodné pracovné podmienky. Budova bola odpojená od elektrickej energie a vôbec nebola vykurovaná. V zime roku 1981 dokonca došlo v týchto náhradných priestoroch k havarijnemu stavu. Spôsobilo ho prasknutie vodovodného potrubia, čo malo za následok zvlhnutie a následné znehodnotenie fondov v depozite. Z tohto dôvodu bolo vedeniu archívu navrhnuté, že ONV odkúpi budovu Evanjelického kultúrneho domu vo Vrútkach.

Tak sa aj stalo a 16. 8. 1982 bola táto budova odkúpená pre potreby archívu. Z mimoriadnych dôvodov však v januári 1983 muselo ONV túto odkúpenú budovu odstúpiť ČSD dielňam vo Vrútkach. V priebehu roku 1983 sa preto začali prípravy na výstavbu účelovej archívnej budovy. Uskutočnil sa výber staveniska v obci Bystrička (táto lokalita bola vybraná rozhodnutím Rady obrany okresu Martin ako mimozátopová oblasť) a bola zadaná projektová úloha na Okresný stavebný podnik (ďalej OSP) v Martine. V roku 1987 Agrostav Martin vykonal geologický prieskum pozemku.

Po dohode OSP v Martine a Slovenskej archívnej správy MV SSR v Bratislave bola vypracovaná projektová úloha na novostavbu budovy okresného archívu a po jej schválení projektová dokumentácia. Investorom stavby bol ONV v Martine, odbor vnútorných vecí. Stavba sa začala realizovať v akcii „Z“ cez MNV v Bystričke. Dodávateľom stavby bol Agrostav Martin. Objekt archívu pozostával z dvoch stavieb: I. stavba bola administratívna budova a II. stavba bol depozit. Z dôvodu prístupu na pozemok sa najskôr začalo s výstavbou depozitu v roku 1988. V tomto roku sa archív znova musel sťahovať pre rekonštrukciu budovy školy vo Vrútkach. Sťahoval sa opäť do priestorov školy v Priekope a do náhradných priestorov v obciach Bystrička a Belá. Výstavba depozitu bola ukončená v roku 1992 a nadväzne na ňu sa začalo s výstavbou prevádzkovo-sociálnej budovy, ktorá je s depozitom prepojená. Budova bola slávnostne odovzdaná do užívania 1. apríla 1993. Na slávnostnom otvorení sa okrem pracovníkov archívu zúčastnili aj zástupcovia MV SR, odboru archívnictva a spisovej služby, okresného úradu, Obecného úradu v Bystričke a dodávateľ. Riaditelia okresných archívov a Archívu mesta Košice spolu s vedením MV SR, odboru archívnictva a spisovej služby si novú budovu Štátneho okresného archívu v Martine prezreli pri príležitosti celoslovenskej porady riaditeľov okresných archívov, ktorá sa konala v dňoch 14. – 15. 10. 1993 v Martine.

Zmeny nastali aj v personálnom zložení archívu. Od 1. apríla 1984 nastúpila na miesto odbornej archivárky Táňa Duchajová, absolventka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, odbor historickej vedy. Ako odborná archívna pracovníčka pracovala v okresnom archíve do roku 2000, keď sa stala jeho riaditeľkou po odchode P. Valkovej do dôchodku. Na tomto poste zotrvala aj po roku 2003, keď došlo k reorganizácii archívnictva na Slovensku, vychádzajúceho z prijatia záko-

na č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach. Všetky okresné archívy prešli z okresných úradov priamo pod správu ministerstva vnútra. Bývalý Štátny okresný archív v Martine ďalej pôsobil ako pobočka Štátneho archívu v Bytči. Na poste riaditeľky zotrvala do konca augusta 2012, keď sa rozhodla odísť do predčasného dôchodku. Okrem T. Duchajovej bola dňa 4. 11. 1985 na miesto odborného archivára prijatá Katarína Sadloňová, absolventka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, odbor československé dejiny a archívnictvo. Po presťahovaní sa do nových priestorov bolo archívu pridelené ešte jedno systematizované miesto, ktoré 7. 4. 1994 obsadila Anna Kysacká. Po trvalom preložení T. Duchajovej na pozíciu riaditeľky okresného archívu bola na uvoľnené miesto radcu dňa 1. 5. 2000 prijatá Milada Arvensisová. Pracovný pomer však rozviazala 31. 12. 2003. Následne bola na miesto radcu 1. 10. 2004 prijatá Lucia Segľová, ktorá na vlastnú žiadosť ukončila pracovný pomer 31. 8. 2005. Dňa 1. 9. 2005 na toto miesto nastúpil Ján Žucha. Po jeho zvolení na post riaditeľa archívu v júni 2013 bolo uvoľnené pracovné miesto odborného archívneho pracovníka obsadené Evou Kašubovou. V roku 2007 archív prišiel o jedno systematizované miesto, z toho dôvodu aj v súčasnosti všetky odborné archívne činnosti pre dva okresy Martin a Turčianske Teplice (ako samostatný okres vznikli v roku 1996 po územnej reorganizácii) vykonávajú štyria pracovníci.

1. novembra 2015 prijatím zákona č. 266/2015 Z. z. došlo k zmene organizačnej štruktúry štátnych archívov. Bývalý Štátny archív v Bytči, pobočka Martin sa zmenil na Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Martin. V roku 2019 martinský archív uchováva celkovo 523 archívnych fondov v rozsahu 1 700 bm. Medzi jeho najrozsiahlejšie fondy patria Okresný národný výbor v Martine (1945 – 1990) a Okresný úrad v Martine (1923 – 1945). Medzi tie najvýznamnejšie možno jednoznačne zaradiť fondy mestečiek, a to fond Mestečko Turany (1399 – 1884), Mestečko Mošovce (1564 – 1899), Mestečko Kláštor pod Znievom (1790 – 1873), Mestečko Martin (1384 – 1943) a fondy cechov mestečiek Martin, Mošovce, Slovenské Pravno, Kláštor pod Znievom, Sučany (1548 – 1899).

Ján Žucha

*Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči,
pracovisko Archív Martin*

ARCHÍV ROZHLASU A TELEVÍZIE SLOVENSKA

Archív Rozhlasu a televízie Slovenska vznikol v roku 2012 spojením Archívu Slovenskej televízie a Archívu Slovenského rozhlasu. Do sústavy archívov je zaradený ako špecializovaný verejný archív – archív právnickej osoby zriadenej zákonom (č. 395/2002 čl. 1, § 4, ods. 2b). Archív súčasne plní aj úlohu zákonného deponitára v súlade so zákonom č. 343/2007 Z. z. (audiovizuálny zákon). Archív RTVS sa organizačne člení na **Televízny archív** a **Rozhlasový archív**.

Televízny archív

Archív Slovenskej televízie ako samostatná organizačná zložka televízie bol konštituovaný 1. júla 1961. Impulzom bolo hromadenie vyrobených programov v kanceláriách jednotlivých redakcií – či už to boli 16 mm alebo 35 mm filmy, fotografie z nakrúcania relácií, hudobné nahrávky, literárne scenáre. Tieto, možno povedať „príručné archívy“ bez riadnej evidencie a vhodného skladovania začali programovým pracovníkom v kanceláriách prekázať.

*Výšková budova Slovenskej televízie.
Zdroj: Archív RTVS.*

Filmový pás. Zdroj: Archív RTVS.

Zakladateľom a prvým vedúcim Archívov a dokumentácie (od roku 1974 Odbor archívov a programových fondov) sa stal hudobný skladateľ Ferdinand Brehovský. Pod jeho vedením sa začala systematická a odborná práca pri zhromažďovaní, spracovávaní a ochrane archívneho fondu STV. Časť útvaru sídlila v priestoroch bratislavskej Starej tržnice (filmotéka a fonotéka), ďalšia časť v Lodenici (písomnosti, scenáre, fotografie, noty) a oddelenie Videotéky v areáli vtedy ešte rozostavaného komplexu v Mlynskej doline. Archivované materiály boli uložené na viacerých miestach nielen v Bratislave, ale aj mimo nej (Vinosady, Chorvátsky Grob). Útvar v tomto období nemal spoločné sídlo so špeciálne vybudovanými depozitmi, ktoré by spĺňali náročné kritériá depozitovania archívnych materiálov. Až po dobudovaní televízneho areálu v Mlynskej doline sa fonotéka a časť filmových fondov presťahovali do nových priestorov. Dokumenty a napr. filmové šoty naďalej zostali uložené v Chorvátskom Grobe.

Do klasickej archívnej práce výrazne zasiahla postupná informatizácia, ktorá zrýchlila získavanie všetkých dostupných informácií o požadovanej televíznej relácii či o archívnom dokumente. V STV sa celému procesu venoval najmä vtedajší zástupca vedúceho Odboru archívov a programových fondov STV Milan Antonič, ktorý bol spoluzakladateľom Informačno-dokumentačného oddelenia v rámci Archívu STV. Práve toto oddelenie výraznou mierou uľahčovalo prácu programovým pracovníkom a vychádzalo v ústrety bádateľom a užívateľom z externého prostredia. Ďalším medzníkom v archívnej práci bola realizácia národného projektu Digitálna audiovizia s cieľom digitalizá-

cie audiovizuálnych diel, zvukových a zvukovo-obrazových záznamov v rokoch 2012 – 2017. Vďaka nemu sa v areáli Mlynskej doliny podarilo vytvoriť špecializované digitalizačné pracovisko.

V súčasnosti sa televízny archív člení na tri oddelenia – Televízne fondy a dokumentáciu, Filmotéku a Digitalizačné pracovisko. Pracovníci Filmotéky majú na starosti mechanickú údržbu filmových nosičov a ich odbornú prípravu na digitalizáciu. Digitalizačné pracovisko zabezpečuje samotný proces digitalizácie audiovizuálnych a archíválií z príslušných televíznych archívnych fondov a zbierok. Tie sa členia podľa druhu nosiča a povahy archívnych dokumentov.

Rozsiahle zbierky zvukovo-obrazových dokumentov a audiovizuálnych diel sú zaznamenané na rôznych typoch nosičov – na filmových pásoch, magnetických analógových nosičoch, digitálnych nosičoch. Nová televízna produkcia je už archivovaná priamo v digitálnom archívnom systéme RTVS. Každý z typov nosičov, vrátane digitálneho archívu, si vyžaduje osobitný prístup a z pohľadu uchovávaného a ochrany zahŕňa vlastnú škálu problémov a otázok.

Písomné archívne fondy a zbierky sú členené podľa typov záznamov na notový materiál, fotografie, literárne scenáre, sprievodné písomné dokumenty o výrobe programov. Písomné fondy sa rozsahom i zameraním vo veľkej miere sústreďujú na výrobnú a sprievodnú dokumentáciu televíznych relácií a záznamov.

V televíznom archíve sa nachádza napríklad osobný fond režiséra a scenáristu Ivana Terena s vypracovaným inventárom.

Archivované dokumenty sú uložené v depozitoch nielen v Mlynskej doline v Bratislave, ale aj v Štúdiách RTVS v Banskej Bystrici a Košiciach. Najväčšiu úložnú plochu v Mlynskej doline majú filmové materiály. Ide o filmové pásy (16 mm, 35 mm) na triacetát celulózovej podložke (celuloidy, acetátový film), buď čierno-biele alebo farebné. Časť filmového materiálu je na odolnejšej polyesterovej podložke. Špecifickosť filmového materiálu z hľadiska uchovávaného spočíva v citlivosti filmového materiálu na teplotu a vlhkosť. Odporúčaným štandardom je teplota medzi +6 až +12°C, pri maximálnej relatívnej vlhkosti 60 %. Pri výbere filmových pásov z depozitu musí prejsť materiál aklimatizačnou fázou vyrovnávania teploty. Nevhodné podmienky spôsobujú degradáciu materiálu – či už ide o plesne, tzv. octový syn-

Depot spravodajských šotov. Zdroj: Archív RTVS.

dróm, zmrštenie filmu. V roku 1997 boli pre filmové televízne fondy vybudované depozity, ktoré vyhovovali kritériám na archivovanie filmových materiálov. Sú v nich posuvné regály a špeciálne zariadenie slúžiace na postupné vyrovnávanie potrebnej teploty a vlhkosti vzduchu.

Ďalším špecifikom filmového materiálu je náročnosť jeho ošetrovania. Pre fázu diagnostiky a ošetrovania materiálu je potrebná filmová technika určená pre filmový materiál – prevíjacie a prehliadacie stoly, čistička filmových pásov. Filmy sú čistené aj ručne pri výmene tzv. „zlepiek“ (adhéznych pásov, ktoré spájajú strih na filmovom páse).

V archívnych depozitoch sú uchovávané dramatické, detské, hudobné, dokumentárne, publicistické, spravodajské a športové relácie, ktoré boli vyrobené v priebehu existencie inštitúcie od jej vzniku v roku 1956. Celý archívny fond svojím významom tvorí národné kultúrne dedičstvo SR. Archivované diela, relácie a záznamy RTVS vo veľkej miere využíva vo svojom vysielaní a na výrobu nových pôvodných televíznych i koprodukčných projektov a v súlade so zákonom poskytuje archív spreď roku 1991 aj externým žiadateľom pre účel vysielania a tvorby nových programov za úhradu.

Medzi najvzácnejšie televízne záznamy patria spravodajské šoty z roku 1968, ktoré mali byť začiatkom 70. rokov minulého storočia zlikvidované. Tento tzv. „Červený archív“ je využívaný najčastejšie pri tvorbe dokumentárnych filmov a relácií. K najvzácnejším archivovaným audiovizuálnym dielam patrí napríklad novátorská televízna inscenácia Kubo (1966) v réžii Martina Ťapáka, televízny seriál Tisícročná včela (1983) v réžii Juraja Jakubiska a stovky televíznych inscenácií z cyklov Slovenská klasika na obrazovke a Svetová dráma na obrazovke, ktoré boli vysielané v rámci legendárnych bratislavských pondelkov. Unikátne záznamy svetových interpretov a dirigentov sú zachytené na záznamoch z Bratislavských hudobných slávností. V pesničkových súťažných reláciách, v minulosti uvádzaných pod názvom 5xP, 6+1, Našich deväť alebo Triangel, je zmapovaný vývoj slovenskej a čiastočne aj českej populárnej hudby od konca 60. rokov minulého storočia. Z tvorby pre deti nemožno nespomenúť úspešné večerníčkové seriály (je ich 260) Slimák Maťo a škriatok Klinček, Pásli ovce valasi, Jurošík, alebo legendárne Bambuľkine dobrodružstvá.

Počas viac ako 60-ročnej histórie Slovenskej televízie získali viaceré tituly významné ocenenia na medzinárodných festivaloch:

- **Zďaleka ideme, novinu nesieme** (1966, r. Martin Slivka) – Štedrovečerné pásmo hier ľudového divadla z rôznych oblastí Slovenska. Cena Zlatá harfa MTF Dublin 1966.
- **Neprebudený** (1967, r. Jozef Zachar) – Televízny film podľa rovnomennej predlohy Martina Kukučína. Čestné uznanie MTF Monte Carlo 1967.
- **Môj viенок zelený** (1968, r. Martin Ťapák) – Televízny folklórny film, ktorý zachytáva svadobné zvyky z hornej Oravy. Cena Strieborná harfa MTF Dublin 1968.
- **Krotká** (1967, r. Stanislav Barabáš) – Televízna filmová adaptácia novely F. M. Dostojevského. Cena Zlatá nymfa MTF Monte Carlo 1968.
- **Balada o siedmich obesených** (1968, r. Martin Hollý) – Filmová adaptácia rovnomennej novely L. N. Andrejeva. Cena Zlatá nymfa a Cena kritiky MTF Monte Carlo 1969. Cena za najlepšiu drámu roka na Festivale svetovej televízie v Hollywoode 1970.
- **Sladké hry minulého leta** (1969, r. Juraj Herz) – Impresionistický televízny film na mo-

tívy Maupassantovej poviedky Muška. Cena Zlatá nymfa, Zvláštne ocenenie a Cena za kameru MTF Monte Carlo 1970.

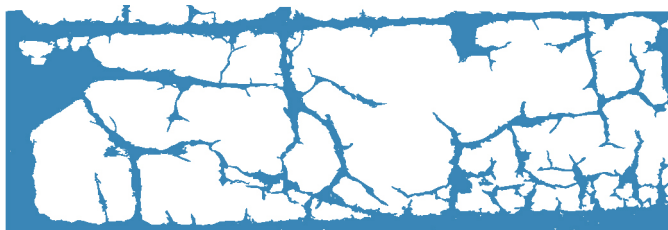
Z pohľadu televíznej histórie možno spomenúť televízne prenosy zo športových podujatí (športové filmové šoty z ME v krasokorčuľovaní v roku 1958, keď Televízne štúdio Bratislava prvýkrát zabezpečilo televízny prenos do zahraničia) či kultúrnych udalostí (televízne záznamy a zostrihy koncertov domácich i zahraničných interpretov na Bratislavských hudobných slávnostiach od roku 1967). Ďalším medzníkom z pohľadu televíznej výroby bolo zavedenie TRC- technológie (tele-recording).

Vzácnou súčasťou archívu sú aj diela vytvorené ďalšími výnimočnými osobnosťami filmovej scény v priebehu 60-tych rokov:

- **Smrť sa volá Engelchen** (1960, r. Ivan Balada)
- **Dáma** (1967, r. Ivan Balada), na motívy poviedky Františka Švantnera
- **Sedem svedkov** (1967, r. Peter Solan)
- **Slávny pes** (1970, r. Peter Solan)
- **Bumerang** (1969 – 1970, r. Ján Roháč) – zábavný televízny program s Milanom Lasicom a Júliusom Satinským

Televízny archív pokračuje v digitalizácii svojich fondov a zbierok, čo vyplýva zo súčasného trendu sprístupňovania a ochrany audiovizuálnych diel, ako aj digitalizácie pracovných a vysielacích procesov v televízii. Súčasťou technickej digitalizácie – prepisu obsahu analógového nosiča do digitálneho súboru, je i popis metadát viažucich sa k audiovizuálnemu dielu či záznamu, čím napomáha katalogizácii, a tým aj sprístupňovaniu televíznych archívnych fondov a zbierok nielen pre potreby televíznej výroby a vysielania, ale aj odbornej a laickej verejnosti v bádateľni Archívu RTVS na Mýtnej ulici v Bratislave.

Kolektív autorov z Archívu RTVS

DO VAŠEJ KNIŽNICE RECENZIE

SITÁR, Tomáš. Osídlenie Novohradskej stolice v stredoveku. Lučenec: Miloš Hric a Mesto Lučenec, 2019, 947 s., ISBN 978-80-972112-8-8.

Autor svoju obsiahlu prácu rozdelil na viacero menších kapitol. Okrem úvodnej kapitoly o stave výskumu dejín osídlenia Novohradu, objasnení metodológie a zoznamu citovanej literatúry a prameňov sa venuje geografickému vymedzeniu regiónu, prehistorickému a ranostredovekému osídleniu, obyvateľstvu, cirkevnej organizácii, hospodárstvu, infraštruktúre, kláštorom, hradným panstvám, šľachte a metáciám. Nosnou časťou diela je kapitola *Sídla*, ktorá obsahuje slovníkové heslá sídiel v Novohrade v stredoveku, respektíve do roku 1549. Heslo obsahuje názov sídla, jeho lokalizáciu, historické názvy s vročením a stručné dejiny osídlenia v chronologickom slede podľa zachovaných písomných správ. Do osobitnej kapitoly autor zaradil sídla neznámej polohy ako *Sporné sídla*.

Do kapitoly o prehistorickom osídlení autor vložil aj stručný náčrt dejín osídlenia regiónu v ranom stredoveku a podkapitolu o vzniku Uhorského kráľovstva. Tu by sme sa mohli opýtať, prečo domáce rody Hontovcov či Poznanovcov nazýva slovanskými a nie slovenskými v období 11. storočia, keď sa Slovania už diferencovali svojimi štátnymi útvarmi aj čoraz väčšími jazykovými rozdielmi.

Kapitola s názvom *Obyvateľstvo* je rozčlenená na odseky venované jednotlivým národnostiam a niektorým sociálnym skupinám. V prípade národností ide vlastne o zoznam etnoným doložených v Novohrade v stredoveku, pričom niektoré z nich by sa dali považovať skôr za prezývky či protopriezviská (ako predchodcovia dvojmennej sústavy). Najmä pri dokladoch, ktoré autor uvádza pre 14. storočie a neskôr, keď s nárastom počtu obyvateľstva rástla i potreba používať druhé meno pre ľahšiu identifikáciu, sa treba zamyslieť, či napríklad etnonymum tót nemá aj inú funkciu, než vypovedať o etnicite nositeľa. Najmä, ak by išlo

TOMÁŠ SITÁR

SÍDLLENIE NOVOHRADSKÉJ STOLICE V STREDOVEKU

o etnicky homogénnejšie (povedzme slovenské) územie, za akých okolností by mohol Slovák získať prezývku tót. Výklad etnoným vo vrcholnom a neskorom stredoveku preto nemôže byť mechanický a ich jednoduchý súpis bez hlbšej analýzy nepodáva obraz o etnickej štruktúre regiónu. Okrem toho etnonymum Slavus či tót neznamená len Slovák, ale aj Chorvát, Slovinec či Slavónec (k tomu tiež Ondruš, Šimon. *Odtajnené trezory slov III*. Martin: Matica slovenská, 2004, s. 93).

V kapitole *Sídla*, ale aj *Sporné sídla*, by pri niektorých, najmä dodnes nezachovaných sídlach, bola vhodná interpretácia ich názvov. Napríklad *Kurtuelusteluk* (s. 338) je jednoznačne Körtvélyestelek, slovensky Hrušov. Podobne v kapitole o kláštoroch by názov *Zenthkyral* (s. 671) bolo vhodné previesť do moderného maďarského pravopisu ako Szentkirály alebo slovensky Svätý kráľ. Kapitola *Sporné sídla* sa mi javí trochu nadbytočná, zvlášť, ak autor ťažko identifikovateľné lokality zaradil aj do slovníkovej časti *Sídla* (pozri napríklad Lehota, s. 347). Nebolo by chybou ponechať i tieto sídla v hlavnej časti práce a nevyčleňovať ich do osobitnej kapitoly. V hesle Nógrád na s. 412 sa

pri majetkovej výmene v roku 1299 píše o Tiborovi z rodu Rosd, ale v skutočnosti ide o rod Tiborovcov pravdepodobne valónskeho pôvodu, ktorý mal v 13. storočí majetky aj v Bratislavskom či Tekovskom komitáte.

Zaujímavo je poňatá kapitola o stredovekej šľachte. Problémom s formou rodového mena sa autor vyhol jednotným tvarom Páni z (lokalita). Pri Pánoch z Blhu (s. 413), ktorí sú známi aj ako Balogovci, je však oprávnené uvažovať o pôvode ich rodového mena z hydronyma Blh, ako písal Branislav Varsik v *Historickom časopise* 4/1987. V tom prípade by sa vzorec Páni z (lokalita) nedal použiť. Aj v tejto kapitole by bola namieste snaha o interpretáciu, napríklad Páni z Andrasfaluy by mohli byť radšej Páni z Andrásfalvy / Ondrejovej. Autor by pri tejto forme rodových mien nemal zabúdať, že ide o vlastné meno, a teda sa žiada použiť vždy veľké písmeno.

Autor sa v heslách o jednotlivých sídlach snaží podať tiež informáciu o etymológii ich názvov, tak podľa maďarskej aj slovenskej jazykovedy. Pri citovaní etymologického slovníka Lajosa Kissa *Földrajzi nevek etimológiai szótára* treba byť opatrný, lebo dielo je tendenčné do tej miery, že niektoré výklady pôsobia až amatérsky. Ako príklad spomeniem etymológiu slovenskej Rece (II. diel, s. 411), ktorej názov podľa L. Kissa pochádza z maďarského apelatíva „rét“ (lúka). Reka je v stredoveku naozaj doložená v tvare *Rethe*, avšak seriózny jazykovedec by mal vedieť, že sídlo sa nachádza na zmiešanom slovensko-maďarskom území, na ktorom Maďari prišli do kontaktu s predkami Slovákov ešte v 10. storočí, teda v čase, keď nepoznali hlásku -c. Tú nahradili hláskou -t, preto má slovenská Reka v maďarčine názov Réte. Z tohto pohľadu je namieste zväžiť, kedy spomenutú prácu necitovať vôbec, prípadne sa pokúsiť o podanie vlastnej etymológie. Autor ako znalec osídlenia Novohradu má na túto úlohu dobré predpoklady, preto mi jeho vklad v celej práci trochu chýba. Cieľom publikácie teda nemuselo byť iba štatisticky zhrnúť a zosumarizovať poznatky, ale pokúsiť sa posunúť poznanie ďalej a ponúknuť vlastný pohľad na problematiku.

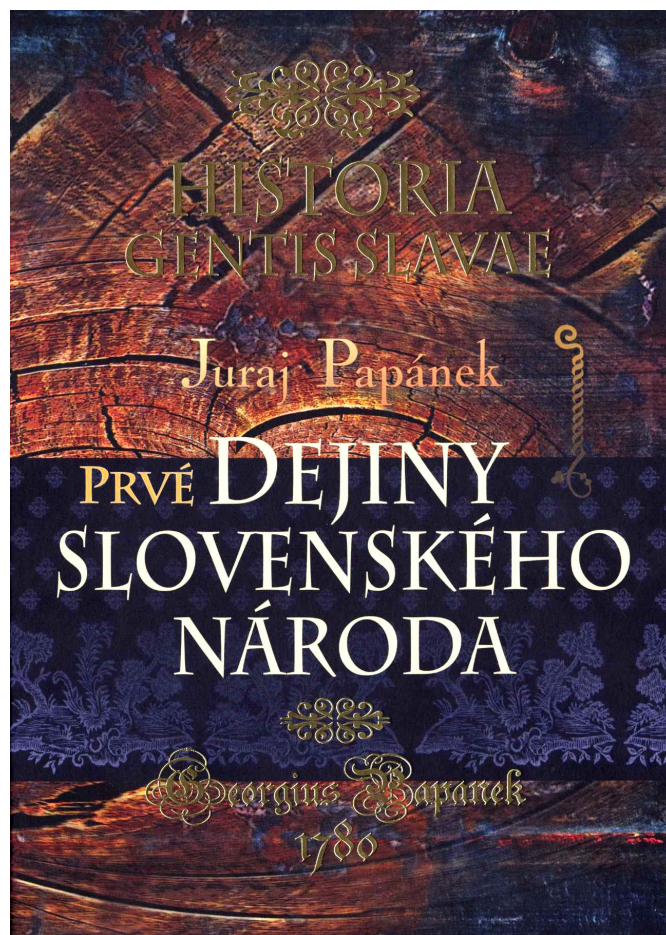
Mária Feješová

Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

Historia gentis Slavae. Juraj Papánek. Prvé dejiny slovenského národa. 1780. Bratislava: Perfect, a. s., 2018, 598 s., ISBN 978-80-8046-898-9.

Publikácia je zložená z dvoch hlavných častí. Prvú časť tvorí faksimile originálu diela Juraja Papánka *Historia gentis Slavae*, ktorý je uložený v Slovenskej národnej knižnici v Martine. Obsahuje predslov autora, venovanie a 14 kapitol na vybrané témy (Zoznam kráľov Slovanov, O etymológii mena Slovan, O kráľovstve Slovanov a jeho hraniciach, O pôvode Slovanov, O kresťanskom náboženstve Slovanov a iné). Druhá časť obsahuje slovenský preklad z latinčiny od odbornej asistentky Katedry klasických jazykov Trnavskej univerzity v Trnave Kataríny Karabovej. Na záver je pridaný medailón o živote Juraja Papánka, dejinné podmienky a okolnosti vzniku jeho diela od Ivana Mrvu a edičná poznámka Magdalény Gocníkovej a K. Karabovej.

Hneď na úvod treba povedať, že J. Papánek síce píše aj o Slovákoch, ale vždy iba v rámci iných národov slovanskej jazykovej skupiny, hlavne južných a západných Slovanov. Jeho dejiny sú teda viac dejinami južných a západných Slovanov než dejinami Slovákov v Uhorsku. Takáto koncepcia, iste zvolená z národnobuditeľských dôvodov, avšak bez jasnej metodológie a terminológie, spôsobuje zmätok pri prekladaní etnonyma Slavus. Ako je vysvetlené v edičnej poznámke, autorka prekladu sa snažila z kontextu dopracovať k najlepšiemu prekladovému ekvivalentu, teda kedy použiť Slavus – Slovan a kedy Slavus – Slováč. Táto snaha ju však na niektorých miestach doviedla k omylom. Napríklad preklad podnadpisu v 1. kapitole „*Slavorum Czechiae seu Bohemiae principes regesque*“ má znieť: „Kniežatá a králi Slovanov v Čechách alebo Bohémii“ a nie „Vládcovia a králi Slovákov z Čiech alebo českých krajín.“ Takisto v prvej kapitole, kde J. Papánek prináša zoznam vládcov Slovanov, rozdeľný chronologicky pred Kristom a po ňom, je nadpis prvej časti zoznamu preložený „Králi Slovanov 400 rokov pred Kristom“ a druhej časti „Od čias Krista vládli Slovákom.“ Druhá časť zoznamu totiž obsahuje mená veľkomoravských vládcov Mojmíra, Pribinu, Rastislava, Svätopluka a ďalších, ale rovnako sú v ňom aj mená markomanských vládcov (považovaných za Slovanov). Niektoré z nich obsahuje aj 1. diel *Mars Moravicus* od pražského kanonika Tomáša Pešinu z Čechorodu vydaný v roku 1677. J. Papánek teda zapracoval do svojich dejín vtedy aktuálne poznanie o Slovanoch akceptované do-

máciami slavistickými vedcami. Pri svojom výpočte panovníkov mal iste na mysli panovníkov vládnuvich v rôznych ríšach na území prinajmenšom západných Slovanov, nie iba Slovákov, preto sa preklad názvu druhej časti zoznamu javí neadekvátny. Tu sa ukazuje, aké je náročné, ak nie priam nemožné, snažiť sa v Papánkovej práci rozlíšiť Slavus – Slovan a Slavus – Slováč. Bolo by najvhodnejšie na túto snahu úplne rezignovať a v celom texte zostať jednotne pri prelade Slavus – Slovan, iba v prípade *Slavus Hungariae* voliť jednoznačný výraz Slováč. Vzhľadom na koncepciu Papánkovej práce zvolená metodika prekladu etnonyma Slavus prináša nesprávnu interpretáciu jeho myšlienok.

Pri tak náročnom prelade z novovekej latinčiny sa vždy vyskytnú chybičky. K takým možno rátať preklad hneď druhej a tretej vety z predslovu Juraja Papánka: „*Illud te scire cupio : mentis meae nunquam fuisse, omnium eorum memoriam haec in folia cogere, quae retro actis seculis gens Slavonica egit : quod ut opus longe maximum foret, a ab eo nemo exigeret, qui cotidianus curis parochialis distentus, non nisi per brevía temporis intervalla se historicis potest commodare. Quamquam haec fusius concinnabo, dum Annales sacro-profanos publico commiseró.*“

Preklad K. Karabovej: „Chcem, aby si to vedel. Nikdy by som si nebol pomyslel, že na nasledujú-

cich stranách spíšem memoáre všetkého, čo počas predchádzajúcich storočí vykonal slovenský národ. Pretože nikto nebude požadovať od toho, kto je denne zamestnaný povinnosťami farára, aby bolo dielo veľmi obsiahle, môže sa takýto autor historikom zavďačiť len krátkymi časovými úsekmi, hoci budem o nich hovoriť obširnejšie, zatiaľ čo svetské letopisy prenechám zasvätenej verejnosti.“

Význam týchto dvoch viet je trochu iný. Autor vysvetľuje, že svoje dielo obsahovo limitoval, pretože na širšie koncipovanú prácu z objektívnych dôvodov mal k dispozícii iba obmedzený čas. Dodáva, že prácu nepísal ako výklad dejín v chronologickom slede – takým je napríklad spomenuté dielo *Mars Moravicus*. Tiež v budúcnosti plánoval rozpracovať túto tému podrobnejšie. Hovorí: „Chcem, aby si vedel, že nikdy som nemal v úmysle spísať na týchto stranách svedectvo o všetkom, čo počas predchádzajúcich storočí vykonal slovanský národ. Také veľmi obsiahle dielo nikto nemôže žiadať od toho, kto je denne zamestnaný povinnosťami farára a kto sa iba v krátkych časových úsekoch (medzi plnením povinností) môže venovať histórii. Predsa však tieto veci rozoberiem obširnejšie, len čo uverejním výklad cirkevných a svetských dejín letopisným spôsobom.“

V súvislosti s latinským slovesom (*alicui se commodare*) sa žiada poznámka na margo prekladania textov novovekej latinčiny. Význam tohto slovesa sa v priebehu novoveku posúva od zavďačiť (sa niekomu) k významu vyjsť v ústrety, vyhovieť (niekomu). V tomto význame ho možno nájsť v novovekých dokumentoch typu „missiles“, s ktorými má autorka tejto recenzie skúsenosť pri vyhotovovaní čiastkových inventárov Magistrátu mesta Svätý Jur. Slovné spojenie *historicis (rebus) se commodare* tak môžeme voľne preložiť v súlade s pochopením výpovede celého rozvetveného súvetia v Papánkovi latinskom origináli ako zaoberať sa / venovať sa histórii.

Odhladnuc od nedokonalostí prekladateľskej práce a nie celkom vhodne zvolenej metodiky prekladu je publikácia jednoznačným prínosom pre poznanie slovenskej historiografie v 18. storočí. Ostáva dúfať, že po vydaní Viedenskej maľovanej kroniky, Kroniky Jána z Turca a Papánkovej *Historia gentis Slavae* sa dočkáme vydania ďalších prameňov k dejinám slovenskej kultúry a písomníctva z vydavateľstva Perfekt.

Mária Feješová

Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

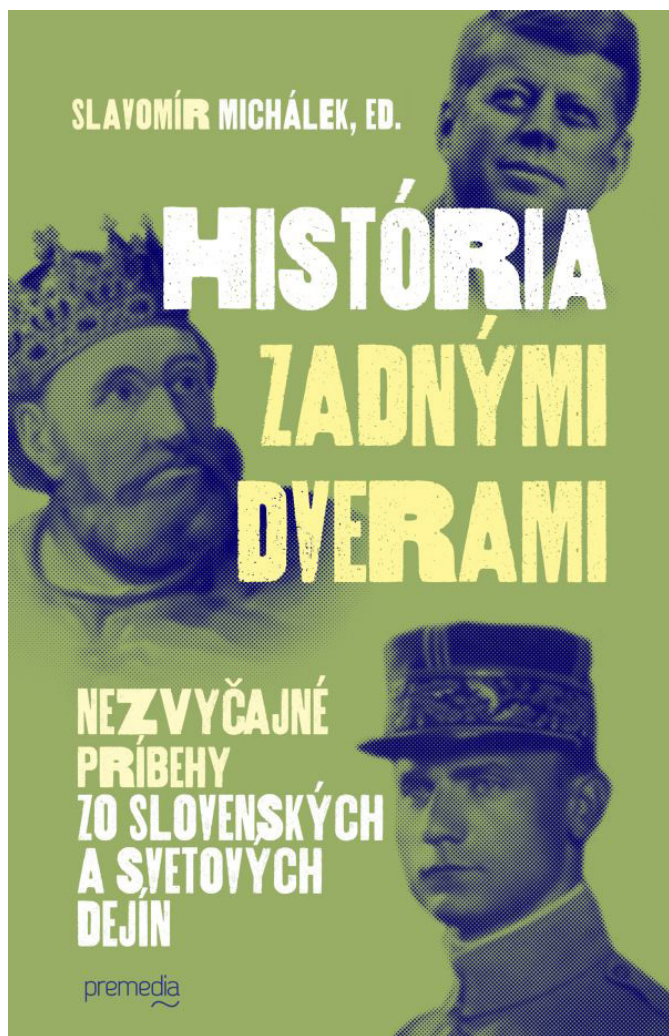
DO VAŠEJ KNIŽNICE ANOTÁCIE

MICHÁLEK, Slavomír (zost.). *História zadnými dverami: Nezvyčajné príbehy zo slovenských a svetových dejín*. Bratislava: Premedia, 2018, 599 s., ISBN 978-80-8159-680-3.

Mnohí nemajú radi dejiny. Považujú ich za nezáživné, príliš vážne, zložité, preplnené dátumami, nudnými faktami, krutými osudmi, zradami, neutíchajúcimi spormi i následnými vojnami a pod. Preto ich iste prekvapí kniha netradičných i málo známych či neznámych príbehov kolektívu slovenských historikov s pútavým názvom *História zadnými dverami*. Obsahuje príspevky vyše 50 autorov (zväčša zo SAV), ktoré poodhalili viaceré kuriozity, neznáme tajomstvá či dobrodružstvá z čias minulých v zaujímavom rozprávaní tak, aby pritiahli pozornosť čo najširšej verejnosti. Výsledkom práce a úsilia kolektívu historikov sú príspevky z časového rozpätia od rímskych čias po nedávnu minulosť, pričom niektorí autori spracovali aj viacero príbehov. Materiál usporiadal zostavovateľ Slavomír Michálek do deviatich tematických častí.

Publikácia začína časťou *Menej vážna tvár zákonníkov a kroník*. V úvodnom príspevku zoznámil autor s germánskymi zákonníkmi z rímskych čias, ich nelogickými a neraz grotesknými nariadeniami. Zároveň poukázal na význam zákonníkov, ktoré sú často jedinými prameňmi pri výskume spoločnosti tohto obdobia. Ďalšie príspevky sa zamerali na dobové kroniky (napr. Obrázková kronika, Zbraslavská kronika a pod.), rozširovanie slávy panovníkov, legend o urodzených ženách, pikantné podrobnosti zo sobášov či príhody z vlády Arpádovcov a špionáže v uhorsko-benátskych vzťahoch. Nechýbajú ani podivné rituály stredoveku (pitie krvi, symbolika zvierat atď.), ochrana cti alebo neobyčajné dejiny stredovekých latrín.

Nasledujúca časť prináša nestarnúcu tému – za všetkým hľadať ženu – *Cherchez la Femme*. Autori poodhalili sexuálny život panovníkov, kniežat, vojvodcov, aristokratov, zákulisie ich nemanželských vzťahov, trápení, lások i nenávisť. Nájdeme tu aj príbeh slávnej Muránskej Venuše. Problémy šľachticov vystriedal zápas s pornografiou „na martinský spôsob“, ktorý ukázal rozmery slovenskej prudérie.

V tretej časti sústredil zostavovateľ príspevky na tému *Nič ľudské im nebolo cudzie*. Veselé príhody a šibalstvá naprieč spoločnosťou priblížili napr. výchovu uhorských šľachticov podľa pravidiel konviktov, satirické rukopisné poznámky Jána Čaploviča v učebnici náboženskej viery, dobrodružnú cestu národovcov na pltiach, trampoty motoristov, či márný boj s alkoholom i nelichotivé postrehy a sťažnosti návštevníkov na problémy v kúpeľníctve u nás.

Úsmevným príhodám z bitiek (napr. obe strany tvrdili, že vyhrali), rokovaniam panovníkov, mocenským hrám, ako aj smelým činom uhorských žien, ktoré bránili svoje vlastnícke práva, sa venovala štvrtá časť *Keď zbrane rinčia*.

Téma *Veľká i malá politika* sa orientovala predovšetkým na humornú stránku straníckych kortešačiek, volieb, opäť problémom s alkoholom a karikatúre ako dobovému prameňu osláv pri príležitosti maďarského milénia.

Šiesta časť sa zamerala na *Iróniu a satiru v službách politiky*. Autori sa v nej pozreli napr. na polemiky o zabíjačkách na Dolnej zemi, spomienky Janka Jesenského na boje z maďarsko-československej

vojny i spoločenskú satiru v jeho veršoch, ďalej na pašovanie, ako aj na slobodomurárov – ich rituály a tajomstvá.

Trapasy, ktoré pohli dejinami tvoria ôsmu časť knihy. Dočítame sa v nej o málo známých príhodách z emigrácie Hodžu, Macháčka, Masaryka, milostných aférach J. F. Kennedyho, ako aj o známom vystúpení N. S. Chruščova na VZ OSN (búchanie topánkou), vietnamskej vojne či zvädzaní slobodných žien agentmi Stasi.

Záver knihy hovorí o *Ľudskej (i neľudskej) tvári politikov*. Spoznáme tak názory a spomienky žien na M. R. Štefánika, príhody slovenských literátov po druhej svetovej vojne, politiku a kultúru v divadle, prípad dvoch agentov a pod. Okrem toho sem zaradil zostavovateľ návštevu A. Novotného v Martine, úteky východných Nemcov cez Slovensko na Západ. Túto časť, a zároveň celú knihu uzatvára Miloš Jakeš s jeho povestným príhovorom v televízii a populárnou replikou o „*osamelom kôle v plote*“.

Publikácia predstavila históriu úplne z iného pohľadu. Jej 60 nezvyčajných epizód z našich a svetových dejín potvrdilo, že napriek mnohým názorom môže byť história nielen zaujímavá, ale predovšetkým poučná. Ukázala zároveň, že mnohé tu už bolo, s mnohým naši predkovia zápasili (klamstvo, zrada, podvody, alkoholizmus, nedisciplinovaní vodiči, ale aj osudové ženy a pod.). Autori dokázali „vydolovať“ témy, v ktorých nechýbajú kuriozity, vtíp, humor, satira. Nie všetko v príbehoch je iba veselé, lebo autori ukázali aj rozličné trápenia, sklamania, neraz zbytočné úsilia či tragické udalosti.

História zadnými dverami je pozoruhodným krokom Historického ústavu SAV k popularizácii a atraktivite dejín.

Ludmila Čelková
Ústredná knižnica SAV

MICHÁLEK, Slavomír (zost.). Muži diplomacie: Slováci na významných postoch československej zahraničnej služby. Liptovský Mikuláš: Spolok Martina Rázusa, 2018, 547 s., ISBN 978-80-97-2016-5-4.

„Ak diplomat povie áno, myslí snád'. Ak povie snád', má na mysli nie. Ak povie nie, tak to nie je diplomat.“ Tieto slová Charlesa M. de Talleyranda o diplomacii som vybrala na úvod k 11 štúdiám o diplomatoch, ich neopakovateľných životných príbehoch v knihe

Muži diplomacie. Tá prináša osudy známych i menej známych ľudí, ktorých spájalo silné národné povedomie, všestranné úsilie o vytvorenie spoločného štátu Čechov a Slovákov, zápas o demokraciu aj odvaha. Štúdie pripravilo šesť pracovníkov Historického ústavu SAV pri príležitosti štvrtstoročia vzniku SR a storočnice Československa s výstižným úvodom ministra Miroslava Lajčáka. Príspevky v knihe usporiadal zostavovateľ Slavomír Michálek chronologicky – od Štefánika po Clementisa.

Na prvé miesto medzi diplomatmi zaradil Milana Rastislava Štefánika, ktorého predstavil Michal Kšiňan ako diplomata medzi juhoslovanskými, francúzskymi a talianskymi záujmami. Štefánik, ktorý pôsobil vo viacerých krajinách (Rusko, Francúzsko, Taliansko), bol vytrvalým mediátorom a k jeho úspechom patrí napr. získanie povolenia na vytvorenie čs. armády v Taliansku, čo prispelo k uznaniu Československej národnej rady spojeneckými mocnosťami. Nasledujúcou osobnosťou je Bohdan Pavlů v spracovaní Bohumily Ferenčuhovej, ktorého diplomatická kariéra spadá do obdobia prvej svetovej vojny, keď ho dočasná čs. vláda menovala za svojho zástupcu v Rusku. Neskôr pôsobil v Bulharsku, Dánsku, ZSSR, aj ako zástupca ministra zahraničných vecí. Slavomír Michálek pripravil

diplomatický portrét Štefana Osuského, ktorý zohral dôležitú úlohu pri presadzovaní spoločného čs. štátu v Amerike. Po vojne bol signatárom Trianonskej zmluvy, dlhé roky pracoval ako čs. vyslanec v Paríži a podpísal zmluvu o obnove čs. armády vo Francúzsku (1939). Najvýraznejšiu postavu politického a verejného života v prvej polovici 20. storočia – Milana Hodžu – priblížil Matej Hanula. Tento najkonceptnejší politik stál na čele viacerých rezortov a zahraničným otázkam sa venoval už ako poslanec uhorského snemu pred rokom 1918. Podnetné sú jeho vízie o budúcnosti, napr. *Federácia v strednej Európe, Európa na rázcestí*. Dušan Segeš zoznámil s menej známou postavou diplomata Ladislava Szathmáryho, ktorý pôsobil v Budapešti, Belehrade, Viedni, Berlíne a neskôr vo Varšave, kde odsúdil napadnutie Poľska Nemeckom za účasti Slovenska. Utielkol do Francúzska a v exile sa stal prvým čs. vyslancom v Nórsku. Autorom piatich nasledujúcich portrétov je Slavomír Michálek. Predstavil najskôr činnosť takmer neznámyho Vladimíra Martina Palica, ktorý začínal v Haagu ako čs. delegát pri Medzinárodnom súdnom dvore. Pôsobil tiež vo Washingtone ako tlačový atašé, intenzívne spolupracoval aj s krajanmi a protifašistickými organizáciami. Neskôr odišiel z diplomatických služieb, vysťahoval sa do USA. Ďalšou postavou je Vladimír Svetožár Hurbán, ktorý bol vojenským atašé vo Washingtone, neskôr sa stal vyslancom. Pracoval aj v Egypte, Švédsku. Jeho podpis je pod Deklaráciou Spojených národov a stál pri zrode OSN. Nasledujúcou osobnosťou je Vladimír Slávik, ktorý celý život bojoval za československú demokraciu, bol tajomníkom SNR, poslancom, županom (za Zvolen, Košice), ministrom poľnohospodárstva, vyslancom vo Varšave, ale po rozbití republiky a napadnutí Poľska abdikoval. Odišiel do USA, kde posilnil zahraničný odboj. Ivana Krnu predstavil autor vo viacerých diplomatických funkciách – ako člena čs. delegácie na mierovej konferencii pri rokovaní o Trianonskej zmluve v Paríži, ako čs. zástupcu v Spojených národoch, vyslanca a splnomocnenca pri Arbitrážnom súde a Medzinárodnom súdnom dvore v Haagu, neskôr právneho poradcu prvého generálneho tajomníka OSN. Poslednou osobnosťou z Michákovho pera je Ján Papánek, ktorý pracoval na Charte OSN, pôsobil v Budapešti, Washingtone, bol konzulom v Pittsburghu. Pracoval v prospech exilového zahraničného odboja, viedol Americký fond pre čs. utečencov. Po vzniku OSN sa stal prvým čs. veľvyslancom v tejto organizácii.

Záverečná štúdia, ktorú spracovala Vlasta Jakšicsová, patrí Vladimírovi Clementisovi. Priblížila

jeho diplomatické aktivity, keď pôsobil ako tajomník ministerstva zahraničných vecí a neskôr ho aj viedol. Venoval sa povojnovým mierovým zmluvám so susedmi. Usiloval sa o autonómnejšiu zahraničnú politiku so Západom, ale po zaradení ČSR do východného bloku to už nebolo reálne. Jeho pohnutý osud ukončilo odsúdenie na smrť.

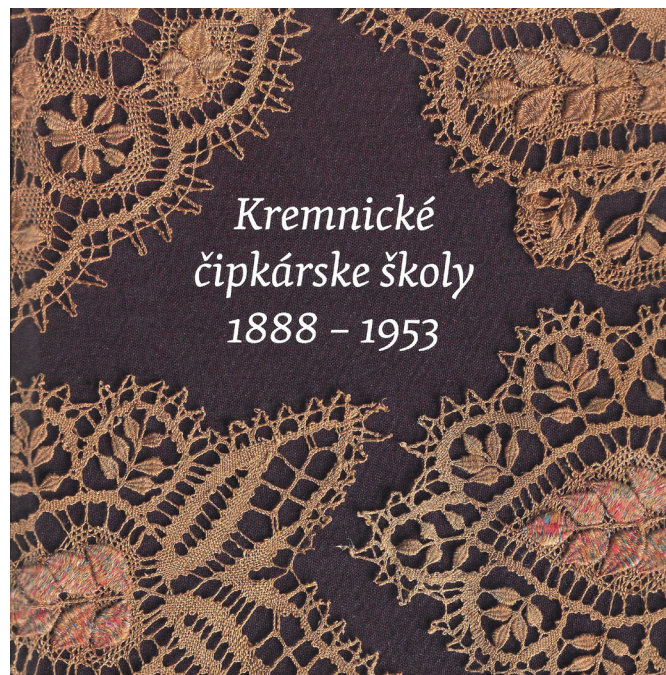
Treba ešte poznamenať, že text o každej osobnosti dopĺňajú fotografie a kópie rôznych relevantných dokumentov. Pomocný aparát k publikácii obsahuje menný register, súpis literatúry, prameňov a prílohy – Slováci v diplomatických službách 1918 – 2018, prehľad ministrov zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. Nechýbajú informácie o autoroch ani resumé v angličtine. Za pozornosť stojí i obálka a titulný list knihy, ktoré ozvlášťujú podpisy jednotlivých diplomatov, ako aj výroky o diplomacii.

Publikácia o 11 diplomatoch, medzi ktorými boli rôzni odborníci, spisovatelia, básnici, legionári, politici, právnici, pomáha dnes pochopiť vtedajšiu dobu, pohyby vo svete, vzájomné súvislosti, ktoré týchto mužov ovplyvňovali i formovali. Dokumentuje tiež, že naše osobnosti sa vo svete nestratili a nechýbali v zápasoch o demokraciu a slobodu.

Ludmila Čelková
Ústredná knižnica SAV

KRCHNÁKOVÁ, Lucia. *Kremnické čipkárske školy 1888 – 1953*. Kremnica: Národná banka Slovenska – Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2018, 147 s., ISBN 978-80-8043-239-3.

Bývalá archivárka a dnes pracovníčka NBS – Múzea mincí a medailí v Kremnici Lucia Krchnáková vo svojej publikácii s názvom *Kremnické čipkárske školy 1888 – 1953* predstavuje fenomén paličkovanej čipky, ktorý je úzko spätý s regiónom Kremnice, ale i okolitých banských regiónov. Podtitul knihy *Čipkárske školy v Kremnických Baniach, Kunešove, Lúčkach, Krahuliach, Kremnici a v Starých Horách vo svetle archívnych dokumentov* jasne naznačuje, že sa užšie zamerala najmä na čipkárske školy a školské dielne, ktoré od konca 19. storočia zakladal štát v okolí Kremnice. Autorka sa s množstvom zbierkových predmetov súvisiacich s čipkárstvom stretla pri svojej práci v múzeu, avšak k téme uskutočnila rozsiahly niekoľkoročný archívny výskum, rešeršo-

vala ročenky kremnickej čipkárskej školy a opierala sa i o domácu a zahraničnú literatúru. Výsledkom je pútavá publikácia, ktorá túto príťažlivú tému spracúva nanajvýš odborne. Spoluautorkou knihy je Eleonóra Vašková, odborná pracovníčka múzea, a zároveň od roku 2000 vedúca Klubu paličkovanej čipky v Kremnici, ktorej sa podarilo získať fotografie čipkárok, ale i nimi vytvorené paličkované práce uvedené v knihe.

Okrem predslovu kniha obsahuje päť hlavných kapitol, ktoré sa striedajú s obrazovými časťami. Témou prvej kapitoly je v podstate podrobný historický úvod k dejinám čipkárstva na našom území, a najmä na území mesta Kremnice. Ide o obdobie pred vznikom štátnej čipkárskej školy. Najstaršie zmienky o čipkárstve v Kremnici autorka vypátrala v magistrátnych protokoloch mesta z roku 1643. Uvádza aj ďalšie zmienky o čipkárstve do konca 17. a v 18. storočí. Veľmi pútavo sú staré archívne záznamy a správy z dobovej tlače prepojené s konkrétnymi múzejnými predmetmi, ako napríklad maľby, strelecké terče, obrus, rôzne odevy, alebo kus pletencovej čipky z kovovej nite pravdepodobne z druhej polovice 17. storočia.

Druhá kapitola venuje pozornosť samotnej čipkárskej školskej dielni (dielňam) od jej vzniku v roku 1888 až do rozpadu Rakúsko-Uhorska v roku 1918. Ako prvá vznikla a sídlila školská dielňa v Kremnici v súkromnom dome Angyalovcov. Práve súrodenci Vojtech Angyal a Ema Angyalová sú úzko spätí s dejinami kremnických čipkárskych školských dielní. Samotná dielňa sa o rok neskôr presťahovala do neďalekých Kremnických

Baní, do zániku monarchie už kremnickú čipkársku školu reprezentovalo až šesť školských dielní, ktoré vznikli postupne v obciach Kremnické Bane (1890), Staré Hory (1894), Lúčky (1903), Kremnica (1908), Kunešov (1912) a Krahule (1912) s dozorným výborom v meste Kremnica. Nájdeme tu podrobné informácie o vzniku, a najmä činnosti školských dielní v jednotlivých obciach, zoznamy žiakov, údaje o produkcii, historické fotografie priestorov, ale i vyhotovených produktov či vydávaných publikácií. Je veľkým prínosom, že sa autorke podarilo zhromaždiť a hlavne zverejniť i fotografie zo súkromných zbierok.

Medzi druhou a treťou kapitolou je zaradená jedna z troch obrazových častí knihy, konkrétne v tomto prípade návrhy paličkovaných čipiek Vojtecha Angyala z prelomu 19. a 20. storočia. Ide o kresby ceruzou a tušom na pauzovacom papieri zo zbirokov NBS – Múzea mincí a medailí v Kremnici.

Tretia kapitola dokumentuje kremnické čipkárске školy v období prvej Československej republiky, teda v rokoch 1919 až 1938. Vzhľadom na nedostupnosť archívnych dokumentov z tohto obdobia ide o kapitolu menšiu rozsahom, napriek tomu prináša zaujímavé informácie o transformácii kremnickej čipkárskej školy pod pražskú správu. Na základe tejto zmeny napríklad jednotlivé dielne začali vystupovať ako samostatné čipkárske školy s vlastným vedením. Niektoré školy tak nedokázali samostatne existovať a boli zrušené, neskôr obnovené a bez prerušenia počas tohto obdobia existovali len školy v Kremnických Baniach, Kunešove a Lúčkach. Objavuje sa viac kategórií žiakov, nielen školopovinných, ale i riadnych či mimoriadnych, ktoré za svoje výrobky dostávali plat.

Aj za touto kapitolou nasleduje obrazová príloha, ktorá znázorňuje výber z nedatovanej vzorkovnice kremnickej čipkárskej školy. Táto obsahuje až 424 kusov vzoriek čipiek pôvodne umiestnených na 31 listoch, a to nielen z oblasti Kremnice.

Štvrtá kapitola zachytáva obdobie rokov 1939 až 1953, keď čipkárske školy spadali pod správu Spolku na zveľaďovanie domáckej výroby. Na rozdiel od predchádzajúceho obdobia je existencia čipkárskych škôl dobre zastúpená v archívnych prameňoch. Autorka mala k dispozícii priamo dokumenty z činnosti Spolku na zveľaďovanie domáckej výroby, ktoré ešte doplnila archívnym materiálom z Archívu výtvarného umenia SNG a tiež zo SNM – Historického múzea v Bratislave. V tomto období na území Slovenska pôsobilo päť štátnych čipkárskych škôl, okrem troch v Kremnickom okrese (Kunešov, Kremnické Bane (Piar-

gy) a Lúčky) ešte jedna na Starých Horách (okres Banská Bystrica) a jedna v Hodruši (okres Banská Štiavnica). Práca podrobne popisuje bežnú existenciu nielen kremnických čipkárskych škôl, ale reflektuje aj na dianie zo strany Spolku na zveľaďovanie domáckej výroby a jeho tajomníčky Emy Okályiovej. V akýchsi podkapitolách potom autorka na základe dostupných archívnych prameňov podrobne popisuje činnosť troch kremnických čipkárskych škôl. Vzhľadom na národnostné zloženie týchto obcí od 1. septembra 1943 prešli čipkárske školy z kremnickej oblasti zo správy spolku pod správu nemeckého oddelenia Ministerstva školstva a národnej osvety. Preto je archívnych prameňov z rokov 1944 a 1945 pomenej, napriek tomu sa aspoň torzovite podarilo zdokumentovať činnosť troch kremnických čipkárskych škôl. Po druhej svetovej vojne boli obnovené len dve čipkárske školy, a to v Kremnických Baniach a v Lúčkach. Kapitola je prepletená početnými tabuľkami s množstvom informácií a vysokou výpovednou hodnotou.

Ako posledná je zaradená krátka kapitola s názvom *Namiesto záveru*, ktorá v stručnosti informuje o situácii na Slovensku po druhej svetovej vojne, o zmene v organizovaní domácej výroby a vzniku Ústredia ľudovej a umeleckej výroby (ÚĽUV) a zániku Spolku pre zveľaďovanie domáckej výroby.

Veľmi hodnotná je i posledná obrazová časť, ktorá sa venuje niektorým zo žiakov kremnických čipkárskych škôl a ich prácam. Tu knižka prináša nielen kratučké životopisné medailóny jednotlivých čipkárokov, ale najmä ukážky ich prác, z ktorých väčšina pochádza zo súkromných zbierok. Tieto sa podarilo zozbierať spoluautorke Eleonóre Vaškovej od ich potomkov a rodinných príslušníkov a kniha tým jednoznačne získala punc jedinečnosti.

Úplný koniec knihy tvorí resumé v anglickom a nemeckom jazyku, zoznam skratiek a tiež prameň a literatúra. Malou čerešničkou na záver je určite register učiteliek a vedúcich čipkárskych školských dielní, ktoré sa vyskytujú v texte aj s uvedením miesta ich pôsobenia.

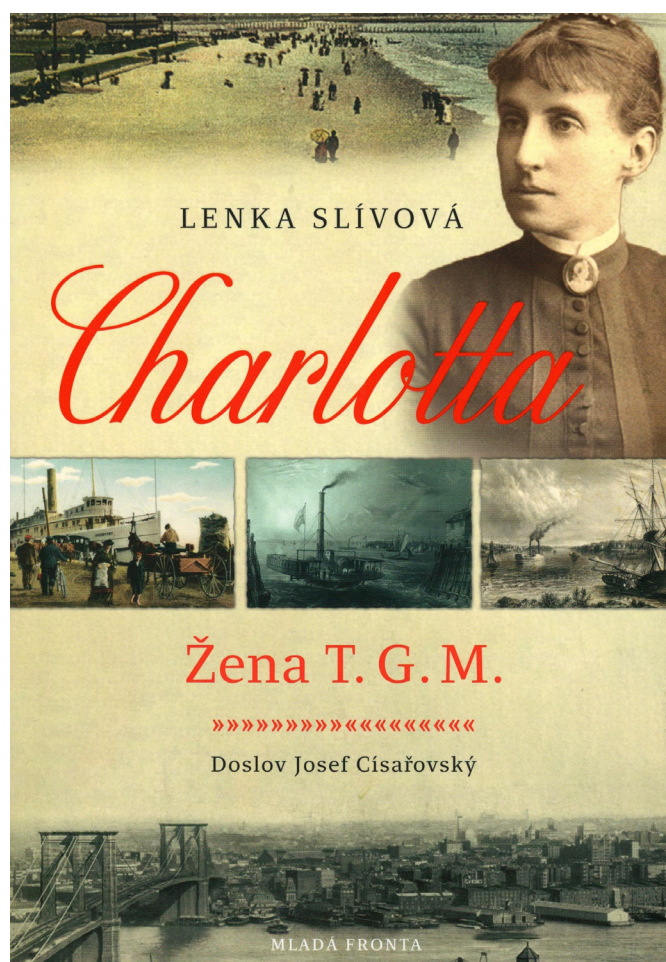
Záverom musíme konštatovať, že celkový dizajn a grafické stvárnenie knihy s prepracovaním jednotlivých detailov predurčuje túto knihu stať sa ozdobou každej knižnice. Bola by však veľká škoda knižku neotvoriť a nezačítať sa do nej, lebo aj pre nezainteresovaného čitateľa prináša zaujímavý exkurz do sveta jemnej krásy paličkovanej čipky.

SLÍVOVÁ, Lenka. *Charlotta. Žena T.G.M.* Doslov Josef Císařovský. Mladá fronta, 2018, 293 s., ISBN 978-80-204-5023-4.

Málokomu je dnes potrebné predstavovať postavu prvého prezidenta ČSR Tomáša Garrigua Masaryka, avšak o jeho manželke je všeobecne nanajvýš známe, že pochádzala z USA a Masaryk si pripojil jej priezvisko k svojmu. Z tohto dôvodu veľmi potešila kniha venovaná Charlotte Masarykovej, ktorá sa objavila na pulkoch kníhkupectiev v minulom roku. Jej prostredníctvom sa tak môžeme dozvedieť, aké mala osudy samotná Charlotta, ale tiež získať predstavu o Masarykovi ako o manželovi a otcovi, teda nahliadnúť aj do súkromia tejto významnej osobnosti našich dejín.

Autorka, ktorá vyštudovala bohemistiku a spoločenské vedy a pracovala vo vydavateľstvách a mediálnych agentúrach ako recenzentka, editorka, prekladateľka a lektorka, nás v piatich kapitolách prevádza jednotlivými etapami Charlottinho života. Prvá kapitola je prirodzene venovaná detstvu a mladosti v Amerike. Charlotta alebo Charlie, ako ju doma volali, sa narodila 20. novembra 1850 v rodine kníhkupca Rudolfa Garrigua, pôvodom z Dánska a Charlotty Lýdie, rod. Whitingovej v Brooklyne. Otec svoje podnikanie v oblasti predaja nemeckých kníh opustil po zhorení obchodu a stal sa komisárom pre migráciu na imigračnom úrade v Castle Green, neskôr bol zakladajúcim členom protipožiarnej poisťovne Germánia. Charlie, ktorá mala ďalších 9 súrodencov, bola tichým, uzavretým a poslušným dieťaťom. V detstve a mladosti bola jej vzorom babička Cecília – žena s dobrodružným duchom, ktorá sa nenechávala obmedzovať materstvom, ani zatieniť svetom svojho muža. Veľký vplyv v tomto období mal na ňu aj vstup do unitárskej cirkvi, z prostredia ktorej čerpala v budúcnosti množstvo podnetov.

Charlie v mladosti túžila prekročiť úzke hranice domova a snívala o tom, že dá svetu niečo veľké, a to prostredníctvom umenia. V druhej kapitole s názvom *Štúdiá v Európe* sa s ňou vydávame do Lipska, kam v roku 1869 prichádza na konzervatórium študovať hru na klavír. Vládla tu izolácia od okolitého sveta, každý bojoval sám za seba, keďže normou bolo prehnane úsilie zdokonaľiť sa. Charlie prejavila enormnú usilovnosť a bojovnosť v snahe zlepšiť sa a vyrovnáť sa nadanejším študentom, čo však viedlo k presileniu rúk, prejavujúcemu sa záchvatmi kŕčov. Z tohto dôvodu musela sklamaná konzervatórium opustiť a vzdať sa sna o dráhe koncertnej pianistky. Do Lipska sa

však v roku 1877 vrátila za priateľmi, čo sa stalo pre jej ďalší život doslova osudné. V penzióne pani Göringovej sa stretla s Tomášom Masarykom, ktorý v tom čase študoval filozofiu na tamojšej univerzite. Ako píše autorka knihy, zavládlo medzi nimi ihneď obrovské porozumenie a obaja si uvedomili, že majú pred sebou človeka, ktorý je ich hoden. Ani nie po dvojmesačnej známosti sa zasnúbili. Svadba sa konala 15. marca 1878 v Amerike a Masaryk si z úcty k svojej žene a jej rodine pripojil priezvisko Garrigue pred svoje vlastné.

Prvé spoločné roky prežili vo Viedni, kde sa im stal domovom malý byt. Ich pobyt v hlavnom meste monarchie opisuje tretia kapitola. Keďže Masaryk musel kvôli zabezpečeniu financií tráviť veľa času mimo domova, cítila sa Charlie, zvyknutá na ruch veľkej rodiny, osamelo, čo vplývalo na jej psychiku. V tomto období sa im narodila dcéra Alica a syn Herbert, a to ju oslabilo aj po fyzickej stránke. Rodina sa borila s vážnymi existenčnými problémami, nedostatok financií museli riešiť pôžičkami, pričom dobre situovaný svokor odmietol Masarykovi požičať. Rola manželky a matky Charlottu neuspokojovala, mala potrebu pracovať i duševne. Vďaka Masarykovi sa zoznámila so ženami patriacimi k vtedajšej intelektuálnej elite Viedne,

takže dvere do vyššej spoločnosti mala otvorené. Obaja manželia mali ambície patriť k veľkým ľuďom a pracovať tak, aby sa stali súčasťou žiaducej zmeny v spoločnosti.

Rozsahovo najväčší priestor je v knihe venovaný ich pobytu v Čechách, ktorý zachytáva štvrtá kapitola. Keď bol v roku 1882 Masaryk menovaný za mimoriadneho profesora filozofie na českej univerzite v Prahe, prišla rodina do Čiech. V Prahe boli obaja manželia cudzincami. Charlottu v tomto období trápil reumatizmus, ktorý jej znemožňoval zúčastňovať sa dlhších výletov s rodinou, ako aj spory s otcom, kritizujúcim ju za výchovu detí i články, ktoré jej vyšli v americkom *The Sun*. Zároveň si musela zvykať na fakt, že jej muž bol úplne pohltý prácou. Jeho pracovné tempo bolo závratné. Okrem toho bol Masaryk po svojom príchode do Prahy pre svoje názory neustále s niekým v polemickom spore. Charlie v tejto fáze života stála pevne za manželom a preberala jeho názory ako nutne správne. Nedovolila si vysloviť vlastné postoje a myšlienky. Učila sa po česky a ako vášnivá čitateľka študovala českú literatúru, výtvarné umenie i hudbu, čo jej umožňovalo byť aktívnou účastníčkou diskusií s návštevami, ktoré k Masarykovcom chodili. V Prahe sa im narodili tri deti – Jan, Eleonóra (zomrela ako 4-mesačná) a Oľga. Aj to spôsobovalo, že priepasť medzi postavením jej manžela, ktorý si dal za cieľ preniknúť do politiky a razantnejšie pôsobiť na verejnú mienku a jej úlohou ženy v domácnosti sa neustále prehlbovala. To bolo proti všetkým jej zásadám, s ktorými vstupovala do manželstva. Na druhej strane sa svet rodiny a detí stal zmyslom jej života. Bola skutočnou kotvou pre svojich blízkych a svoju starostlivosť postupne rozšírila i na slúžky, ku ktorým mala až prehnane materský vzťah. Zároveň si začala pod svoje krídla brať aj niektorých manželových študentov, ktorí potrebovali pomoc. Zlom nastal v roku 1893, keď sa Masaryk vrátil z Viedne, kde zastával funkciu poslanca v ríšskom sneme, späť do Prahy. Charlottu zapojil do vydania prvého čísla časopisu „Naša doba“, zúčastňovala sa akcií na podporu chudobných a znevýhodnených vrstiev a na prelome storočí bola členkou mnohých organizácií (napr. Ženského klubu českého). Konečne mala na svoje aktivity dostatok času a priestoru. Charlie mala na manžela nebyvalý myšlienkový vplyv, a to aj v ženskej otázke. Bola mravne prísna a krajne zásadová, preto ju mnohí považovali za chladnú a strohú. Bola perfekcionistka, snažila sa skĺbiť dva svety – svet matky, ktorý mal za najvyšší ideál schopnosť sebazaprenia a otcov svet plný

intelektu a neustálej verejnej aktivity. Táto snaha ju však veľmi psychicky zaťažovala a unavovala, čo si vyžiadalo neskôr svoju daň. Na tomto mieste si autorka všima osudy jednotlivých detí. Konštatuje, že všetky deti sa museli vyrovnávať s výnimočnosťou svojej rodiny, sociálnou izoláciou od vrstovníkov a s vedomím vysokého poslania. Rodičov vnímali ako dokonalých, stali sa ich celoživotným, avšak nedosiahnuteľným meradlom. Detstvo s „velikánmi“ ich poznamenalo.

Manželstvo Masaryka a Charlotty upevnilo tradičnú úlohu muža a ženy v rodine a aj napriek svojim predsavzatiam z mladosti plnila Charlotta vo vzťahu služobnícku úlohu a zastávala menej populárnu prácu v pozadí. Nevnímala to, pretože prijala dielo svojho muža za svoje a odvádzala tým svoj podiel práce. Masaryk takúto ženu – oddanú a sebazapierajúcu sa – rozhodne potreboval. Rozdiel medzi životom Masaryka a Charlie nebol nikdy väčší ako v prvom desaťročí 20. storočia. Ona pre zdravotné problémy trávila čas doma, on bol politikom európskeho formátu a tomu všetko prispôboval. Dozvedáme sa o Masarykových aktivitách po vypuknutí prvej svetovej vojny a ich vplyve na rodinu (domové prehliadky, sledovanie, výsluchy, zatknutie dcéry Alice, narukovanie syna Jana).

Posledná piata kapitola s názvom *Veleslavín*, Lány opisuje Masarykove aktivity v zahraničí až po triumfálny príchod späť do Prahy v decembri 1918. Charlottino zdravie sa ku koncu vojny zhoršilo natoľko, že bola hospitalizovaná v sanatóriu pre nervové a duševné choroby vo Veleslavíne s diagnózou ťažká melanchólia. Tu ju navštívil Masaryk hneď po návrate zo zahraničia. Čakali ho však nespočetné povinnosti, preto sa u manželky zdržal len pol hodinu. Od vzniku republiky prevzali starostlivosť o otca dcéry. Alica začala vystupovať ako prvá dáma štátu. Charlotta sa na verejnosti ukazovala len vzácnne. Jej životným dielom bol jej manžel a ich spoločná misia. Keď sa v roku 1921 stali novou prezidentskou rezidenciou Lány, žila tam. Zomrela 13. mája 1923 a pochovaná je práve na cintoríne v Lánoch. Bola rozhodne ženou dvoch tvárí – modernou a hrdinskou, na druhej strane úzkoprsoú a puritánskou.

Knihu v závere dopĺňa doslov režiséra a scenáristu Josefa Čižařovského, v ktorom vysvetľuje, prečo sa rozhodol natočiť dokumentárny film *Posledné slovo Charlotty Garrique Masarykovej*.

Ivana Červenková
Slovenský národný archív

Kol. autorov. *Od Uhorského kráľovstva k Československej republike. Dokumenty z fondov slovenských regionálnych archívov k udalostiam v rokoch 1918 – 1919.* Bratislava – Košice: MV SR, 2018, 500 s., ISBN 978-80-973256-0-2.

Rôzne dejinné výročia, desaťročnice, polsto-ročnice, storočnice ... sa v našej spoločnosti v posledných rokoch tešia veľkému záujmu médií aj verejnosti. Svojou aktívnou prácou sa na propagácii našich dejín a kultúry podieľajú i viaceré archívy a archivári. Kvalita výsledných produktov, či už výstav alebo publikácií, býva rôzna. Medzi publikačnými výstupmi sa však nájdu aj výnimočné počiny, ktoré nemajú platnosť len do skončenia výročia.

Ubehlo už 41 rokov, odkedy slovenskí archivári Vladimír Horváth, Elemír Rákoš a Jozef Watzka publikovali edíciu prameňov o pripojení Bratislavy k Československej republike.¹ Obdobná edícia zachytávajúca toto obdobie sa v publikačnej činnosti archivárov odvtedy takmer nevyskytovala, hoci archeografia je jednou z odborných disciplín archivistiky.

Anotovaná edícia, ktorú prináša kolektív siedmich autorov, je vedeckým výstupom týkajúcim sa vzniku Československej republiky v rokoch 1918 – 1919. Prepísali, poznámkami a vysvetlivkami opatрили spolu 260 chronologicky zoradených archívnych dokumentov zo Štátneho archívu v Bratislave a jeho pracoviska v Modre, Štátneho archívu v Košiciach a jeho pracovísk v Trebišove a Spišskej Novej Vsi a Archívu mesta Košice. Po otvorení publikácie je v obsahu uverejnený zoznam dokumentov s krátkym registrom. Nasleduje úvod a zoznam skratiek, po nich sa na rad dostáva už samotná edícia. V závere je publikovaný zoznam fondov a zbierok, literatúra, menný, miestny a vecný register. Publikované dokumenty sú v maďarčine, slovenčine, češtine a nemčine, pričom pred nemeckými a maďarskými prepismi sú rozsiahle slovenské registry, ktoré nadštandardným spôsobom informujú o obsahu dokumentu.

Výber prameňov odráža zložitú a rozmanitú politickú a spoločenskú situáciu v Bratislave, Košiciach a ich príslušných okresoch. Dokumentujú problémy so zásobovaním, úradovaním, nepokoje, rabovanie, poskytujú celkový hospodársky obraz, odrážajú vízie vysokých štátnych úradníkov, metódy a spôsoby propagandy, každodennosť bežného človeka a mnohé iné. Dokumenty sledujú napríklad pomery na Alžbetínskej univerzite v Bratislave, stav komunikačných sietí, odrážajú spôsoby (realpolitiku), akými si najmä bratislavský župan a minister

s plnou mocou pre správu Slovenska zabezpečovali na svojom území poriadok a lojalitu.

Predmetné dielo by určite nemal obísť žiadny historik, ktorý sa chce zaoberať týmto obdobím a predmetným regiónom. Anotovaná publikácia má totiž potenciál skutočne obohatiť slovenskú historiografiu o nové poznatky. K jej využívaniu určite dopomôže aj fakt, že krátko (azda až neštandardne krátko) po jej vydaní bola zverejnená online na stránke www.forumhistoriae.sk.

Autori týmto počínom urobili skutočne dobré meno slovenským archivárom, a to predovšetkým pracovníci Štátneho archívu v Bratislave (resp. bývalí pracovníci), pretože tí prepísali a spracovali gro publikovaných archívnych dokumentov. Svedectvom o tejto skutočnosti je tiež fakt, že kniha bola nominovaná na Cenu SHS v kategórii edícia prameňa. Záverom by som chcel vyjadriť želanie, aby spomienkové výročia, ktorých bude vždy požehnané, viedli k publikovaniu edícií a diel podobne kvalitných ako práca od kolektívu autorov s názvom *Od Uhorského kráľovstva k Československej republike*.

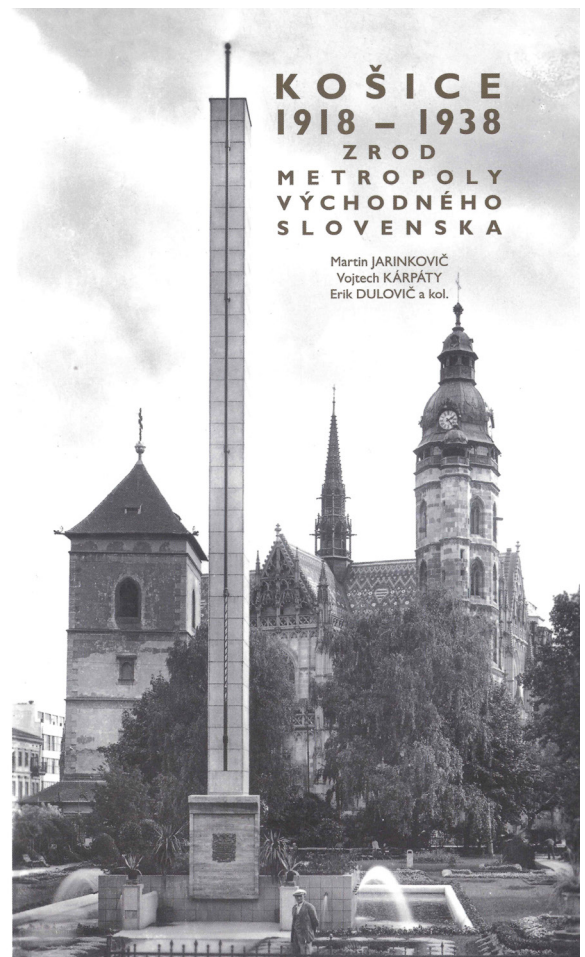
Štefan Hrivňák
Archív mesta Bratislavy

¹ HORVÁTH, Vladimír – RÁKOŠ, Elemír – WATZKA, Jozef. *Bratislava, hlavné mesto Slovenska. Pripojenie Bratislavy k Československej republike roku 1918 – 1919, dokumenty*. Bratislava: Obzor, 1977, 432 s.

JARINKOVIČ, Martin – KÁRPÁTY, Vojtech – DULOVIČ, Erik. *Košice 1918 – 1938: Zrod metropoly východného Slovenska*. Košice: Štátny archív v Košiciach – Východoslovenské múzeum v Košiciach, 2018, 184 s., ISBN 978-80-973178-0-5.

Reprezentatívna publikácia *Košice 1918 – 1938: Zrod metropoly východného Slovenska* obsahuje výnimočné dobové fotografie, archívne dokumenty a informácie k udalostiam vzniku Československa na geopolitickej úrovni Košíc, k prerodu mesta na centrum východného Slovenska a k jeho politickému, spoločenskému a kultúrnemu vývoju v medzivojnovom období. Vznikla zo spolupráce Štátneho archívu v Košiciach a Východoslovenského múzea v Košiciach k centenárnemu výročiu vzniku Československa. Podrobne dokumentuje výstavu, ktorá bola sprístupnená verejnosti vo Východoslovenskom múzeu v Košiciach od 25. októbra 2018 do 25. augusta 2019.

Publikácia je rozdelená do troch hlavných kapitol a osemnástich podkapitol. Obsahuje predhovor riaditeľa Štátneho archívu v Košiciach Richarda Pavloviča a riaditeľa Východoslovenského múzea v Košiciach Roberta Polláka. Zaujímavosťou je úvodná prezentácia pohľadu slovenského, poľského, srbského a maďarského historika na vznik a existenciu Československej republiky a ich hodnotenie republiky z perspektívy nástupníckych štátov. Perspektíva českého historika by túto mozaiku iste vhodne doplnila. Peter Švorc približuje pozitíva Československej republiky vo vzťahu k Slovákom – zavedenie volebného práva, zakladanie politických strán, vstup Slovákov do politického, spoločenského a kultúrneho diania, rozvoj národného školstva a dobudovanie národnej identity Slovákov. Piotr Majewski reflektuje indiferentné a skôr negatívne vnímanie prvej Československej republiky vtedajšou poľskou spoločnosťou. Z pohľadu súčasnej poľskej historiografie poukazuje na početné spoločné prvky medzi prvou Československou republikou a druhou Poľskou republikou, ako boli multietnický charakter národných štátov, ich bohatý spoločenský a kultúrny rozvoj, ale zároveň poukazuje aj na ich rozdiely. Srbský historik Milan Sovilj hovorí o pozitívnom vnímaní prvej Československej republiky vtedajšou juhoslovenskou spoločnosťou. Nachádza podobnosti oboch nástupníckych štátov v ich zápasení s národnostnými problémami a postavení v medzinárodnej politike, ktoré viedlo k spojenectvu v Malej dohode a spolupráci v hospodárstve, kultúre a školstve. László Szarka vyzdvihuje prvú

Československú republiku ako úspešný nástupnícky štát. Prezentuje potrianonské vnímanie Československa vtedajším Maďarským kráľovstvom, ale zamýšľa sa aj nad vnímaním republiky z pohľadu maďarskej menšiny v novovzniknutom štáte.

Každá podkapitola publikácie obsahuje krátky sprievodný text, ktorý je založený na archívnom výskume autorov. Texty majú skôr charakter populárno-náučný, neobsahujú poznámkový aparát, sú v podstate sprievodným textom k jednotlivým tematickým blokom výstavy. Autormi textov sú vedeckí pracovníci Východoslovenského múzea v Košiciach (Vojtech Kárpáty, Martin Jarinkovič), Štátneho archívu v Košiciach (Erik Dulovič), Archívu mesta Košice (Peter Anna) a Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (Dana Kušnírová). Autorkou grafického vizuálu knihy je Barbora Kopnická. Jednotlivé podkapitoly dopĺňa bohatá obrazová fotodokumentácia s jej komentovaným popisom a uvedením zdrojového fondu/zbierky dokumentu. Mnohé unikátne archívne a obrazové dokumenty z fondov a zbierok Štátneho archívu v Košiciach a Východoslovenského múzea v Košiciach sú zverejnené prvýkrát. Štátny archív v Košiciach prezentuje v publikácii šesťdesiatosem skenov fotografií a archívnych dokumentov z fondov Abovsko-turnianska župa I.,

Košická župa, Okresný úrad v Košiciach, Policajné riaditeľstvo v Košiciach, Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe – odbočka v Košiciach, Veliteľstvo četníckeho oddelenia v Košiciach, z osobných fondov Ján Straka, Ferdinand Šteliar, Oldřich Hemerka, Michal Potemra a zo Zbierky fotografií a fotonegátívov, Zbierky plagátov a letákov a Zbierky dokumentov rozličnej proveniencie.

Východoslovenské múzeum v publikácii sprostredkúva deväťdesiat skenov fotografií, dokumentov a predmetov z fondov Historická fotografia a archívne dokumenty, Historická tlač, Numizmatika, Numizmatika – faleristika, Numizmatika – papierové platidlá. V publikácii sa nachádzajú aj štyri skeny dobových fotografií z fondov Slovenského národného archívu, Regionálneho múzea vo Vysokom Mýte a súkromných zbierok Jána Gašpara a Pavla Nováka mladšieho.

Prvá hlavná kapitola sa venuje Košiciam ako politickému a vojenskému centru. V prvej podkapitole pod názvom *Začleňovanie východného Slovenska a Košíc do Československej republiky* sa Martin Jarinkovič zaoberá nastolením československej moci na východe Slovenska, ktoré bolo spočiatku sprevádzané výtržnosťami a rabovaním navrátených demobilizovaných vojakov a nespokojného obyvateľstva. Približuje komplikovanú situáciu na prelome rokov 1918 – 1919, aktivity promaďarsky orientovaného Viktora Dvortsáka a vyhlásenie Slovenskej ľudovej republiky v Košiciach 11. decembra 1918, boje maďarských jednotiek s domácim vojskom, ktoré sa dostalo do vyprázdnených Košíc 29. decembra 1918, ďalej opätovné obsadenie Košíc maďarskou červenou armádou a vyhlásenie Slovenskej republiky rád v Prešove. Po bojoch československých vojsk s boľševikmi sa Košice stali definitívne súčasťou Československa 8. júla 1919. V tejto podkapitole sa nachádzajú fotografie príchodu maďarskej červenej armády do Košíc, fotografie československých vojakov po jej ústupe a fotografie francúzskeho generála Edmonda Hennocqua. Dopĺňajú ich dobové archívne dokumenty, zaujímavá je napríklad žiadosť manželiek železničiarov, ktorí odišli s červenou armádou, generálovi Hennocquovi o povolenie ich návratu do Československa.

V podkapitole *Batko Ján Straka* autor Erik Dulovič predstavuje osobnosť slovenského katolíckeho aktivistu Jána Straku a jeho významnú predprvorepublikovú činnosť na poli obhajoby jazykových práv a mobilizácie slovenských veriacich. Po vzniku republiky sa stal aktívnym podporovateľom Československej republiky. Za jeho činnosť ho boľševická armáda po uchopení moci odvliekla do

Maďarska. O jeho internácii a snahe o riešenie vecí sa dozvedáme aj z ukážky telegramu veliteľa Západnej skupiny československej armády. V podkapitole *Administratíva v Košiciach* sa Dulovič venuje administratívne začleňovaniu Košíc do Československej republiky, vytváraniu novej mestskej, okresnej a župnej administratívy. Zaujímavosťou bolo obsadzovanie vedúcich funkcií úradníkmi z Oravy kvôli absencii miestnych slovenských kandidátov. Venuje sa prerodu mesta z municipiálneho mesta na úroveň župy z čias Abovsko-turnianskej župy (do 1922) na administratívne centrum východného Slovenska v období Košickej župy (1923 – 1928). Zavedenie krajinského zriadenia síce definitívne zjednotilo verejnú správu v republike, ale pre Košice znamenalo stratu postavenia administratívneho sídla. Neskôr, od roku 1936, tu sídlila oblastná expozitúra Kancelárie krajinského prezidenta v Košiciach. Túto podkapitulu dokumentujú menovania košických starostov, županov do funkcií, fotografie jednotlivých úradníkov Košickej župy a okresných náčelníkov, nachádza sa tu aj ukážka plánu rozmiestnenia zástupcov úradov, bezpečnostných zložiek a košických spolkov na pohrebnom sprievode pri úmrtí župana Jána Rumanu v roku 1925.

V podkapitole *Košice volili opozične* sa dozvedáme, že vo voľbách v medzivojnovom období víťazili v Košiciach strany s negatívnym postojom k republike. Zástupcovia československých štátotvorných politických strán preto čelili opozícii vytváraním povolebných blokov v mestskom zastupiteľstve. Okrem ukážok hlasovacích lístkov jednotlivých politických strán máme možnosť vidieť agitačné plagáty najsilnejších strán v Košiciach – Krajinskej kresťansko-socialistickej strany, Komunistickej strany Československa a Maďarskej národnej strany. Nemenej zaujímavá stať sa týka mestskej, štátnej polície a četníctva. Do roku 1920 jestvovala mestská polícia na čele s hlavným policajným kapitánom. Prvým po decembri 1918 sa stal Josef Kohout, ktorého do funkcie navrhol minister Šrobár. Popri policajnom riaditeľstve fungovala počas 1. ČSR v Košiciach odbočka Spravodajskej ústredne pri Policajnom riaditeľstve v Prahe. V knihe nájdeme napríklad ukážky symboliky nemeckých extrémistických organizácií, ktoré slúžili ako študijná pomôcka zamestnanom spravodajskej ústredne, sadzobník policajných poplatkov, pozvánku na prednášku českého priekopníka psychoanalýzy J. Stuchlíka v Košiciach.

Vojtech Kárpáty v podkapitole *Armáda v Košiciach* venuje pozornosť Košiciam ako sídlu česko-

slovenského Zemského veliteľstva pre Slovensko. Vymenúva jednotlivých veliteľov, sleduje okrem vojenských aj významné spoločenské aktivity divízneho veliteľa Radolu Gajdu v Košiciach, ktorý sa zaslúžil o zrekonštruovanie Gajdových kúpeľov, vybudovanie moderného plaveckého bazéna, sprístupnenie Jasovskej jaskyne, zavedenie výroby chladných bodných a sečných zbraní v Štóse a podporu prvého ročníka košického maratónskeho behu v roku 1924. Kárpáty taktiež upozorňuje na Gajdovu neskoršiu radikálnu orientáciu, keď v rokoch 1926 – 1939 viedol českú Národnú obec fašistickú. Túto podkapitolu dokumentujú portréty vybraných vojenských reprezentantov, napríklad generála Josefa Šnejdárka a generála Radolu Gajdu.

Druhá hlavná kapitola *Spolkový život v Košiciach* obsahuje dve podkapitoly od Martina Jarinkoviča venujúce sa kultúrno-osvetovým a menšinovým organizáciám. Autor opisuje rozvoj kultúrno-spolkových aktivít a počiatočný podiel českej inteligencie pri zakladaní nových spolkov a filiálok „štátotvorných“ organizácií, poukazuje na nárast počtu spolkov v medzivojnovnej republike (z 89 v roku 1919 na 317 v roku 1937), aj na ich narastajúcu odbornú diferenciáciu (lekárske, prírodovedné, turistické, autoklubové, akademické zameranie). Začlenenie Košíc do prvej ČSR viedlo k obmedzeniu maďarského spolkového života, niektoré spolky boli rozpustené. Najaktívnejšie v medzivojnovom období pôsobila Kazinczyho spoločnosť na čele s Ferenczom Sziklayom. Početná židovská komunita v medzivojnovom období rozvíjala činnosti vo svojich náboženských, kultúrnych, podporných a športových spolkoch. Jarinkovič venuje pozornosť aj rôznorodej ruskej komunite v Košiciach a jej spolkovým aktivitám. Podkapitoly dokresľujú skeny dokumentov a fotografií spolkového života v Košiciach, ako napríklad diplom Matice slovenskej pre mesto Košice, členský preukaz košickej pobočky Tatranského turistického spolku, plagát z výstavy realizovanej v spolupráci s odborom Československo-juhoslovanskej ligy v Košiciach, odtlačok pečate spolku Chevra Kadiša v Košiciach, titulka časopisu Slovenský domov vydaného Spolkom Slovákov Židov.

Kárpáty sa v dvoch nasledujúcich podkapitolách o športovo-branných a veteránskych spolkoch zaoberá činnosťou miestnych jednôt Československej obce sokolskej a Československého Orla, košických organizácií Robotníckej telovýchovnej jednoty a Federácie proletárskej jednoty, taktiež pôsobeniu a organizačným zmenám miestnej jednoty Československej obce legionárskej v Košiciach. Najpočetnejším a najvýznamnejším streleckým spolkom na

celorepublikovej úrovni i v samotných Košiciach bola Československá obec strelecká, ktorej prvá miestna jednota na Slovensku vznikla práve v Košiciach. Fotografie verejných vystúpení a zjazdov košických jednôt sokolských a orolských organizácií zachytávajú ich čínorodosť a početné členské zastúpenie v Košiciach.

Záverečná kapitola *Spoločensko-hospodársky a kultúrny vývoj* obsahuje príspevky viacerých autorov. Približuje utváranie verejného priestoru, prináša málo známe fotografie košických pamätníkov, či už svätého Václava, Obelisku republiky alebo generála Štefánika. Rozvoju architektúry bola na výstave venovaná jedna miestnosť, v publikácii nájdeme zobrazenia všetkých významných budov postavených v danom období. Kapitola o móde opisuje odievanie, používané materiály a rozdiely medzi 20. a 30. rokmi, dopĺňajú ju dobové fotografie košických rodín. Košické reštaurácie a kaviarne priblížili Peter Anna a Dana Kušnírová, ktorí na túto tému vydali v minulosti monografiu. Takmer polovicu trvania republiky platila prohibícia, odvetvie sa potýkalo s mnohými problémami, obľubu si získali kaviarne, bary v rámci hotelov Schalkház a Európa, kaviareň Slávia, Mestská vináreň, ale aj pivárne v Plzeňskej reštaurácii či Levočskom dome. Podkapitola o školstve a kultúre prináša prehľad všetkých stredných škôl v Košiciach, ale venuje sa aj vzniku a pôsobeniu ďalších kultúrnych inštitúcií, zavedeniu leteckej linky Praha – Bratislava – Košice v roku 1924, založeniu tradície Medzinárodného maratónu mieru. Rozvíjajúcu sa kultúrnu činnosť dopĺňa napríklad dokument týkajúci sa vzniku rozhlasu v Košiciach, situačné fotografie nájdenia Košického zlatého pokladu, či žoviálneho riaditeľa Štátneho východoslovenského múzea Josefa Poláka pri jednej z vernisáží. Posledné state sú venované kultu prezidenta Masaryka, korunovej mene a štátnej symbolike. Aj tieto časti sú ilustrované unikátnymi fotografiami. Knihu uzatvára zoznam použitých prameňov a literatúry.

Uvedená publikácia je komentovaným sprievodcom výstavy, doplnením regionálnej historiografie k dejinám prvorepublikových Košíc, ale zároveň aj graficky veľmi kvalitne spracovaným dielom. Priam nabáda k navštíveniu výstavy samotnej, pre tých, ktorí ju nemali a nebudú mať možnosť vidieť, však plní funkciu jej plnohodnotnej náhrady.

Petra Pavlovičová
Štátny archív v Prešove

NAŠI JUBILANTI

JUBILUJÚCI JOŽKO HANUS?!

Nezastaviteľné plynutie času si obvykle dostatočne uvedomíme až pri pohľade na svoje deti, vnúčence a potom na svojich priateľov. K obrazu vlastnej tváre v zrkadle a jej premenám sme oveľa milosrdnejší a presvedčame sa, že vôbec nestarame, to len vlastne dozrievame! Čas teda vnímame relatívne. Ale, napriek tomu všetkému, ma naozaj prekvapilo, keď som mal na ostatných archívnych dňoch v Nitre uviesť medzi jubilantmi aj (vraj!) sedemdesiatnika Jozefa Hanusa. Veď náš Jožko či Jozef (ani neviem, či mu spomedzi nás niekto inak hovorí!) vyzerá stále rovnako – parafrázujúc – je ten istý: včera, dnes a – som presvedčený, že bude aj zajtra! Je to stále náš milý kolega, veselý kamarát a dobrý priateľ. Keď ma redakcia nášho periodika požiadala o pár riadkov k jeho životnému výročiu, postupoval som ako pravý archivár a zhromaždil som si všetky dostupné relevantné informácie. Potom som sa však rozhodol, že ich opomeniem (ak by som ich mal dôsledne použiť, možno by z toho bolo napokon samostatné číslo časopisu!) a pokúsim sa napísať, ako vnímam Jožka ja osobne, ako je prítomný v mojich spomienkach a zážitkoch, čo všetko mi evokuje vyslovenie jeho mena. Pravda, sem tam uvediem i nejaký ten faktografický údaj, aby sa moja pocitovo – spomienková konštrukcia celkom nerozplynula v dojmoch a impresiách.

S menom *Jozef Hanus* som sa stretol už ako mladý archivár (pre nezorientovaných uvádzam, že ide zase o relatívny pojem – v archíve som začal pôsobiť od roku 1979!), a to vždy, keď sa hovorilo o fotografiách a ochrane dokumentov. Prvýkrát sme sa osobne zoznámili, keď prišiel do Trnavy, aby tu fotografoval pohľad na historické centrum mesta z mestskej veže. Pomáhal som mu vyniesť potrebnú aparatúru na ochodzu veže, kde Jožko skonšatoval, že si v archíve zabudol fotografické platne a pozrel sa na mňa spýtavým a nežným pohľadom. Pochopil som a absolvoval som rýchlo zostup a následný výstup na túto trnavskú dominantu (dnes by to bolo dlhodobejšie podujatie). Dostalo sa mi za to neskutočnej odmeny – tento výnimočný človek, ktorého si ctíli a vážili vtedy obdivované archivárske celebrity (no naozaj tie skutočné!), si so mnou potykal. Postupom času som mal možnosť bližšie spoznávať Jožka na rôznych odborných i spoločn-

Foto: Boris Zábrazný

ských podujatiach (niekedy išlo vlastne o to isté podujatie) a zistil som, že je to skutočná, priam renesančná, osobnosť – polyhistor (*Magnum parvum decus Slovaciae!*). Je všeobecne známe, že Jozef Hanus bol prvým chemickým inžinierom, ktorý kedy pracoval v česko-slovenskom archívniectve a svojou odbornou a vedeckou činnosťou v oblasti ochrany archívnych dokumentov sa stal skutočným pojmom v domácom i medzinárodnom kontexte (potvrďujú to absolvované zahraničné študijné pobyty, členstvo v medzinárodných a národných odborných inštitúciách, bohatá publikačná činnosť, ako aj početné domáce i zahraničné ocenenia a vyznamenania). Tento moderný, ale svojou duchovnou podstatou naozaj akoby renesančný, človek má však aj niekoľko ďalších prinajmenej zaujímavých dimenzií. Je to racionálny vedec, ale je i mužom úprimnej viery, hlbokého citu, vynikajúcim a neúnavným hudobníkom (samozrejme, každý si spomenie na jeho harmoniku, ale pripomeňme tu tiež organ a jeho zvučný tenor!), je zdatným športovcom, čitateľom krásnej literatúry, najmä poézie (*Baccardi* v jeho interpretácii patrí do zlatého fondu našej archivárskej society!), ako chemik a správny muž sa nestratí ani v kuchyni, je vždy nositeľom a šíriteľom dobrej nálady, uvoľnenia a zábavy, milovníkom dobrého vína, citlivým a pozorným kolegom a priateľom. Je rodinne založený – má hlboký vzťah k svojmu rodisku, Veľkým Krškanom, a bezhranične miluje svoju rodinu – najmä svoje vnúčatá – tu jeho obe-

tavosť nepozná hraníc. Na prvý pohľad nenápadný muž chlapčenského vzhľadu s plachým úsmevom, no jeho prítomnosť v spoločnosti okamžite pocítite! Nevedie a neusmerňuje jej zábavu, neodolateľne ju sprevádza – touto schopnosťou roky očarúva nielen nás, ale – a bol som toho očitým svedkom – i zahraničných kolegov bez rozdielu rás a národností. Dokáže však aj vypočítať a poradiť, s taktom a citlivosťou spovedníka, nie je však škrupulózny a ani dogmatický. Vlastne, asi by bolo výhodnejšie napísať, kým a akým človekom náš Jozef nie je, ale nenapadá mi, čo by som tam mal napísať, iba ak to, že nie je negatívnym a zloporným človekom. Pri tom všetkom, pre Jožka v plnej miere platí Terentiova sentencia *Homo sum; humani nihil a me alienum puto!*

Viac ráz som sa stretol – a určite aj vy, milí čitatelia – s rôznymi anketami typu: *Čo by si si zobral na pustý ostrov?* Tradične sa v odpovedi uvádza životný partner (najmä ak sa predpokladá, že bude túto anketu čítať) a potom určite nejaká tá kniha – dominuje Biblia. Ak však opomeniem tieto konštanty, musím poctivo povedať, že by som si zobral so sebou aj Jožka Hanusa! S ním by som na ostrove určite prežil – zabezpečil by ubytovanie, stravovanie a postaral by sa aj o duchovnú sféru a zábavu (v tom najhoršom prípade i o moju konzerváciu). Akurát sa neviem rozhodnúť, v akom vzájomnom vzťahu by sme na ostrove fungovali – teda, kto by bol *Robinsonom* a kto by sa uspokojil s postavením *Piatka*?! Jozef by bol určite aj v tejto druhotnej role očarujúci, vlastne by sa mohol volať *Štvrtok*, lebo v tento deň, 11. 8. 1949, sa narodil v učiteľskej

rodine vo Veľkých Krškanoch. (Štvrtok bol v rímskom kalendári deň Jupiterov, v kresťanskom zas na tento dátum pripadol sviatok sv. Tiburcia – brata sv. Valentína, ktorý bol snúbencom sv. Cecílie, patrónky hudobníkov! Ako vidno, všetko so všetkým súvisí!) Ak by nás, stroskotancov na ostrove, napokon prišli zachrániť, Jozef by sa určite, vďaka svojej jazykovej zdatnosti, s každým dohodovil, navyše by mu o chvíľu zanôtil aj obľúbenú pieseň! Jožko Hanus však nepotrebuje byť fiktívnym dobrodruhom a cestovateľom, lebo vo svojom doterajšom živote zažil mnohé a ešte viac krajín precestoval a spoznal. Itinerár života Jozefa Hanusa sa začal v rodných Veľkých Krškanoch, potom nasledoval Pukanec, Banská Štiavnica, Bratislava a následne celý širý svet (tuším s výnimkou Arktídy a Antarktídy).

Milý Jozef, Jožko, dovoľ, aby som Ti v mene všetkých slovenských archivárov a archivárok za blahoželan k Tvojmu sviatku (hoci sa neviem zbaviť podozrenia, že matrikár sa pri zápise dátumu Tvojho narodenia pomýlil!). Želáme Ti veľa zdravia, pokoja, aby si si stále uchoval svoj elán, Tebe vlastnú iskrú života a najmä lásku – lebo tú Ty už sedemdesiat rokov šíriš a dávaš všetkým navôkol! Si naozaj *Amicus usque ad aras – Priateľ až za hrob!* Ale o tom si niečo povieme až po tej storočnici, ktorú Ti zo srdca všetci prajeme a želáme – a nech je to aj s harmonikou a polnočným *Baccardi!*

Juraj Roháč

Katedra archivníctva

a pomocných vied historických FiF UK

